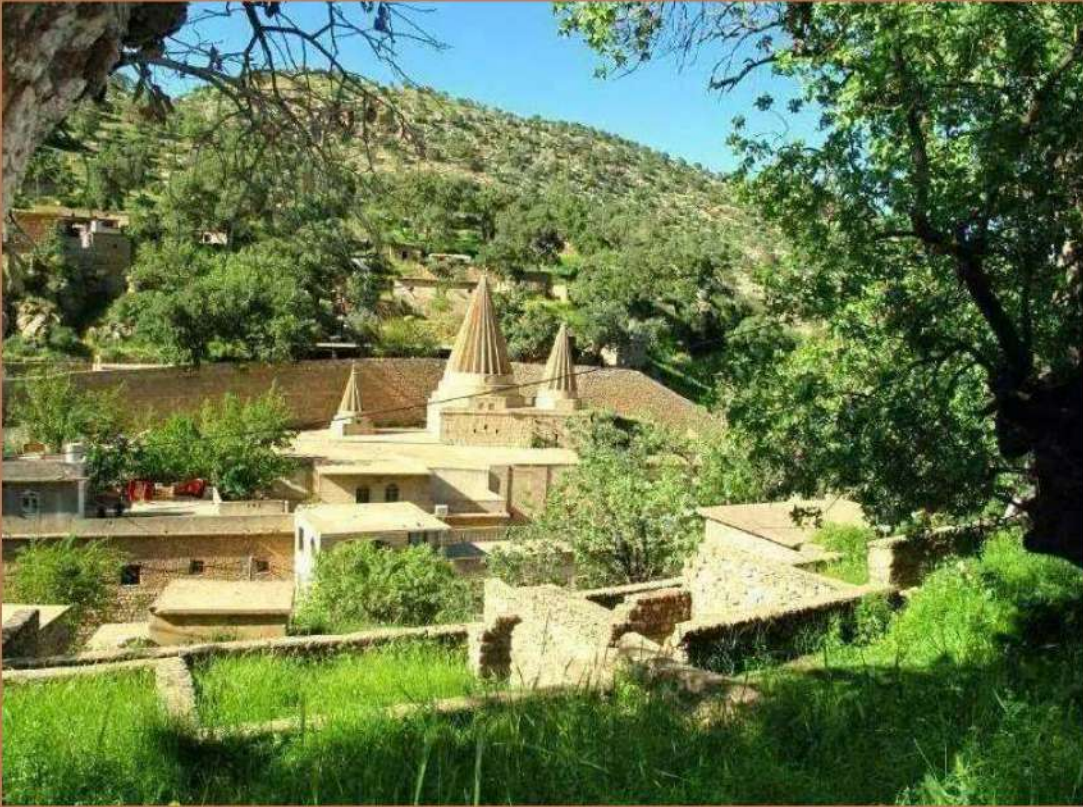

Rastî – wek rastî!

YÊN ÊZDÎ Û ÊZDÎTÎ
LI SER RÊYA HEVHATIN Û YEKÎTÎYÊ

**Gotûbêjên malpera Amida Kurd /Swêd/
bi lêgerîner, nivîskar û rojnameger
Ezîz ê Cewo Mamoyan ra ...**

STOKHOLM – 2022

Rastî – wek rastî!

YÊN ÊZDÎ Û ÊZDÎTÎ
LI SER RÊYA HEVHATIN Û YEKÎTÎYÊ

**Gotûbêjên malpera Amida Kurd /Swêd/
bi lêgerîner, nivîskar û rojnameger
Ezîz ê Cewo Mamoyan ra ...**

Malpera “AmidaKurd”

STOKHOLM – 2022

Malpera *Amida Kurd* /Swêd/ bi Ezîz ê Cewo Mamoyan ra

Yên êzdî û êzdîtî. Li ser rêya hevhatin û yekîtîyê.

Gotûbêj. Weşanên “Amida Kurd”, s. 2022. 67 rûpel.

Ev weşana berevoka gotûbêjên malpera “Amida Kurd” a bi lêgerîner, nivîskar û rojnamegerê kurd Ezîz ê Cewo ra li ser mijara wan pirsgirêkan e, yê ku li ser rêya hevhatin û yekîtîya civaka netewî-ayînî ya kurdên êzdî asteng in.

Mamosta Ezîz ê Cewo di nava goveka vê gotûbêjê da bingehên wan pêvajoyên dîrokî ravedike, yê ku di jîyana êzdîyan da bûne sedema pêkhatina bûyerên malwêran û rojên reş û giran. Wisa jî pêvajoyên îroyîn û rê û rêbazên lêgerandin û berterefkirina wan pirsgirêkan tên govtûgokirin, ên ku di nava jîyana êzdîyan da rû didin...

Ev weşana ji bo govekek a berfireh a xwendevanan hatye armanckirin.

NAVEROK

PÊŞGOTIN.....	5
GOTÛBÊJA YEKEM	7
GOTÛBÊJA DUYEM	15
GOTÛBÊJA SÊYEM.....	21
GOTÛBÊJA ÇAREM	27
GOTÛBÊJA PÊNCHEM	35
GOTÛBÊJA ŞEŞEM	44
Û – PIŞTÎ GOTÛBÊJAN... Xwendevan dibêjin,..!	53
PÊVEK.....	59
NÊÇÎR A LI DÛ RUH Û REWANÊ ÊZDÎYAN DIDOME!.....	59

PÊŞGOTIN

Ev pirtûka, xwendevanên hêja, berevoka gotûbêjên malpera Amida Kurd e bi lêgerîner, nivîskar û rojnamegerê kurd Ezîz ê Cewo Mamoyan ra. Di wê da ew pêvajoyên dîrokî tîr nirxandin û ravekirin, ên ku bûne sedemên bûyerên trajêdîk di jîya civaka netewî-ayînî ya kurdên êzdî da...

Ev gotûbêjana ji hêla malpera Amida Kurdê va di sêrî da bi şêwazê rêzehevpeyvînan hatibûn amadekirin û belavkirin. Lê peyra, bi hêvî û daxweza xwendevanan ew werguhêrî zimanê rûsî bûn, û di malperên Kurdistan Today û Academia.edu da hatin weşandin.

Di van gotûbêjan da ji bilî ku pirsên pêwendîdarî rewşa îroyîn ên di civaka êzdîyan da tîr govtûgokirin, wisa jî dîtînen xwendevanan ên di derbarê kontsêpta lêgerînen wan pirsgirêkan tîr nirxandin, ên ku li ser rêya pêkhatina hevhatin û yekîtiya civaka êzdîyan dibin kelem, û rê û rêbazên çareserîya wan tîr govtûgokirin.

Di van gotûbêjan da hewl tê dayîn, li ser mînakên wan pêvajoyan, ên ku di civaka êzdîyan da û li dora wê pêk tîr, bersîva wan pirsgirêkên bi êş bibînin: “Divê mirov sedemên peydabûna pêvajoyên dîrokî, yê ku gîhandine bûyerên malwêran di jîyana êzdîyan da, li ku bigere?” û “Gelo ew kar, ê ku mîsionêrên îro (qewal) pê rabûne, şêwazekî “nerm” ê wan pêvajoyên dîrokî nine, yê ku gîhandin bûyerên xwînêj di nava civaka êzdîyan da?”.

Helbet, ev pirsana nû nînin, ewana hertim jî wan deman rû dane, dema ku bûyerên malwêran û tunekar di dîroka êzdîyan da li dû hev dubare bûne. Ewana di van rojên me da jî girîngî û rojevîbûna xwe wînda nekirine. Û lewra jî, wek ku tê xuyan, divê mirov bi wanra wisa jî li ser wê baş bide heşê xwe û serê xwe biêşîne, ka çima em ji paşeroja xwe ya dîrokî dersan dernaxin, çima em nikarin reha wê nexweşîyê bibînin, a ku her carê malwêranî û bextreşîyê ji gelê me ra tîne.

Mamosta Ezîz ê Cewo bi bawer e, wek ku di dîroka mirovahîyê da tu tişt bê şop wînda nabe, wisa jî hîç tiştêk bê sedem pêk naê. Ku, her bi lêgerîn û nirxandinan mirov dikare rastîya wan bîngihan têbigihîje, yê ku bûne û îro jî dibin sersedemên bûyerên ewqas trajîk di jîyana êzdîyan da... Bi dîtîna mamosta, eger mirov bikaribe wan bûyerên tirajîk bi zanistî binirxîne, ên ku hatine serê êzdîyan, wê demê wê tevaya tora sedemencam a wan bûyerên malwêran derê hole, yê ku ne tenê û ne ewqasî gîhandine bi fizîkî tunekirina êzdîyan, çiqas beşek ji wana bi rewanî û exlaqî hatine bişavtin û ji reng û rûçîkê xwe yê olî-netewî dûr ketine.

Û rewşeke weha îro bi şêweyekî tund û tûj pêşdikeve, û ji bo hebûna êzdîtiyê, wek felsefeya têgihîştina cîhanê û xwenaskirina netewî, bêhtir xeternak û metirsîdar e, ne ku tunekirina êzdîyan a fizîkî...

Bi lêgerînen bûyerên trajîk di çarçoveya pêvajoyên dîrokî da, wisa jî bi analîzkirin û nirxandina wan pirsgirêkan, ên ku îro li pêşîya civaka êzdîyan sekinîne, mamosta Ezîz ê Cewo gav bi gav berbi vekirina wan sedemên obyektîv û sûbyektîv va dice, yê ku gîhandine wê rewşa trajîk û bêçare, ya ku îro di civaka êzdîyan da desthilatdar e.

Û, dema bersîva pirsên me û xwendevanan dida, mamosta pêvajoyê û bûyerên dîrokî yê civaka êzdîyan bi berfirehî mak kirin û şiroveyên wan dan, dîtîna xwe di derbarê

peydaabûna sedemên wan pirsgirêkan da anî zimên û rê û rêbazên berterfikirina wan destnîşan kirin...

Ji bo têgihîştina pêvajoyan, ên ku di civaka êzdîyan da pêk tînin, xwendevan dê di van gotûbêjan da gelek tiştên balkêş û jêhînbûnê bibîne, ewê bizanibe, ka ew pêvajo ji ku destpêka xwe digirin, ka îro li pişt wan va çi hêz û kes sekinîne, û ew kî ne, yê ku îro rola emîsarên veşartî bi karên wêrankar radibin, ên ku ji bo civaka êzdîyan ewqas xeter in...

Û li vir li ber xwendevanan mabesta lêgerînên wan pirsgirêkan vedibe, ên ku li pêşîya hevhatin û yekîtiya civaka êzdîyan dibin asteng. Û evê jî mamosta Ezîz ê Cewo bi xwe şewazdar kirye:

“Û heya me nikaribûye rehên vê bêdadî û nepakîya dîrokî ya hember êzdîyan (û tevahîya gelê kurd) bibînin, heya ji me nehatye, ku em li ser bingeha daneyên pêbawer wan derew û şer û ştax û buxdanan bi bingeha wan va bi zanistî red bikin, û rastîya dîrokî dernexin holê, û wê jîndar nekin, emê nikaribin bi cîhana mayîn ra, wek terefdarên vê ola kevnar û bîrûbawerîya wê ya bêhempa biaxivin. Emê nikaribin bibin xwedîyên mîrasa wê çanda kevnar û wê şaristanîyê, ya ku hebûna gelê kurd ê pîrmîllîonê ye”.

*
* *

Û ya dine jî!

Di beşên cuda yê hevpeyvîna navborî da, yê ku di malpera Amida Kurd da hatibûn weşandin, mamosta Ezîz ê Cewo di derbarê wê da, ka dîroka êzdîtiyê çawa tê lêpovajîkirin, ka çawa rastîyên wê ola gelê kurd a kevnar tînin guhartin, wek govenî hinek vîdêo anîbûn ...

Lêbelê, ji talebextan ra, piştî demekê ew vîdêoyana ji tora medya civakî wînda bûn. Xwendevanan matmabûna xwe dabûn xuyan û ew wek karê destê xulamokên hêzên derva yê “nedîyar” wek komploya li dijî êzdîyan û êzdîtiyê navkiribûn... Weha, di vê derbarê da di gotara xwe ya “ Belê, bi nîrxandin û ravekirina pirsgirêkan gelek tişt ronî bûye, lêbelê...” da, ya ku bi wateyî bûye paşgotina van gotûbêjan, mamosta Ezîz ê Cewo çi dinivîse: “... em bînin ser hnek nîrxandinên xwendevanan di wê derbarê da, ku hinek vîdêo bi wan jêderkan, ên ku me di hevpeyvînê da weşandibûn, venabin. Hinek ji van xwendevanan jî di vî karî da destê wan dibînin, ên ku li dijî êzdîyan û êzdîtiyê delk û dolaban didin lîstin, û dibêjin: “... Bînihêrin, ewana çiqas hişyar in û çawa bi aktivî tevdişandin!... – Peyra mamosta navê wan vîdêoyan rêz dike, ên ku, wek ku xwendevan dinivîsin, bi jêderkên xwe nehatine vekirin, û ji bo wan vîdêoyan ji çavkanîyêke dinê jêderkên nû tîne, – ji bo ku xwendevan bikaribin wana hemberî hev bikin û bi xwe bibînin, ka çi guhartin pêk hatine, û mekanîzma pêkanîna van karana têbigihîjin...”

Helbet, peyra di nivîsarên hevpeyvîna me da, anegorî jêderk-çavkanîyên nû, ên ku mamosta Ezîz ê Cewo anîbûn, guhartin hatine pêkanîn, lêbelê, ji ber ku mamosta bi xwe ev gotara xwe ya navborî wek “Paşgotina hevpeyvîna malpera Amida Kurd” weşandye, em wê di dawîya vê berevokê da bi cî dikin, ji bo ku xwendevan bikaribin xêzikên taybet (ştrîx) ên dawîyê yê di derbarê gotûbêjên me da bixwînin.

Amida Kurd

GOTÛBÊJA YEKEM

RÊWÎTÎYA BERBI ŞENGALA PÎROZ VA, A KU DI NÎVÊ RÊ DA MA ... KONFÊRANS, A KU PÊK NEHAT... PIRSÊN BÊ BERSÊV MAYÎ. PIRSGIRÊKÊN LI SER RÊYA YEKÎTÎYA ÊZDÎYAN

AmidaKurd: Mamoste dem baş!

Ezîz ê Cewo: Dem baş, ser çavan!

AmidaKurd: Spas ji bo wê, ku tu qayîl bûyî başdarî hevpeyvîna me bibî. Wek ku em berê jî pevketibûn, me îro dixwast bi te ra li ser civaka netewî-ayînî ya êzdîyan, li ser wan pirsgerêkan û sersedememên peydabûna wan, ên ku li pêşîya yekîtiya wê civakê dibin asteng, biaxivin.

Em govtûgoya xwe ji rêwîtiya we ya berbi Şengala pîroz va destpê bikin, a ku ji ber sedemên cuda nîvcî ma û neçû sêrî.

Di berfanbara sala par de di Şengalê de divê konferansek li ser rewşa êzdîyan û êzdîtîyê pêk bihata, û tu jî divê beşdarî wê komcivînê bibûyayî...

Jixwe di gotara xwe ya “Li ber dergehê balafirgeha Slêmanîyê ...” de te di derbarê rêwîtiya xwe ya nîvcîmayî de vegotye (https://www.amidakurd.net/ku/tekst/LI_BER_DERGEHÊN_BALEFIR_GEHA_SILÊMANÎYÊ_Û_Paşgotina_bûyerên_p_êkhatî) ...

Helbet, ew jî bi serê xwe bûyereke balkêş e û mijara axavtineke cuda ye...

Lê di wê gotara te de, mamosta, agahîyek a dinê jî bala mirov dikişî. Tu dinivîsî, ku dema hûn ji mal derdiketin, ji bo ku herin balafirgeha Moskovayê, ji wir jî bifirin Silêmanîyê, di tîlêvîzîonê da hatye ragîhandin, ku balafirên leşkerî yên Tirkîyayê êrîş birine ser Şengalê û êwirgeha penaberan a şehîd Rostem Cûdî ya li Maxmûran, ku di encama wan êrîşan da kuştî û birîndar çê bûne...

Lê peyra tu agahîyek ji wê konferansê çê nebû, gelo ew pêk hat, an – na, çima?

Ezîz ê Cewo: Bi rastî, bêdengîyek û bêagahîyek desthilatdar e... Tu agahîyên me jî nînin... Di herêmê da şer heye. Rêjîma faşîst a Erdoxan har bûye, kesek nizanne, dê kengê û li kîderê çi hovîti û barbarîyên xwe pêk bîne... Ji xwe pakrewankirina Zekî Şengalî ya bi sûykasta hewayî ya ji hêla artêşa tirk va tînen zanîn. Lewra jî, wek ku tê xuyan, amadekarên wê konferansê ji ber pirsgerêkan ewlekarîyê ji bo demeke dinê û li cîyekî dinê yê bi ewle ew paşxistibin...

Amida Kurd: Naha em bînin ser pirsê xwe ya sereke. Bala xwe bidinê, ewqas civîn, konferans û sîmpozîûm pêk tînen, li ser tevkujîya êzdîyan û pirsgerêkan êzdîtîyê yên îroyîn ewqas tê axavtin û nivîsîn, ewqas bernama di tîlêvîzîonê de û bi radyoyê tînen pêşkêşkirin, lê dîsa jî pirsgerêk li dû pirsgerêkan dertînen hole...

Balkêş e, eger êrîşên rêjîma faşîst a Tirkîyayê yên li ser Şengalê çê nebûna, û ew konferans pêk bihata, û, eger li Başûr rê li pêşîya we negirtana, û we bikaribûyayî herin Şengalê û beşdarî wê konferansê bibûyayana, teyê li wir çi bigota?

Ezîz ê Cewo: ... Pirseke balkêş û di cî da ye!

Dizanî, bi dîtina min, konfêrans, sîmpozîûm, civîn, sêmînar û tiştên dinê yên li ser pirsên ewlekarîyê, rê û rêbazên parastina fizîkî, her weha, rêxistin û tevgerkirina civakê

pêwîst in û pir girîng in, lêbelê ew tenê bi serê xwe dê yekalî bimînin û têrê nakin, eger pirsgerêkên hindurîn ên civakê û sedemên wan pirsgerêkan bi rêya lêgerînen zanistî neyên zanebûn û watedarkirin... Û ev rêya jî, bi taybet ji bo pirsê êzdîyan û parastina êzdîyê pêkan e

û xwedî giringîyeke mezin e! Hûnê bipirsin – çima? Bibêjim!

– Belê, rast e, tevkujiyên êzdîyan pêk hatine û îro jî metirsîya dubarekirina wan heye. Li vira, ji bo ku li hember vê bê rawestandî, her bersîvek heye – divê em hemû bi netewî bibin yek, hêza xwe ya netewî saz bikin (mabesta min ne tenê hêza leşkerî ye!) û bi netewî jî gelê xwe, xaka xwe biparêzin... Û ev jî dê nikaribe tenê, yekalî bigihîne encamên pêwîst û bigihîje armanca sereke, ango, *civaka êzdîyan* ji tunekirinê, an tunebûnê rizgar bike (kî çawa dixwaze, bila wisa jî bixwîne!) ... Lewra ku, tunekirin tenê bi fizîkî nine, ku dikare pêk bê û pêk tê!

Ji bo ku ev parçeyê dîrokî yê şaristanîya kurdî ya netewî ji bo nivşên pêşerojê bê parastin, karekî komplêks ê pîralî me divêt – wek netew...

Îro li ser vê rêyê astengîya here mezin ev tevlihevîya di têgihîştina (an, mirov bibêje, tenegehîştina!) *êzdîyê* bi xwe da ye – wek ol!

Û lewra jî îro metirsîyek heye, ya ku tu hêz jî nikare li hember wê raweste – ji bilî bi zanistî ravekirina rastîya vê olê û wê civakê, ya ku li ser bingeha wê avabûye, û anegorî wê jî zanekirina civakê bi xwe ye!

Mabesta min çi ye? – Ya ku ji êrîşên wek ên DAÎŞê zêdetir îro mala êzdîyê wêran dîke û êzdîyê roj bi roj tune dîke û ji hole radike, nexwendîtiya olî ya di nav gel da ye ... Û ev jî dibe bingeh, ku hinek bikevin xizmeta hêzên derva û mejûyê gel tevî hev bikin.

Û ya ku ji bo êzdîyê metirsîyeke here mezin e jî, hema ev e!

AmidaKurd: Rast e, mamoste, lê biborîne, ma di nav kîjan gelî de xwendîtiya olî ya tam heye?

Ezîz ê Cewo: Tu rast î. Di nav tu gelî da jî xwendîtiya olî ya ji sedî sed nine! Lê gelên dinê sazîyên xwe yên olî hene: *dêr, mizgevt, sînagog* û sazîyên olî yên dinê... Erkdarên wan ên olî, hîç nebe, li ser asta seretayî bingehên ola xwe, ferz û dogmên wê dizanin, pirtûkên wan ên pîroz ên cihêreng hene...

Lê ya me?

Ya me heya navê me jî guhartine, li şûna wî navekî dinê li me va kirine, û em jî vê yekê bi bêdengîyê dipejirînin! Ev ji ku tê? Ma sedemên vê ji nexwendîtiya olî nayên? Eger gel têgihîştina xwe ya here sade ya olî li ser *êzdîyê* hebûya, dê ev hemû bipejiranda, gelo?

Helbet, na!

Û pîrsa nav jî pir girîng e, hemû çarenûsa her mirovekî, gelekî, heya ya komekê, an rêxistinekê bi navê wî/wê va pêwendîdar e. Ew çî ku bi dîrokî pêk hatye an pêk tê, li ser bingeha wî navî pêk hatye û îro jî bi pwendîdarîya wî navî pêk tê... Hê bîrewar û zanîyarê antîk ê mezin, filozofê herî navdar ê Çînê Konfîtsîûs (sedasalên VI – V ên berî serdema me) di vê derbarê da gotye, eger navê yekê/yekî an tişteki tê guhartin, hemû pergala hişmendî ya çarenûs û pêşeroja xwedîya/yê wî navî tevlihev dibe...

Lê rêberê gelê kurd birêz Abdullah Ocalan jî di vê derbarê da weha dibêje: “*Eger navê te ji te standine, bizanibe, tu ji her tiştî bêpar hiştine, û tu êdî tu nîn!*” – Û, her çiqas ev gotin bi boneyeke dinê bi zanistî hatye formûlekirin, lê ew tam li vê rewşa *êzdîyan* û *êzdîtîyê* tê!

Tiştêki nebînayî pêk hatye! Navê me guhartine, lê em haj ji xwe nînin! Çawa dibe, mirov jî ewqas dikare xwe ji bîr bike, an di nava nezanîyê da wsa ketibe xewa mirinê?...

Binihêre, eger li şûna navê ‘*tirk*’ ‘*ktir*’ bi kar bînin, li şûna navê ‘*ereb*’ – ‘*ebre*’, li şûna ‘*fars*’ – ‘*frsa*’, li şûna ‘*ermenî*’ – ‘*enîrem*’, li şûna ‘*gurc*’ – ‘*cgur*’ û yên dinê bikar bînin, dê xwedîyên wan navan ji cî veciniqin, veperikin rûyê wan, ên ku navê wan digihêrin û cîhanê li ser serê wan da welgerînin! Û ev helwest û bertek jî dê pir normal û xwezayî be, lewra ku ew di pîrsa parastina nîrxên xwe yên netewî da mafdar in!

... Lê ya me?

Binihêrin, çawa hinek ketine nava me û hêdî-hêdî, gav bi gav navê ola me ya kevnar guhartine, navekî dinê li me va qemîtandine û li me dane pejirandin, di bin wî navî da naverokeke bîyanî (xerîb) dane wê, *felsefe*, *bîrûbawerî* û *hemû pîrozîyên* me yên olî guhartine û em hînî wan kirine (dîsa hêdî-hêdî, gav bi gav, bi berekê va!), hemû pergala ola netewî – bi *felsefe*, *têgihîştina cîhanê*, *bîrûbawerî* û *pîrozîyên* me yên kevnar va, dane jibîrkirin... Û me jî, ji xwe ra serê xwe kirine ber xwe û ew hemû pejirandine.

Mabesta min navên “*ÊZDÎ*” û “*ÊZÎDÎ*” ye... Û wisa jî hemû navên pergali yên *felsefî*, *bîrûbawerî* û *pîrozîyên* vê olê ne!

Hem di gotarên xwe da, hem jî di pirtûka xwe ya “*Êzdîtî: divê mirov rastîya wê li ku bigere*” da ez li ser vê mijarê rawestyame û min ew bi zanistî ravekirye.

Binihêrin, *Êzdî* yek ji navên *Xwedê* ye. Di *êzdîtîyê* da weha tê gotin: “*Hezar û yek navên Xwedê hene, Êzdî jî navekî Xwedê ye!*” Ev tê çî wateyê? Ev peyv ji peyverêza “*Yê ez dayî*” pêk hatye. Ango, *Êzdî* tê wateya *Xwedê* – ji vir jî navê *Ezda/Ezdan!* Û navê bawermendên vê olê jî, wek ‘*êzdî*’, ji peyverêza “*ya/yê ezdayî*” pêk hatye, anga, *yê/ya xwedayî*, anga mirovên *Xwedê!* Hemû navên *Xwedê* di kurdî da wateya xwe hene, û hemû wateyên wan jî *erkî* ne (fûnktsînal in!), anga ji wateya *erkekê* saz bûne û *Xwedê* bi wê erkê nas dikin û didin nasîn! Mînak, peyva *Xwedê* jî wateya xwe heye. Li ser vê jî gotinek di *êzdîtîyê* da heye: “*Xwedê cîhan sêwirandye, lê hîç kesî Xwedê nesêwirandye – Xwedê xwe da ye!*”... Û ji vira jî *Xweda/Xwedê!*

Û pîrseke dinê jî: binihêrin peyvên *Xweda* û *Xweza* çiqas mînanî hev in, rasttir dibe, mirov bibêje, bingehe wan yek in... Lewra jî di dîrokê da ji *êzdîtîyê* ra wisa jî gotine ola xwezayperest! A, ev e, ku *êzdîtîyê* ji olên dinê yên kevnepî cuda duke... Kesekî pîroz, pêxemberekî ev ola nesêwirandye, ew di pêvajoyeke demdirêj bi xwezayî di nava civakê da pêk hatye, û efrînerê wê jî gelê kurd bi xwe ye. Ango, *êzdîtî* di xwezaya Kurdistanê da, di nava civakê da bi xwezayî pêk hatye û hemû *bawerî*, *perstin* û *pîrozîyên* wê bi xaka Welatê me va girêdayî ye... Dibe ku lewra jî, îro di nav kurdên misulman ên sade da ferzên *êzdîtîyê*, *felsefa* wê ya *têgihîştina cîhanê bêhtir* hatye parastin, ne ku di nav wan *êzdîyan* da, yên ku bûne *êzîdî-sofî*...

AmidaKurd: Ango, Êzdîtî û Êzîdîtî ne heman ol e...?

Ezîz ê Cewo: Helbet, na! Û hema pirs jî di vê da ye: Êzdîtî û Êzîdîtî ne yek in, ew du bîrûbawerîyên cuda ne – Êzdîtî ola gelê kurd a kevnar e, êzîdîtî terîqateke îslamê ya sofîtîyê ye. Navê wê jî ji navê yek ji xelîfên îslamê, *Yezîd bîn Muavî ebî Sifyan* ê pismamê *Mehmed* pêxember ê dûr tê. Û evê jî olzanên vê tarîqatê yên ku wek pisporên olî di nav civaka êzîdîbûyî da tèn naskirin û pejirandin, bi xwe di nivîsên xwe da didin zanîn... (Di vê derbarê da bi hûrbînî di gotara mina a “...Çima, divê yên êzdî bibin êzîdî-sofî, û êzdîtî bê tunekirin û ji hole rabe?!...” da heye. Ez li vira her parçeyekî ji wê gotarê bînim. Li wir min gotinên Hoşeng Broka nirxanîne. Weha, ew biradêra gazinên xwe çawa tîne zimên “...Her gava ku zanayek, lêkolînavanek, teyologek yan dîroknasekî Êzîdî rastiya Şêxadî û qonaxa Şêxadiyatiyê wek qonaxeke **sufîst a herî berz** di Êzîdiyatiyê de, ku wê demê netewayetî û sînorên wê nas nedikirin, bike, nasyonalîstên Kurd dinyayê xirab dikin, mîna ku *gunehkariyek hatibe kirinê*”– (https://amidakurd.net/ku/tekst/çima_divê_yên_êzdî_bibin_êzîdî_sofî_û_êzdîtî_bê_t_unekirin_û_ji_holê_r_abe).

Her çiqas, hîç pêdivî bi îzbatîyan jî nîne, ew terîqat bi xwe – bi hemû pergala xwe, pîrozî, bîrûbawerî û felsefeya xwe ya olî va, bi tîrmîn, nav û qewlên xwe va li hole ye... Kesek nikare wan mirovan bixapîne, yên ku pîrî-hindikî dîroka pêkhatina olan dizanin û cudahîyên wan ên bîngêhîn tîdigihîjin... Û li hember pîrsa Hoşeng Biroka ya “...*mîna ku gunehkariyek hatibe kirinê*” jî di nava civakê da du helwest dikarin hebin:

ya yekem, ên ku di nav wan da hest û tîgihîştinên êzdîtîyê hê tam nehatine kuştin-tunekirin, naxwazin, ku êzdîtî heya dawîyê werguhêrî terîqata îslamî-sofîtîyê bibe û bê tunekirin, ji bo wan, belê, “... *gunehkariyek hatiye û tê kirin*”;

ya duyem, ên ku êdî di nava êzdîtîyê da *kirasê sofîtîya îslamê* li stûyê xwe danîne, û daw û delîngê xwe hildane jor, ketine *xizmeta îslamîkirina êzdîtîyê*, ji bo wan ev pêvajoyê

tişteki normal tê dîtin, lewra ku bi vê kontsêptê divê bingehên ola kevnara ya gelê kurd bên tunekirin... Û ev jî, ji bo gelê me pêvejoyeke pir bi xeter e!

Di dema xwe da gemgeşiyên me di medya civakî da pêk hatine û peyra bi zanistî hatine tomarkirin û bi rêzegotaran di çapemanîyê û medya civakî da hatine weşandin. Min hewl daye, ku hemû rastîyan li ber çavan raxim... Û lêgerînên min ên zanistî û encamên wan jî paşê di pirtûka min a navborî da hatine tomarkirin...

Dema mirov li van hemûyan, bi çavekî zanistî û heşmendî dinihêre û dinirxîne, dibîne, eva ku anîne û îro jî tînin serê *êzdîyan* û *êzdîtîyê*, ji êrîşên Umer bên Xettab heya bê-derê yê DAÎŞê xirabtir û xetertir e! Û, lewra jî, bêyî rayê mirov di kûrahîya ruhê wî da hewar û hêwarzeyek rû dide ...

Fermo, bala xwe bidinê: îro jî, roj di nava rojê da hemû komele, sazî, çapemanî, weşan, radio têlêvîzîon vî karî didomînin, pîranî bi nezanî, lê hinek – bi zanebûn. Û yê ku van karan pêk tînin, û yê ku li pişt van va sekinîne û wan rêvedibin, ewana sparîşa hinek hêzên derva ya heya dawîyê misulmankirina *êzdîyan* û *êzdîtîyê* pêk tînin ... Ango, *êzdîtîyê*, wek bingeha ruh û rewana netewî, tune dikin û ji hole radikin!

Û, lewra jî, dema îro her yek ji hindava xwe va dibêje, ku pêwîst e, *êzdîxane* bibe yek, mirov matma dibe û dixwaze dipirse:

– Gotina wan di derbarê kîjan *êzdîxaneyê* da ye? Ew yekîti bi çi awayî dikare pêk bê – çawa û bi kê ra?!

AmidaKurd: Bi rastî jî, mamaoste, yekîti pir girîng e! Ew çawa dikare pêk bê, tu bi xwe pêkhatina wê yekîtiyê çawa dibînî?

Ezîz ê Cewo: Ji bo ku ev yeka pêk bê, berê pêşin, divê bê zanîn, di nava tu netewekê da hemû beş, kom û şaxên wan ne yek in, û nikarin jî heya dawîyê yek bibin! Ango, yekîtiyêke absolyût – ji sedî sed, nine! Ev – yek! A dinê jî, hê pirs e, ka nûnerên du olên cuda çawa dikarin bibin yek – ew jî yê du olên bi bingehên xwe va rikberî hev?

Belê, yekîti baş e, û ew dikare pêk bê, dema hemû beşên civakê hebûna hev dipejirînin û ji hev ra rêz digirin! Lê di vê rewşê da, dema pêvajoya *soft-îslamîkirina êzdîtîyê* pir aktîv bûye, ji bo wê yekîtiyê her rêyek hatye hiştin – ku yek ji wan divê bê tunekirin – û ew jî *êzdîtîya resen* e! Û evê jî îro gav bi gav bi biryar pêk tînin, *êzdîti* tê tunekirin, hemûyan dikin *êzdîdî-softiyên îslamî*... Û, wek ku min êdî gotye, di nava *êzdîyan* da nexwendîtîya olî heye, lewra jî hemû serê xwe dikin ber xwe û didin dû wan *şerletanan*, ên ku sparîşa hêzên derva pêk tînin – hinek bi zanebûn, hinek jî ji nezanîya xwe!...

Bala xwe bidinê, heya naha digotin piştî *Xwedê* li ser erdan Şîxadî ye (Şêx Adî), bingeha sereke ya vê bawerîyê îro jî wek “Mala Adîyan” tê zanîn... Û dema berbirî yekî an çend oldaran dibin, an wan slav dikin, hê jî dibêjin: “Terêq ji *Mala Adîyan* li ser çavê me ra hatine!” Heya hinek *êzdî* dibêjin: Em edewî ne, ango, adewî, ango, ên ku li dû Adî diçin... Ango, Şêx Adî êdî di nava jîyana *êzdîyan* a rojane ya rewanî da wisa cîyê xwe girtibû, ku beşekî ji wan xwe wek gelê wî nas dikir. Lê, piştî wê, dema êdî dîroka Şêx Adî derkete hole, hate weşand û bi wêneyên mezergêha wî ya li Cûlaemêrgê (Hekkarî), rastya wî *fîlozof* û *erkdarê îslamê* bi hemû hûrbînîyên xwe va derkete ber çavan, naha jî Şerfedîn derxistine holê, dibêjin em *êzdî* ne, dîne me *Şerfedîn* e...

Û ji bo kû evê nêrînê, ya ku ne tenê dûrî rastîyê ye, lê wisa jî dûrî heş û sewdayê merivê normal e, bidin pejirandin, hildane ew stran, a ku di wê da tê gotin: “Şerfedî e, Şerfedîn e, Şerfedîn e, ji dîne me ye!” guhartine, kirine: “Şerfedîn e, Şerfedîn e, Şerfedîn e, dîne me ye!”...

Û kesek napirse: “Ka, hela rawestin, we ew ji ku anî? We çima hema wisa ji carekê va Şîxadî bi hêsane danî hêlekê, heya navê wî jî nadin? Çima? Ji ber ku hemû rastîya Şîxadî derket hole, ji ber wê? Ê, naha jî, hemû rastîya Şerfedîn derketeye hole, va, mezergeha wî jî li Şengalê ava kirine – li ser tûjikê wê *sembola îslamê* danîne – *hêker* (hîva kerî). Ê, paşê hûnê kê bigerin-bibînin, û li stuyê vî gelê reben bialînin?”

... Lê, eger ev kesana, yên ku ji ber nezanîya xwe li vir û wir tişt û navên nû digerin, ji bo ku bînin û li stuyê vî gelî bialînin, bikaribûna çavkanîyên cuda bixwendana, bingehên resen ên êzdîtiyê derxistana zanebûnê û bidana zanîn, berê xwe dane terîqet û kesayetiyan zêde ne dîyar ên îslamê. Çima?

Û, ji bilî vê, eger van mirovana bizanibûna, ku navê Şêx Adî, yê ku dê û bavê wî lê kiribûne, bi xwe Şerfedîn bûye (Şêx Şerfedîn!), lê Adî nasnavê wî yê erka olî ye, balkêş e, wê demê dê çawa tevbigeryana? ... (Di vê derbarê da: di gotara Feqe Huseyn Sagniç a “Şêx Adî” da – http://www.nefel.com/articles/article_print.asp?ArticleNr=1859).

Û ev jî ne bes e, di paytexta Gurcistanê, bajarê Tbilîsîyê da bi nave êzdîtiyê zyaetek avakirine û li ser tûjikê wê jî dest danîne... Dest jî di îslamê da sembola çî ye, ji xwe tê zanîn (destê dota Mehmed pêxember!)... Û ev bingeha xwe ji ku digire? – Yek ji îdêologên îslamîkirina êzdîtiyê pîr Dîma vekirî dibêje, ku *êzdîti* ne ola *kurmançîaxêvan* tenê ye (heya naavê kurd jî nade), ku ew wisa jî ola *aramîaxêv* û *erbiaxêvan* e... Ma, ev tê çî wateyê? Ma ew kîjan ol e, ya ku li ser bingeha wê *kurmançîaxêv* û *aramî-erebiaxêv* digihîne hev? Belê, her kesek dikare bibêje – îslam e! Û, eger heya ew *kurmançîaxêvan kurd* jî nav nake, wê demê çî dimîne? ... Ma ne, ji bo ku hemû li ser bingeha olî bibin ereb, gavek dimîne! (bi hûrbîni di pirtûka min a navborî da, rû. 205 - 213)...

Dizanî, li vira ya here xeter çî ye?

Binihêre, her çiqas piranîya kurdan misulman in, di nav wan da sunnîti û şîftî, bi terîqet û şaxên îslamê yên cuda va hene, lêbelê, ji wan hîç yek jî *kurdîtiyê* red nake, lê ev, ên ku me li jorê behsa wan kir, her tiştê ku ji destê wan tê û nayê bi kar tînin, ku êzdîyan ji bingeha wan a netewî qut bikin û, wek ku di nav gelê me da tê gotin, bikin xurê guran! Çima? – Ya ku divê derê zanebûn jî, îro hema ev e!

Ew *êzdîyên sade*, yên ku nizanin, ka êzdîti çî ye, heya radeyekê şûcê wan nine, lê ew. ên ku xwe rewşenbîr û mitaledar dihejmêrin, pêwendîyên wan bi navendên êzdîyan ra hene, heya radeyekê, eger ne pişporbin jî, xwe zaneyên êzdîtiyê dihejmêrin, heya car bi car di medya civakî da şûrê xwe yê virtual (an – on-layn!?) jî bawerdidin, lê di vê rewşê da dengê ji wan dernayê. Çima? Wek ku ji bo hinekan di dema Sovêtê da wek laqirdîyekê digotin: “Zikê wan têr, xurekê wan belaş, jiyana wan şad û bextewar e!” – Erê?

Bala xwe bidinê – tam pêşenîyek (cephe) vekirine – ji bo ku êzdîtiyê ji hole rakin, lêbelê evên ku divê, hîç nebe, ji bo xatirê erka xwe, dengê ji wan derketa, li dora wana bêdengîyeke (kerîyeke) wisa heye, ku dengê werzebayekî sivik jî dê bê bihstin, û ew di nava hêçxemîyekê da dijîn ... Lê ka, ew gotinên wan ên bilind û gulover ên di derbarê Şîxadî û şîxadîtiyê da li ku man? Demekê heya di nava gel da xwe edewî dihejmartin, ango adewî, ango yên ku li du bawerîya Adî diçin, û ev gîhandibûn asta *netewnavekî* (êtnonîm), lê naha jî, dema hinek derketine, wek ku min li jorê got, nizanim ji ku Şerfedîn derxistine, dibêjin – em *êzîdî* ne, dîne me *şerfedîn* e, evana dîsa xwe telandine û dengê ji wan dernayê. Kesek nake qarîn û hewar: “Rawestin, bes e, hûn bi vî gelî bilîzin!” ... Ji hêlekê va mirov matma dibe, hinek, nezanîya wan gihîştîye asta here bilind, ji hêla dinê va, yên ku xwe zane û destûrmend (*kompetent*) dihejmartin, tiştêkî wan nine, ku li hember wê nezanî û êrişkarîyê derxin pêş!

Û, balkêş e, kî divê îro li hember vê pêvajoya bi xeter – dûmahîka êkspansîya erebîkirina Kurdistanê raweste, ya ku bi êrîşên Ummer bên Xetab va despêbûye û bi DAÎŞê gihîştîye van rojên me?!

Û, eger mirov evê tevgera van kes û rêxistinên rast binirxîne, dê derê zanebûnê, ku ev hemû ji bo *êzdîyan* û *êzdîtîyê* ji êrîşên çekdarî xetertir e! ...

AmidaKurd: Baş e, mamoste, gelekî spas! Em goftûgoya xwe li ser pîrsa yekîtiya êzdîyan di xelesa hevpeyvîna xwe ya duyem da bidomînin.

Ezîz ê Cewo: Başe, ser çavan!

Stokholm/Swêd – Pyatîgorsk/Rûsîya

14.04.2019

GOTÛBÊJA DUYEM

EGER MIROV BIKARIBE REHÊN WÊ BÊDADÎYÊ RAVEBIKE, YA KU LI
HEMBER ÊZDÎYAN Û TEVAHÎYA GELÊ KURD PÊK HATYE Û
BÛYE SEDEMA ZORDARÎYÊ, NUXSANÎYÊ, ŞÊLANDINÊ Û TEVKUJÎYÊ,
DÊ BIKARIBE TÊ BIGIHÎJE,
KA ÇIMA ÊZDÎTÎ NE JI HÊLA ÊZDÎYAN BI XWE VA, NE JÎ
JI HÊLA KURDÊN DINÊ VA HEYA DAWÎYÊ NEHATYE
WATEDARKIRIN, JI BER WÊ JÎ EWANA GELEK TAYBETMENDÎYÊN
OLA XWE YA NETEWÎ – ÊZDÎTÎYÊ, WINDAKIRINE...

AmidaKurd: Mamosta, dem baş!

Ezîz ê Cewo: Dem baş, ser çavan!

AmidaKurd: Em govtûgoya xwe li ser wan pirsgirêkan bidomînin, ên ku li ser rêya avakirina yekîtiya di nava civaka êzdiyan de dibin asteng.

Piştî weşana beşê yekem ê vê hevpeyvînê dîsa hinek pirsên me peyda bûne, di sêrî de em wan binirxînin, paşê derbazî mijara xwe ya bingehîn bibin.

Ezîz ê Cewo: Baş e, fermo!

AmidaKurd: Tu î dibêjî, êzdayetî bêhtir ji aliyê êzdiyan ve, an ji aliyê kurdên ne êzdî ve nehatiye têgihîştin? An ji herdu aliyan ve jî kêmasî hene? Bi çend xalên zelal, çi ne ev kêmasî û di serdemeka ku her tişt bi berjewendiyên ferdî, malbatî, eşîrî û rêxistinî ve hatine girêdan, çareseriyê ve yekê bi çi ve girêdayî ye?

Ezîz ê Cewo: Ez dibêjim, ji bo vê pirsê, mixabin, bersîveke yekawa mirov dijwar bikaribe bibîne. Lewra ku di vê pirsê da ew faktor, ên ku tu nav dikî, hemû jî, ji bo rewşeke weha derê holê, rola xwe lîstine: hem berjewendiyên ferdî, malbatî, eşîrî û rêxistinî, hem jî gelekên dinê yên obyektîv û sûbyektîv! Lê, divê bê zanînin, ya ku gîhandye vê rewşa tirajîk jî, ne îro û ne jî duh destpê bûye, ev ji kûraya dîrokê tê, dema olên kevneşopî li ser sehna dîrokê peyda bûne, dema ew olana bûne olên dewletê û mil bi mil bi dewletên xwe ra tevgeriyane... Lê ya here sereke, wek ku min êdî di beşê yekem da jî anye zimên, ew ji êkspansîya erebî-îslamî ya Ummer bên Xettab va destpê bûye, wekî dinê çi ku pêk hatye, dûmayî û encamên wê ne: hem êrîş û tevkujîyên li ser gelê kurd – bi giştî, hem ev êrîşên DAÎŞê yên vê dawîyê, hem jî ew mîssîonêriya (qewaltîya) îslamê, ya ku sedê salan di nava êzdiyan da pêk anîne û îro jî bêhtir aktîv bûye... Û di rewşeke weha da, di pêvajoyeke 1350 salî da gelek nîrx û bingehên bawerîyên rewanî yên netewî hatine tunekirin, lewra jî, eger îro di nav kurdan da (çi êzdî, çi ne êzdî, hîç ferq nake!) tenegehîştina êzdîtiyê heye, ev hemû encamên wê pêvajoyê ne! Hem jî divê bê zanîn, ew pêvajoya îro jî bi aktîvî dimeşe, û ew kes û komikana, yên ku min di beşê yekem da behsa wan kir, çalakvanên wê pêvajoyê ne!

Lê, ya girîng, divê bê zanîn, ku ev êrîş, bi hemû reng û şewazên xwe va, ne tenê li dijî êzdîtiyê ye, wek olekê, ew li dijî gelê kurd û nîrxên wî yên netewî ye... Ya ku dagerkeran û dijminên gelê kurd ditirsîne, ew e, ku, her çiqas ev 1350 sal e, îslam li gelê

kurd hatye ferzkirin jî, lê kurdan dêmê xwe yê netewî, sekna xwe ya ramanî û rewani winda nekirine!

Amîda Kurd: Mamoste, bi raya min ”ol” bi xwe pirsgerêk e û ez ne di wê baweriyê de me, ku ji destpêka destpêkê ve êzdîtî olek be. Di bingeha rastiya êzdîtiyê de, wek ku we gotîye, tevger û pêşkeftinên xwezayî hene û êzdatî li gor van tevgeran teşe û reng girîtiye. Ango, êzdatî divê ne li gor wateya “ol”ê ya serdest a îroyîn, lê li gor wateya wê ya destpêkê, sedemên bingehîn ên avabûna vê baweriyê bê nirxandin, ku ev jî ne ol e, lê felsefeya jiyane ye. Piştî ev rastî û bingeh ji aliyê gelên din ve û bi sedemên cuda hatiye manîpulekirin, renegekî derxwezayî dane wê, hezar çîrokên fantastîk, ên ku tenê ji xiyal û fantazyên mirovan der bûne, li ser wê hatine honandin û bûne olên cuda. Di nav herikîna demê de ev felsefeya jiyane bi xwe jî, mixabin, li gor vê serobinkirinê teşe û nav jî guherandiye û ji rastiya xwe ya xwezayî dûr ketiye, rasttir dibe, ku mirov bibêje, ji rastiya xwe ya xwezayî hatiye dûr xistin. Îcar ji bo rastî pêk bîn û bibin serdest, bi raya min, divê Êzdatî ne wek ol, lê wek felsefeyê jiyane bê navkirin û nirxandin, wek ku di felsefeya Rêberê Gelê Kurd Abdullah Ocalan de jî ev rastî bi zelalî tê dîtin. We got çî?

Ezîz ê Cewo: Belê, belê, rast e, û her tişt, ê ku di beşê yekem da hatye zimên û dê ji vir û pêva jî bê gotin, hemû jî evê yekê ravedike û wê ji vir pêva jî rave bike û derxe zanebûnê. Em hema parçeyekî ji beşê yekem ê vê govtûgoya xwe li vira bîr bînin. Li wira min gotibû, ku: “... di dîrokê da ji êzdîtiyê ra wisa jî gotine ola xwezayperest! A, ev e, ku êzdîtiyê ji olên dinê yê kevneşopî cuda dike... Kesekî pîroz, pêxemberêkî ev ola nesêwirandye, ew di pêvajoyeke demdirêj bi xwezayî di nav civakê da pêk hatye, û efrînerê wê jî gelê kurd bi xwe ye. Ango, êzdîtî di xwezaya Kurdistanê da, di nava civakê da bi xwezayî pêk hatye û hemû bawerî, perestî û pîrozîyên wê bi xaka Welatê me va girêdayî ne... Dibe ku lewra jî, îro di nava kurdên misulman ên sade da ferzên êzdîtiyê, felsefa wê ya têgihîştina cihanê bêhtir hatne parastin, ne ku di nav wan êzdîyan da, yê ku bûne êzîdî-sofi...” – Û ev jî bi xwezayî di nava her warekî jîyana gelê kurd da, di nava ramana netewî da, di çand, huner û wîjeya netewî da xwe dide der, û di pêşerojê da jî dê bêhtir rûbide... Ji xwe tu warekî jîyana gelê kurd nîne, li ku şopên bîrûbawerîyên pêşîyan xwe nînbîn – çî yê êzdîtiyê bin, çî – yê zerdeştîyê. Eger tê bîra te di pirtûka “Zerdeşt pêxember (Rûpelên dîroka “windabûyî”...)” da min bal kişandibû ser vê mijarê û gotinû: “Û ya balkêş jî ew e, ku, dema hinek di derbarê bîrûbawerîya zerdeştîyê û bîrdozîya Tevgera Rizgarîxwaz a Netewî da diaxivin, ewana hinek têgihîştinên xwe yê bîrûbawerîya zerdeştîyê bi îdeolojîya Abdullah Ocalan şirove dikin...” – Û ev yeka ji bo îzdîtiyê jî pêkan e, lewra ku bingehên êzdîtiyê û zerdeştîyê yek in. Ev jî xwezayî ye! Û min bi hûrbînî ev yeka di berhemê da ravekirye (bi hûrbînî – di rûpelên 101 – 108 ên pirtûka navborî da https://www.academia.edu/38211603/ZERDEŞT_PÊXEMBER_RÛPELÊN_DÎROKA_WINDABÛYÎ...)

AmîdaKurd: Baş e, mamoste, spas ji bo şiroveya te!

Ka, em dîsa vegehin ser pîrsa yekîtiya navxweyî ya êzdîyan. Bi dîtina te, ji bo yekîtiyê pêkan çî rê û rêbaz hene?

Ezîz ê Cewo: ... Belê, yekîti tiştêkî pir pêwîst û bi kêr e, heya mirov dikare bibêje, ew misogerîya hebûna her gelî ye – wek netew. Lêbelê, ew tiştêkî teknîkî nîne – hildan, li hev berev bûn û bi fizîkî li dora hev civyan, an civandin, û bûn yek! ... Yekîti ji têgihîştina nirxên netewî tê, ji têgihîştina baweriyê (ne tenê ya olî, wisa jî ya bîrdozîya netewî!) – ji bawerîya serkevtina ramana mirovî-netewî tê! A li ser bingeha vê têgihîştinê jî yekîti

dikare pêk bê... Û, ya sereke, divê her kes bizanibe, ka ji bo çî û li dora çî ramanê an nixî dibin yek. Eger ev hemû di serê wan da zelal nebûbe, pêkhatina yekîfîyê dijwar e!

Wê demê, tuyê bipirsî: “Di rewşeke weha da divê mirov çî bike?”

– Li vira jî her rêyek heye, ew rê jî ya rojekê an mehekê, heya ya salekê-duduyan jî nine, divê bi sebir çavê gel li ser rastîyan bê vekirin, wî bi raman û bîrdozîya netewî bi têgihîştinî xîne û xurt bikin, wê demê ewên ku di xizmeta dagerkeran da ne, dê rût û tazî li hole bimînin...

Ev – wek prênşîp, ji bo pêvajoyeke demdirêj a pêkhatina yekîfîyê!

Û, divê bê zanîn, ku ev yekîfî jî derî yekîfîya netewî ya gelê kurd a giştî nikare pêk bê û misoger bibe, lewra ku ji bo pêkhatina wê li cîyekî dinê hîç bîngehek jî nine, berovajî vê, evên ku hewl didin, ku êzdîyan bikin êzîdî-sofî û ji bîngeh û goveka wan a netewî-kurdî qut bikin, ew bi xwe çeka di destê wan hêzan da ne, yên ku bi her awahî rê û rêbazan digerin, ka çawa êzdîyan ji reha wan a netewî qut bikin û bibişêvin ... Û, bala xwe bidinê, lewra jî ew êzdî, yên ku li dû vê rêya xeter diçin, ji îdêya xwe ya netewî dûr dikevin û bi hêsane di welatên Sovêta berê û Ewropayê da tîn bişavtin. Û sedema vê pêvajoyê ya sereke jî kêmasî, an nebûna xwenaskirina netewî ye, lewra ku serê wan bi ramanên tewş û bi xeter tuje dikin, ku, xwedêgiravî, êzdî ne kurd in, ew gelekî cuda ne, û ola wan jî şerfedîn e... Û evên ku ev ramana hanê bi sunî hinartine, bi tu awahî nikarin wê bikin xwedî naverokê, û lewr jî di serê her yekî/yeka ji wan da pirs dertê – eger êzdî gelekî cuda ne, lê welatê wan li ku ye? Û, ji bo ku vê valahîyê tuje bikin, vê carê jî hildane û peyva “Êzdîxan” hinartine... Eger tê bîra xwendevanan, hê sala 2015an di gotra min a “Êzdîxan” an “Êzdîxane”? – Kîjan ji wan rast e û tê çî wateyê?” da nepêkanîya vê peyva bi sunî hinartî hatye ravekirin û bi analîza zimanzanî-êfîmologî wateya peyva kurdî ya “êzdîxane” hatye şirovekirin (bi hûrbînî https://amidakurd.net/ku/tekst/êzdîxan_an_êzdîxane_kîjan_ji_vana_rast_e_û_tê_çî_wat_eyê). Helbet, ew xwendevan, ên ku dixwazin û amade ne, rastîya vê pirsê bizanibin, dê vê gotarê bixwîni, lê ezê li vira her tiştekî bibjim – eger, ewên ku ev peyva bi sunî hinartine, hema piçekî agahîya xwe ji êzdîfîyê hebûna, an, wek ku di nava gel da tê gotin, eger hema mûyekî êzdîfîyê bi wan ra hebûya, û, ya sereke, eger wan zimanê kurdî bizanibûna, ma wê peyveke weha ji ber xwe derxistana? Eger, evên ku bi NEZANÎya xwe ya bîngehên zimanê kurdî û ola êzdî bi vê peyvê şêwazdar (formûle) kirine, ne ku tenê bi nav (bi şikilî) êzdî bûna, lê di nava civaka êzdîyan da mezin bibûyana (ne di nava civaka êzîdîyên sofî-îslamî, yên ku Hoşeng Biroka behsa wan dike!), dê bizanibûna, ku “...dema êzdîyan gotine êzdîxana serhedê, êzdîxana Ermenîstanê, an yeke dinê, mabesta wana civakên êzdîyan ên wan deveran bûye. Gelê me, wisa jî ji civaka mirîdan ra gotye mirîdxane, ango, civaka mirîdan. Hew!

Û, ji bilî vê, dema kalên me digotin *êzdîxane* û *misulmanî*, mabesta wan du civakên (beşên) gelê kurd bûye – civakên kurdên êzdî û kurdên misulman.

Û di rastîya xwe da, ya ku li holê ye, hema ev e!”

Lê, wek ku tê xuyan, hîç xema kesekî jî nîne, her kes karê xwe pêk tîne: yên ku erka îslamî-erebîkirina êzdîyan û êzdîfîyê wergirtine, wê erkê pêk tînin, ên dinê jî, xwedêgiravî li dijî van in, lê bi nezaniya xwe yan bi zanebûn avê berî ser aşê wan didin!

Hinartina vê peyva “Êzdîxan/Êzîdxan” jî ji hêla xwe va careke dinê wê gotina wan piştrast dike, ku: “Êzîdî ne kurd in!” Û, eger ew ne kurd in, wê demê ne êzdî ne jî, lewra ku, eger ew kurd bûna û êzdî bûna, dê rastîya vê peyvê bizanibûna û tiştekî wisa ye dûrî heş û swedayê normal dernexistana pêş. Û, ya ku divê bê têgihîştin jî, hema ev e! Û divê

hem êzdîyên sade, hem oldarên êzdîtiya resen, hem dilêş û xemxurên vê civakê, hem rêxistin û sazîyên civakî û siyasî yên gelê kurd vê rewşê bi baldarî binirxînin...

AmidaKurd: Baş e, mamoste, ev jî hat têgihîştin. Lêbelê, gelo mirov dikare, eva ku pêk tê, tenê bi propaganda der û hundur va girê bide, ma wek ku te jî li jorê got, ji bo van hemûyan wisa jî bingehên obyêkîv nînin?! Eger hene, ew kîjan in?

Ezîz ê Cewo: Belê, mirov dikare wan bingehan, an sersedeman weha dabeş bike:

a) ya yekem: wek ku êdî hatye gotin, her tişt ji êkspansîya erebî-îslamî ya li ser Kurdistanê ya bi serkêşîya Umer bîn Xettab destpê bûye (sedsala VII); ji xwe beşekî gelê kurd ê xwedî bawerîyên xwe yên resen (*êzdî, zerdeştî* û yên dinê!) di bin şûrê xezebê ra derbaz kirine, herçê kuştine, darvekirine, mal, gund û bajarên wan wêran û talan kirine, yên dinê, îslam li wan ferz kirine... Lewra jî, di nava kurdan da bi giştî ev bûye sedema metirsîyeke hertimî û di nava rûh û bîra wan da tirsek daye rûniştandin. Û, eger di nava beşekî kurdan da bîra netewî li dijî vê berxwedaneke hindurîn afirandye, hinekên dinê ji vê metirsîyê tirsek jîyane di navberê da mane, lê hinekan jî ev yek ji bo xwe tişteki çarenûsî dîtine û tam xwe spasrtine pêla vê pêvajoya dîrokî;

b) ya duyem: pey vê ra herçê kurdên êzdî yên ji wan tevkujîyan filitî bûne, xwe dabûne bilincîyan, hafên çîyayên hasê û bi awayekî xwe parsatine; lê ji bilî van gelek kurd piştî ferzkirina îslamê jî niv veşartî gelek ferz û têgeh û nirxên ola pêşîyan di kûrahîya ruhê xwe da parastine, û hinek rê û rêbazên xweparastinê geryane... Wek mînak, her çiqas îro di nava gel da tenê di derbarê hebûna qubeya Lalişa pîroz da dizanin, lê li seranserê Kurdistanê, bi taybet jî, li herêmên çîyayî bi sedan qubeyên wî rengî yên biçûk û mezin hatine parastin. Û kurdên misulman li wan xwedî derdikevin, diçin ber wana dua-drozgeyên xwe pêk tînin... Di hinek deveran da jî, ji bo ku wan ji êrîşên îslamîyan biparêzin, hêker (hîva kerî) li ser tûjikên wan danîne...

Lê bi hatina nav êzdîyan a Şîxadî ra, û bi wan rêforman ra, yên ku bi navê wî ra tên girêdan, êdî gelek têgeh, nav û tîrmîn û ferzên îslamê hatine nava êzdîyan. Û ev jî bi carekê ra pêk nehatye. Ev pêvajoyek e, ya ku heya îro jî didome... Û tiştê herî xeter ew e, ku îro piranîya komele û sazîyên êzdîyan, hêmanên çapemanîyê û radîo-têlêvîzîyonên bi wan ra pêwendîdar ketine xizmeta vê pêvajoyê – wek ku min li jorê jî êdî gotye, hinek bi nezanîya xwe, hinek bi zanebûn!

c) ya sêyem: di dema xwe da bi Şîxadî ra wisa jî bawermendên ne kurd ên ji terîqeta êzîdî-sofî-îslamî hatine nava êzdîyan. Piranîya wana ji hêla zimên va di nava civaka êzdîyan da întêgre bûne (hatine bişavtin), lê sofîtiya xwe ya îslamî parastine, û rengê xwe dane vê civakê û bûne katalîzatorekê ji bo pêkanîna îslamîkirina êzdîtiyê... Lê ji bilî van hê jî beşekî van ên ereb pir bi biryar ber xwe didin, erbbûna xwe parastine û îro jî diparêzin, dibêjin – em êzîdî ne, lê ne kurd in, ereb in! Û wek ku Hoşeng Biroka dinivîse, zarokên wan hê jî bi erebîya Şamê diaxivin (!?) ... Di vê derbarê da – di gotara min a “Çima, divê yên êzdî bibin êzîdî-sofî, û êzdîti ji holê rabe û tune bibe?” da bi hûrbînî heye. – (https://amidakurd.net/ku/tekst/çima_divê_yên_êzdî_bibin_êzîdî_sofî_û_êzdîti_bê_t_unekirin_û_ji_holê_r_abe).

Û, wek ku tê xuyan, hema evên bîyanî ne (hem ên bi ziman întêgrebûyî, hem jî yên ku erebîya xwe ya Şamê parastî!), yên ku rengê xwe yê êzîdî-sofî-îslamî dane civaka êzdîyan û di nava wê da bi aktîvî xeta îslamî didin pêş û êzdîtiya resen ji hindurva diherifînin.

Di beşê 3-em ê gotara xwe ya “Êkspansîya bierebîkirina Kurdistanê didome?” da (gotar bi giştî di Rojnameya “Pênûsa nû” da ye – hejmarên 31, 32, 33 –

<http://www.penusanu.com>) min fotogalêriya wan wêneyan danîbû, yê ku xwendevanan bi hinek şirove û pirsan va ji min ra şandibûn (ew wêneyana hemû jî wan ji malpera *ÊzîdîPrêssê* wergirtibûne!). Ji wan fotowêneyam min şeş wêne bi pirsên xwendevan va cuda kiribûn. Ewana pirsibûn:

–De, îjar were û di nava van da êzdîyan û êzîdîyan ji hev cuda bike!

Min wê demê ji bo vê pirsê xwendevanan ev bersîv nivîsî:

– Mirov ji bo vê çi dakare bibêje?! Her tişt tevî hev bûye... Her daxweza vejînê û bi biryarbûnê wê bikaribin van nirxên netewî ji yê bîyanî vebijêrin û wan ji windabûnê rizgar bikin.

Lê dîsa jî ez li vira wan wêneyan datînim, û bila xwendevan bi xwe jî hewl bidin bersîvekê ji wê pirsê li jorê ra bibibînin. – Weha, ew wêneana:

Di vê galêrêyê da wisa jî wêneyekî dinê yê balkêş heye. Ew jî yê Seddem Huseyn e – banga wî ya ji bo êzdîyan jî li ser. Weha, ew wêneya:

Xwendevan pirsîbû: “Banga Seddem ji bo kê ye – ji bo êzdîyan, an êzdîyên xwe?!”...

Û wê demê min di bin vê pirsaxwendevan da nivîsi: “Binihêrin, ew rûvîyê pîr ji êzdîyên xwe ra dibêje, ku ew xwe ji krdbiparêzin, ku ew hindik in, ewê têk herin!

Çima?

Seddam mirovekî sade nînbûye, di bin destê wî da ewqas zanyar, siyasetmeder, oldar, ezdazan (têolog) û pisporên dinê kar kirine, ma ewî nizanibûye, ka kî kî ye?...

Balkêş e, yên ku evê banga Seddam li Almanîyayê di nava ciwanên kurd ên êzdî da belav dikin, kî ne û armançên wan çi ne?!”

Û ev hemû jî îro ji bo van mîssîonêrên nûpêketî yên sofî-îslamîkirina êzdîyan wek mîrasekê maye...

Û, eger ev sedemana neyên têgihîjtin, ravenekirin û derneyên zanebûnê, mirovê dijwar bikaribe, wek ku di nav gel da tê gotin, ji vî derdî ra dermanekî bibîne...

Amîda Kurd: Baş e, mamosta, spas ji bo şiroveyên te!

Bi raya min, dema ew rewş, a ku îro di nava civaka êzdîyan de desthilatdar e, bi bingehîn hate ravekirin, ji vir û pêve jî emê li ser rê û rêbazên avakirina yekîtiya êzdîyan rawestin!

Û evê jî – di beşê govtûgoya me ya di rêzê da.

Ezîz ê Cewo: Belê, rast e, xwendevanê bikaribin di vê navberê da van agahîyan bi hûrbînî watedar bikin...

Amîda Kurd: Û wisa jî, dibe ku pirsên wan jî çê bibin. Pirsên xwe jî ew dikarin ji van navnîşanan re bişînin:

Mahabad Felaat: m.felatarda@gmail.com

Ezîz ê Cewo: mamaziz@yandex.ru

Stokholm/Swêd – Pyatîgorsk/Rûsîya

20.04.2019

GOTÛBÊJA SÊYEM

Eger mirov di derbarê hevhatina civakî ya di nava êzdîyan da biaxive û li ser rê û rêbazên berterefkirina nakokîyên heyî bide heşê xwe, wê demê dê bikaribe bibîne, ku hevhatin û yekîtî her wê demê dikarin pêk bên, eger civak bi xwe bikaribe serederîyê li nirxên xwe yên netewî û rewanî bike.

Û ev jî dikare her bi rêya karê ronayîdarîyê pêk bê – bi rêya perwerdeyê. Ango hevhatin û hevdengîya civakî wê demê dikare pêk bê, eger her nûnereke/î civakê di cîyê xwe da bikaribe li dijî wan êrîşên bîrdozî, rewanî û çandî raweste!

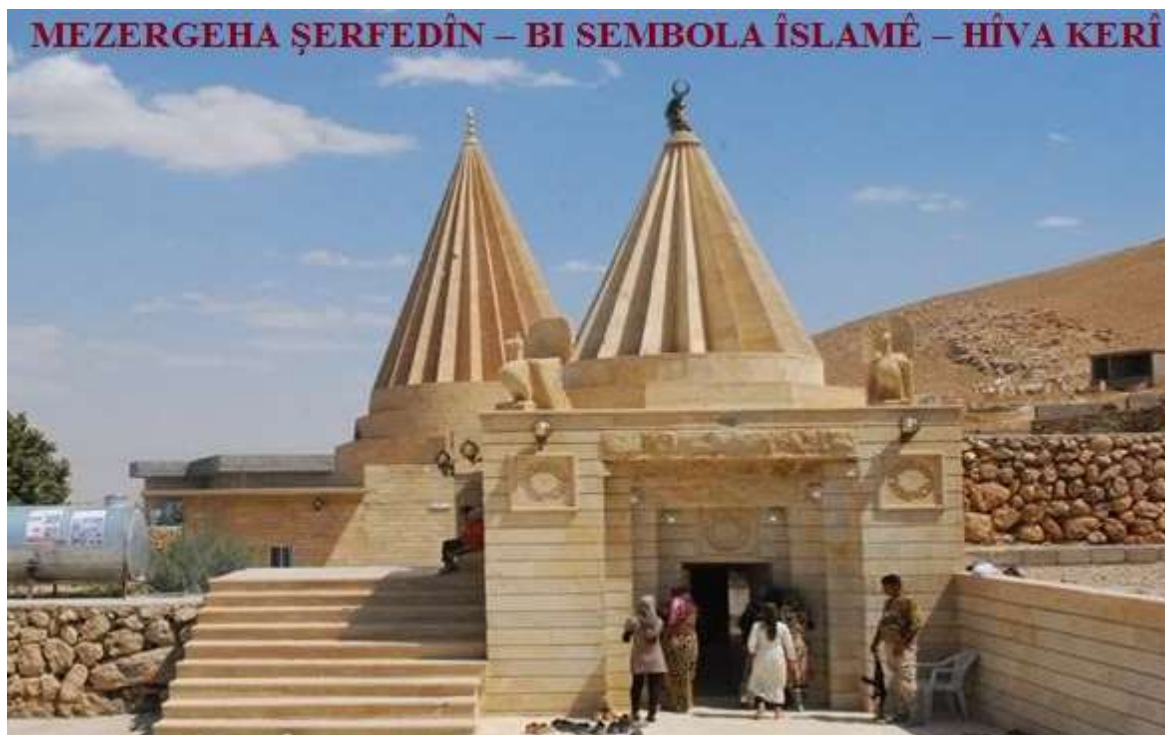
Amîda Kurd: Mamoste, careke dinê dem baş!

Ezîz ê Cewo: Dem baş, ser çavan!

Amîda Kurd: Beşê duyem ê hevpeyvîna me jî êdî li ber destê xwendevanan e, û bi baldarî tê xwîn. Di dema pêş me da dibe ku hinek pirs û nêrînên wan jî derên, emê wan berev bikin û bi hev re binirxînin... Lê naha em govtûgoya xwe, ji cîyê ku me navber dabûyê bidomînin.

Ezîz ê Cewo: Baş e, lê berî ku em govtûgoya xwe bidomînin, êdî du pirsên xwendevanên me gihîştine ber destê min, di sêrî da, ka, em bersîvên wan bidin, paşê...

Weha, *Deniz Babacan* ji Mêrdînê dinivîse: "... Mamoste, ez nivîsên te dişopînim, wisa jî – vê hevpeyvîna te. Hûn pirsne pêwîst û girîng dinirxînin, gelek bersîvên te rast û pir bi wate ne, lê pirsê strana "Şerfedîn e!" neket serê min. Ew stran roja cejna "Çarşema Sor" min bi "Çira-tv" bihîst, lê di wê da dibêje: "... Şerfedîn e, dîne me ye!" – Çawa dibe...?

– Belê, tu rast dibêjî, *Denizê* hêja, eger tê bîra te, min di beşê I ê vê hevpeyvînê da gotibû, ku di destpêkê da di vê stranê da hatye gotin: “... *Şerfedîn e, j'dînê me ye!*”, – û her paşê ew guhartine û kirine: “*Şerfedîn e, dînê me ye!*” Eger te bi vî şewazê dawîyê ew stran bihîstye, ev tê wê wateyê, ku komploya hindurîn a li dijî *êzdîyan* û *êzdîtyê* didome...

Lê, ji bo ku hûn bi xwe cudahîya di navbera wan şewazan da bi xwe bibihên, hember hev bikin, ew stranan bi şewazên cuda li ser **Youtube** heye, ez jêderên wan (link) li vir datînim, dema hûn bi xwe bibihên, hûnê têbigihîjin, ka ew çawa pêk hatye.

Fermo, weha, ew şewazên cuda yên vê stranê di *Youtube* da:

1. – “...*Şerfedînn e, j'dînê me ye!*” <https://www.youtube.com/watch?v=fd91whAVJIQ>

Helbet, variantên vî şewazî dîsa hene, xwendevan bi xwe jî dikarin di *Youtube* da bibîni!

2. – Di sêrî da dibêje; “...*Şerfedîn e, j'dînê me ne!*”, lê paşê dibêje: “*Şerfedîn e, dînê me ne!*” – <https://www.youtube.com/watch?v=7-yfvauuKEI>

3. – “...*Şerfedîn e, dînê meye!*” <https://www.youtube.com/watch?v=G2A2JjkR8Ls>

Û li vira ya here balkêş ew e, ku hinek dengbêjên kurdên êzdî yên Sovêta berê jî ew strana bi şewazê dawîyê (yê 3.) ji ber TV-an girtine, ezebere kirine û distrên... Û, dibe, ew bi xwe nizanin jî, ku pêşiyên wan hîç di xewna xwe da jî navê *Şerfedîn* nebihîstibûne... Lê, ji ber ku di awazê wê stranê da rîtm û takt heye, wek ku di nava gel da tê gotin, ew dikeve çokê mirov, hem jî di nava *êzdîyên nûpêketî* da bûye mode, ew jî dixwazin ji wan kêr nemînin, vê stranê bi vî şewazî distrên û tê jî nagihîjin, ku bi wê yekê ew jî dikevin xizmeta herifandin û tunekirina *êzdîtyê*...

Helbet ev jî mînakeke bextreşîya gelê me ya dîrokî ya cuda ye!

Ya dinê pirsra peyva “*Êzdîxan*” e!

Sûrênê Bedir ji Ermenîstanê dipirse, ku di gotareke min a bi zimanê rûsî da di vê derbarê da hê bi hûrbînî hatibûye gotin, wateya wê peyvê bi zanistî hatibûye ravekirin, gelo nabe, ku ew hûrbînî di gotara kurdî da jî hebûna.

Lê *Berfîn Samedoglu* ya ji Stambûlê jî dinivîse, ku ew wek kurdekê wê şirovaya di derbarê cudahîya di navbera “*Êzdîxan*” û “*Êzdîxane*” da têdigihîje, lê, bi dîtina wê, tiştê kêr dimêne û dipirse, ka, gelo min nikaribû ew hinekî bi hûrbînî, bi zanistî ravekiria.

Bila xwendevanên hêja biborînin. Piştî ku ew gotara navborî (“*Êzdîxan*” an “*êzdîxane*”? – Kîjan ji wan rast e û tê çî wateyê?”) sala 2015an hate weşandin, êdî wê demê pirs û daxwezeke weha ji xwendevanan hatibûn û min li ser bingeha wê daxweza wan gotara berê bi mînak û anlîzên êtîmologî va dewlemend kir û di bin sernivîsa “*Êzdîxan*” an “*Êzdîxane*”? – *ev tevlihevîya ji ku tê?*” weşand. Û hemû hûrbînîyên pêwîst di wê gotarê da hene. Fermo, ew dikarin wê di wl da bixwînin – http://www.amidakurd.net/ku/tekst/êzdîxan_an_êzdîxane_ev_tevlihevîya_ji_k_u_tê

Naha jî, fermo, em dikarin vegerin ser pirsra we!

Amida Kurd: Belê, spas!

Eger tê bîra te, mamoste, pirsra min ev bû: “Bi raya min, dema ku ew rewş, a ku îro di nava civaka *êzdîyan* de desthilatdar e, bi bingehe hate ravekirin, em careke dinê veegerin ser pirsra yekîtiya civakî di nava *êzdîyan* da û li ser gavên praktîk ên yekem ên here pêwîşt rawestînin, ên ku divê di warê avakirina wê yekîtiyê da bînin avîtin! Tu wan çawa dibînî?”

Ezîz ê Cewo: Belê, belê! Jixwe min berî vê jî gotibû, ku ji bo avakirina yekîtiya civaakî *her rêyek heye, ew rê jî ya rojekê an mehekê, heya ya salekê-duduyan jî nine, divê bi sebir çavê gel li ser rastîyan bê vekirin, bi raman û bîrdozîya netewî ra tevayî, wisa jî*

rastîya olan bi giştî li ber wî bê danîn. Eger mirov bingehên ola xwe bizanibe, dê ji bo wan lîstikên siyasî cî nemîne, yên ku îro pêk tên... Lê berî vê, ya here girîng, divê di sêrî da rêvebir û çalakvanên komele, sazî û rêxistinên êzdiyan û çapemanîya bi wan va girêdayî evê rastîyê bizanibin. Eger na, dê dîsa weke berê karê îslamîkirina êzdîtiyê bidome...

Ango, yekîtî dikare bi zanekirina civakê, bi perwerde û fêrkirina bingehên olî û danasîna nirxên netewî pêk bê – ji bo ku her endamêkî civakê amade be, bi xwe li hember wan destdirêjîyên *ramanî, gîyanî û ruhî* raweste!

Helbet, ev nayê wê wateyê, ku divê hemû bibin *zanîyar, bawermend an oldar*. Na! Di pirsên *netewî-bawerî* da divê endamên civakê bi giştî bibin xwedî dîtin û zanebûnên here sade, divê, hîç nebe, ew bikaribin têgehên ‘*netew*’ û ‘*ol*’ ji hev cuda bikin, û li ser wê bingehê bikaribin xwe li ser pêyan bigirin... Eger civak bê zanekirin, çavê wê li ser rastîyên bawerîya wê bê vekirin, êdî tu *şerletan an xizmetkarekî* hêzên derva dê nikaribe bi wê bilîze!

Helbet, li vira tiştek heye – divê mirov di pirsê bawerîyê da azad bin, û, eger, heya

komeke mirovan a biçûk jî bawerîyeke xwe heye, û hinek hewl didin wana bi delk û dolaban, bi lîstikên cihêreng ji bawerîya wan dûr bixin, û wê bawerîyê tune bikin (wek ku îro wê li hembar *îzdiyan* û *êzdîtiyê* pêk tînin!), divê neyê pejirandin... Û, ger hinek kes, komek an heya beşekî civakê êdî bûye *êzîdî-sofî*, divê em wisa wan bipejirînin, wek ku ew hene... Divê helwesta me li hember wana wisa be, wek a hember *sunniyan, şîiyan, nexşbendîyan, elewîyan, yarasaniyan* û yên dine, anga, divê em wana wisa bipejirînin, wek ku ew hene, û ji bawerîyên wan ra rêz bigirin! Lê, bi vê ra, divê em wisa jî amade bin, ku *êzdîtiyê* jî ji kompoyan û xeterîya windabûnê biparêzin. Wek ku min êdî di derbarê wê da gotye, divê rê nedin, ku hinek mînahevûna bi şewazî (formalî) a navên ‘*êzdî*’ û ‘*êzîdî*’ bi kar bînin û hemû bingeh û nirxên *êzdîtiyê biherifînin* û *tune* bikin. Ango, ew pejirandin û rêzgirtin, a ku li hember bawerîyên dinê heye, divê li hember *êzdîtiyê* jî pêkan be...

Ev – ji hêla mafên mirov ên gerdûnî va!

Ji bo ku ev yeka bikaribe pêk bê, divê di sêrî da ji nava oldarên êzdî wan kesan bibînin, ên ku qewl û beytên êzdîtiyê yên resen dizanin (helbet, eger ew heya dawîyê nehatibin “*tunekirin*”!) û amade ne, beşdarî karê parastina êzdîtiyê ya ji tunebûnê bibin... Divê wan beşdarî karê paqijkirina *êzdîtiyê* ji *têrmîn, nav û têgehên erebî-îslamî* bikin. Di vî karî da ew zargotina gelê me dikare pir kêr bê, ya ku di dema xwe da zanîyarên keddar ên gelê me yên hêja berevkirine û weşandine. Ji bo vê divê komeke pisporan (zimanzan, dîrokzan, olzan û hwd) û ew oldar, ên ku ferz û asa û bingehên *êzdîtiya* resen dizanin, dest bi karê amadekirina pirtûkekê bikin. Di wê pirtûkê da divê *dîrok, felsefa olî, ferz û asayên* ola *êzdî* bi kurtebînî bîn tomarkirin, wisa jî, divê di wê da ferhengokek a têgeh, nav, *têrmîn* û peyvên dinê hebe, ji bo ku wateyên wan peyvên kurdî yên resen, ên ku di pêvejoya dêrokî da bi yên *erebî-îslamî* hatine werguhartin, bîn têgihîjtin... Ji bo ku, dema yek wê pirtûkê hilde destê xwe û bixwîne, bikaribe bi hêsane tevahîya felsefa ola pêşîyan, nirx û asayên ruhî-rewanî ya *êzdîtiyê* hîs bike...

Eger na, heya eger bi hezaran qube, perestgeh û zîyaretan ava bikin, ew hemû dê ji bo gel wateya xwe ya wisa hebin, wek ku bircên (pîramîd) êgyûptîyêr kevnar ji bo erebên Misrê yên îroyîn!

A, prsgirêka ku li pêşîya me sekinye, dîsa wek netew, ev e: “Mirov divê çawa bike û çi bike, ku ji vê rewşê derê?”

AmidaKurd: Mamosta, gelekî spas ji bo şirove û ravekirinên te! Ez dibêjim ji bo ku

ev rewşa bê têgihîştin, bingehê hate danîn, lê, ji bo ku mirov bikaribe, evê pêvajoya malwêran rawestîne, divê ji çi destpê bikin?

Ezîz ê Cewo: Rast e, di jîyanê da her karek destpêka xwe heye, angû, mirov ji tiştêki destpê dike. Û di her karî da ya dijwar jî, hema ev e. Pêşîyên me jî ev yek baş fêhm kirine, dema gotine: “Di her karî da ya here dijwar destpêk e, lê, ger mirov destpê kir, ewê here sêrî!” Îro li pêşîya vî karî astengîyeke derûnî (psîkolojîk) heye. Di nava demeke dirêj da êdî mirov hînê *têrmîn*, *nav û têgehîn* bîyanî kirine, angû ew ji rastîya wan *xerîb* kirine...

Wek ku tê zanîn, her olek jî li ser bingeha *têgeh*, *nav û têrmînan* xwe yênm taybet ava dibe, û hema bi wan jî olek ji yeke dinê cuda dibe! Eger ew bingeh hate guhartin, wê demê ol bi xwe ji bingeha xwe destpêkî dûr dikeve û dibe oleke dinê...

Û, ya ku anîne serê êzdîtîyê jî, hema ev e!

Wek ku êdî li jorê jî hate gotin, di hindurva hemû *têrmîn*, *nav û têgehên êzdîtîyê* bi yênm erebî-îslamî guhartine. Û gel bi xwe jî haş ji xwe nînbûye, ka bi demê ra ew çawa hînê wan peyvên bîyanî bûye, ewî çawa peyvên xwe yênm resen ji bîr kirine bi berekê va dest ji ola xwe berdaye û oleke dinê wergirtye... Û her peyvek jî, wek ku tê zanîn, wateya xwe heye, her peyvek têgehêk e, ... her peyvêk bi serê xwe cîhanek e! Û dema îro mirov hewl dide wan peyvên bîyanî bi yênm resen ên kurdî biguhêre, gelek çaran ew di nava gel da nayênm têgihîştin, lewra ku ew ji bingeha bawerîya xwe ya resen dûr xistine, ew bi xwe ji xwe *xerîb* xistine. Mînak, di destpêkê da, dema li şûna peyva erebî ya rehm ya kurdî ya resen a dilovanî dihat bikaranîn, gelek bi guman û dilsarî li wê dinihêrîn, lê bi demê ra naha êdî bi berekê va ew peyv di nava lêksîkona gel a rojane da cîyê xwe digire. Wisa jî gel êdî hêdî-hêdî peyvên kurdî yênm dinê, yênm wek: ol, bihuşt, dogeh û yênm dinê li şûna peyvên bîyanî bi kar tîne...

Heman rêbaz ji bo peyvên dinê jî dikare pêkan be – ev pêvajoyek ye!

Û, bi dîtina min, kilîta zelalkirina hemû *pirsgirêkên êzdîtîyê* (wek ku ya her olekê!), yênm ku di nava sedê salan da ketine ser hev, hema di vê da ye: eger mirov bikaribe wan peyv, *nav û têrmînan* resen ên kurdî yênm ola gelê xwe ya kevnar – êzdîtîyê zêndî bike û vegeerîne, şûna wan peyvên erebî-îslamî bi kar bîne, yênm ku di pêvajoya îslamîkirina êzdîtîyê da anîne nava wê, evê bibe gava yekem a biryardar li ser rêya zêndîkirina êzdîtîya resen.

Û, eger ev pêk bê, bikeve jîyanê, eger ew guhartin li ber çavan bêm xuyan û têgihîştin, wê demê dê bê zanîn, ka êzdîtî çi ye, ka çima ew, a ku îro li gel ferz dikin, ne êzdîtî ye, ka di navbera êzdîtîyê û êzîdîtîyê da çi cudayî heye...

Lêbelê, çi ku di nava sedê salan da anîne serê êzdîtîyê – wek ol, û, bi taybet jî, ya ku îro tînin serê wê, reng û rûyê vê ola kevnar a gelê kurd wisa guhartine, ku dê *pir dijwar* be, mirov wê vegeerîne ser bingeha wê ya resen, lewra ku îro, wek ku min êdî gotye, hemû komele, sazî û rêxistinên êzdîyan/êzîdîyan hemû çapemanî, *radio-têlêvîzîon* û *pergalên întêrnêtm*, yênm bi wan va girêdayî bi biryar xeta îslamîkirina êzdîtîyê dimeşînin – hinek bi zanebûn, hinek jî bi nezaniya xwe!

A, hema, ya ku di vê pêvajoya demdirêj da di nava êzdîtîyê da pêk hatye, îro li ber çavan e. Û, sed heyf û mixabin, her çiqas, gelek mirovên derî me evê yekê dibînin, lê yênm ku di hindur da ne, û divya bû, ku ewê bibînin, nabînin (an didin xuyan, ku nabînin!). Mînak, dema di gotarên xwe yênm destpêkê da min dinivîsî, ku êzdîtî ola gelê kurd a kevnar e, yênm rikberî me (oponênt) dipirsîn:

– Eger êzdîtî ola kurdan a kevnar e, lê ev peyv û têgehên weha, yênm ku erebî ne û *piraniya* wana di nava îslamê da heye, di nava êzdîtîyê da çi dikin: **Şems, Şêşims, Sultan**

Êzdî, cinet, cehneme, ruh, cin, milyaket, melek, Tawisî Melek, şêx, Nasrêddîn, Sicadîn, Melek Ferxeddîn, Şêxûbekir, Ebûbekir, Cinteyar, Şîxadî (Şêx Adî), similayî (bismilayî), Rebê alemê/Rebilalem, Xuliqellah, Xaliq...

Û, eger mirov li ser van da wisa jî van navaên pîrozîyên îslamê zêde bike: *Ezraîl, Dardaîl, Îsrafil, Mikaîl, Cebraîl, Şamnaîl, Turaîl*, dê dîmenê encamên wê pêvajoya navborî yê rêl û ji bo êzdîtîyê xeter û malkambax derê pêş wî!

De, îjar were, û ji nava vê tevlihevîya îslamî êzdîtîyê vebijêre û cuda bike, an jî ji vê ra bibêje – Êzdîtî!

Her tişt li ber çavan e, giranîya nav û têgehên bingehîn ên ola Êzdî, bi peyvên erebî guhartine, yê ku navên erkdar û peywîrên ola Îslamê destnîşan dikin... ” (Bi hûrbînî, di vê derbarê da – di gotara min a “Êzdîtî: Çend raman û nêrîn li ser rastîya vê ola kevnar, rewşa wê ya îro, nexwendîtîya olî ya di nav me da û leyîstokên siyasî” – <http://www.penkurd.org/kurdi/ezize-cawo/ezditi.html>)...

Dibe ku xwendevanan bipirsin, ka em dikarin çi bi van peyvê bîyanî bikin?

Wek ku min êdî got, divê em yek bi yek peyv û nav û tîrmîn û têgehên ola xwe yê resen bi berekêva lê vegeirînin!

Ji bo destpêkê em wan tîrmîn, nav û têgehên sereke hildin, ên ku îro li şûna wan peyvên erebî di nav jîyana rojane ya *êzdîyan* da tîr bikaranîn, û li hember wan hemwateyên wan ên kurdî, ango, şêwazên wan ê destpêkî yê resen, daynin:

yên erebî	yên kurdî
Reb, rebê alemê, rebilalem	Xwedê, Ezda/Êzdî
Şems	Roj/Mêrê Rojê
Cunnet	Bihuşt
Cehnime	Dojeh
Melek, milyaket	frêşte
Dîn	ol
Ruh	rewan
Rehm	dilovanî
Qewl	gotin
Qewal	ê ku dibêje, ango, mîssîonêr
Înşallah	bi hêvîya Xwedê!
Similayî (bismilayî)	bi navê Xwedê!

Em li ser van da wisa jî qewlê “Telqin” a erebî (تلقين) zêde bikin, ya ku tê wateya: “Gihîşte ber destê wan!”, û şêxên *êzdîyan* ewê li ser textê xêrê, di dawîyê da dibêjin. Wisa jî dema xwendina qewlan, hinek şêxên *êzdîyan* weha destpêdikin: “We tihana, we sikana, we elî wedana!”, hinek heya bi vî şêwazê erebîya rast dibêjin: “Men teqane, men seqane, anta alî al wedane” (من تقانا ، من سقانا ، انت علي الودانا), ya ku tê wateya: “Yê ku bawerî da me, yê ku av da me, tu yî hêja û meznî!” – Û ez bi bawer im, ku ew şêxên *êzdîyan*, ên ku van qewl û gotinan dibêjin, ne wateya wan dizanin, ne jî dizanin, ka ew ji ku hatine nava wan...

Lêbelê, li vira pirs di wê da ye, ku di nava oldarên *êzdîyan* da yê ku xwendina bilind dest anîne, hene, heya hinek ji wan jî perwerdeya erebî jî dîtine, lê li şûna ku wê rastîyê bibînin, ka çi anîne serê *êzdîyan* û *êzdîtîyê*, hîç nebe, wan peyvên wergerînin, wek qewalên (mîssîonêrên) îslamê bi hemû zanîn û derfetên xwe va dikevin xizmeta karê heya dawîyê îslamîkirina *êzdîtîyê*!..

Amida Kurd: Mamosta, gelekî spas! Bi dîtina min, ji bo ku xwendevan bi hêsane bikaribe van hemû zanîyarî û agahîyan ji bo xwe rave û watedar bikin, em li vira navberê bidinê. Di vê navberê da, ez dibêjim, hem dê pirsên nû li bal me peyda bibin, hem jî dê pirsên xwendevanan jî çê bibin...

Ezîz ê Cew: Baş e, ser çavan! Heya hevdîtineke dinê!

Stokholm/Swêd – Pyatîgorsk/Rûsîya
29.04.2019

GOTÛBÊJA ÇAREM

... Îro di civaka êzdîyan da pirsgirêkên cihêreng ên pir dijwar ketine ser hev, ên ku ji bo hebûna ola gelê kurd a kevnar – êzdîtîyê, bûne metirsîyeke xeter! Û di rewşeke weha da ew bêdengî, ya ku di civaka êzdîyan da desthilatdar e, mirov matma dike.

Qey bibêjî ew pirsgirêk ji bo piranîya endamên civakê tunene jî, her çiqas, ew di nava derdorên cuda da tèn goftûgokirin.

Hem jî îro di civakê da hinek kes, rêxistin û navend hene, yên ku divê êrîna xwe di derbarê vê rewşê da bianyana zimên, bêteref mane, xwe dane alîyekî û dengê ji wana dernayê.

Çima, gelo? ...

Amîda Kurd: Dem baş, mamoste! Em careke dinê bi hev re ne!

Ezîz ê Cewo: Dem baş ji we û xwendevanên we ra!

Amîda Kurd: Mamoste, eger em bi giştî hildin, beşekî wan pirsgirêkan, ên ku îro di nava civaka *êzdîyan* de hene, pirsê bingehên wan, û, wisa jî, pirsên di warê têgihîştina vê ola kevnar a gelê kurd de, di vê govtûgoya me de hatin ravekirin, her dimîne, ku hem xwendevan, hem jî kesayetî, rêxistin û sazîyên pêwendîdar wan hemûyan binirxînin, watedar bikin û ji bo çareserîya vê rewşa xeter û bi meteirsî rê û rêbazên konkrêt bigerin...

Ango, mirov dikare bibêje, ew raman, dîtîna û nêrînên te yên li ser pirsgirêkên heyî û, wisa jî, ew rê û rêbaz, ên ku tu ji bo çareserîya wan pirsgirêkan destnîşan dikî, di beşên hevpeyvîna me yên berî vê de hatin nirxandin û travekirin.

Ew hemû girîng in û hêjayî baldarîyê ne.

Û, bi dîtîna me, pispor, ezdazan û dilxwazên bawerîya pêşîyan jî dê wan binirxînin û nêrînên xwe di vê derbarê de bibêjin. Helbet, ji bo vê demek pêwîst dike. Piştî heya dibe ku govtûgo û gengeşîyên nû jî pêk bên...

Lêbelê tiştê ku îro bala mirov dikişîne, ew e, ku di nava civaka êzdîyan de bêdengîyek desthilatdar e, wek ku, qey bibêjî, ew pirsgirêk zêde bala gelek kesan nakişîne. Bi taybet jî, wek ku di nava axavtînan te re jî derbaz bû, ew kes û rêxistin û sazî, yên ku jixwe divê wek daxwez û ferza peywîr û erkên xwe ji bo vê rewşê gotina xwe bianyana zimên, bêhelwest û bêdeng dimînin Çima? ... Gelo, ev ji ku tê?

Ezîz ê Cewo: Belê, mixabin, rewşeke wisa îro desthilatar e! Û lewra jî daxweza zelalkirina pirsgirêkê û pêşdanîna pirsan jî di cî da ne û xwedî girîngîyekê ne...

Wek ku te jî got, ji xwe bingeha pirsgirêkê ya navendî bi giştî hate ravekirin. Lêbelê ev tiştên ku di nava goveka hevpeyvînekê da hatine ravekirin, divê di nava govekeke berfirehtir da bîn govtûgokirin û nirxandin, divê hemû dilêş û dixwaz û dilsozên ramana netewî xwe xwedîyên vê pirsgirêkê bibînin û ewê li ser asta netewî binirxînin, lewra ku ew pirsgirêk hema di destpêka peydabûna xwe da ji sînorên goveka olekê, bawerîyekê, an terîqetekê derketîye û berfirehtir bûye ... Û, lewra jî, ji bo ku govtûgoyeke wisa pêk bê, divê

binaxeyeke zanistî ji bo wê bê amadekirin, lewra jî divê hemû kesayetiyên pispor, sazî, ezdazan, erkdar û rêxistinên olî beşdarî amadekirina vê binaxeyê bibin.

Û ev yek jî li ser rêya pêkhatina xwe dê bi astengî û pirsgirêkên cihêreng ra rûberû dimîne, lewra ku di nava van kesan bi xwe da, yên ku divê bi vî karî rabin, hê jî têgihîştineke zelal a vê ola kevnar nîne, dema gelek ji wan hê jî nikarin cudahiya di navbera êzdîtiya kurdî û êzîdîtiya sofî-îslamî bibînin, a ku hem ya “kurmançaxêvan” e, hem jî – ya “aramîaxêv/erbîaxêvan”. Û ev jî, wek ku min berê jî gotye, bi bingehîn ji nexendîtiya olî tê, û kes û komikên ku îro karê xwe yê reş di nava êzdîyan da pêk tînin, hema evê rewşê bikartînin!

Û, eger mirov van pirsgirêkan hêvîya van mirovan, an hêvîya wan, ên ku me berê jî behsa wan kiribû, bihêle, ewê bi serê xwe (ji bilî yek-du dilêş û dilsozan!) xwe nedin ber vî barî. Wê demê çi dimîne? Dimîne, ku rêxistineke siyasî, yan jî sazîyeke dinê, yên ku xwe wek rêxistin û sazîyên netewî-giştî dihejmêrin, li vê xwedî derbikevin û ji bo çaresekirina vê pirsgirêkê bibin sîwan...

Amida Kurd: Belê, mamoste, te wek prênşîp, bi teorêtîkî ew mijar formûle kir, em evê ji bo wan sazî, rêxistin, komeleyan bihêlin, ên ku bi vê pirsê re pêwendîdar in, ji bo ku ew karên ku di vî warî de tên xwestin, pêk bînin...

Lêbelê, dîsa jî pis dertên holê. Û piştî wan hersê beşên govtûgoya me yên li ser vê mijarê hinek pirsên dinê jî rû dan. Pirsê ku ez dixwazim bala te bikişînim ser, di nava peyaman û nameyên xwendevanan da jî cuda dibe û dertê pêş.

Xwendevan dipirsin: “Çima mamoste hîç behsa herdu pirtûkên pîroz ên êzdîyan jî nake?”

Ezîz ê Cewo: Belê, helbet, xwendevan mafdar in, di weşanên cuda da di derbarê wan pirtûkan da hinek agahîyên giştî-nîvhero hatine belavkirin...

Lêbelê, berê pêşin, ew agahî her tenê li ser asta danasînê ne, û, ya dinê jî, pirsê van herdu pirtûkan ne wisa sade û yekawa ye. Divê di sêrî da hê bê zelalkirin, ka ew pirtûk çi pêwendîya xwe bi êzdîtiyê ra hene û çiqaşî yên vê ola kevnar a gelê kurd in?...

Ji bilî vê, helbet, mirov tê digihîje, ku nivşên êzdîyan ên nû îro tenê di nav civaka xwe ya kal û bavan da najîn, ew di nava civak û welatên bîyanî da jî dijîn, û di wan welatan da jî olên kevneşîpî (xaçparestî û îslam) serdest in. Û lewra ku, di wan welatan da li çardorên wan dêr û mizgevt û perestgehên dinê hene, di dibistanên wan da li ser mijarên cuda yên pirtûkên wan ên pîroz (*Quran û Êncîl*) jî perewrde pêk tên, ciwanên kurdên êzdî bi xeterîya windabûnê ra rûberû mane. ... Û, eger em li ser vê da wisa jî bernamêyên radîo-têlêvîzîyonên wan û întêrnêtê jî zêde bikin, dê rewşa rastîn a derûnî ya bawermendên êzdî derê holê...

Û di rewşeke weha da bi xwezayî *nivşên êzdîyan* ên îroyîn jî ji hêlekê va ji ola xwe zêdetir ên bîyanî nas dikin, û ji hêla dinê va li bal wan jî xwestek dertê pêş, ku merc û derfetên wisa ji bo ola wan jî bînin afirandi... Lewra jî gelek ciwanên êzdî dipirsin, ka çima pirtûkên me yên pîroz nînin, ku em bixwînin, çima dêr û mizgevtên êzdîyan jî nînin (mabesta wan, helbet, qube û perestgehên êzdîtiyê ne!), çima oldarên me ferz û qewl û beytên ola me ne bi zimanê me dibêjin?...

Û ev pirsana jî li cîyekî vala peyda nebûne, divê oldar û ezdazanên ola êzdî û ew kesana, yên ku xwe dilsoz an zaneyên vê olê dihejmêrin, bikaribin bersîva van pirsên ciwanên êzdîyan bidin û ji hêvî daxwezên wan ra bibin bersîv!

Hûn dizanin, dema mirov van gotinan û yên dinê ji ciwanên me dibihê, tevahiya rewşa *bêkes* û *bêxwedî* ya vê ola kevnar a gelê me li ber çavê wî vedibe, û dilê mirov bi

gelê me û ciwanên wî dêşe – ma ne, ew jî di vê cîhanê da dijîn, li ku hemû gelên der-dora wan bi sazî, komele, perestgeh û pirtûkên xwe yên pîriz va li ber çavên wan in..., lê ya wan tiştê wan nîne (?!). Tiştê ku heye jî, bi zimanê erebî tê gotin, li ser dîwar û tûjikên perestgehan jî sembolên îslamê tên danîn – an hêker (hîva kerî), an jî dest (wek sembola îslamê – destê Fatma dota Mehmed pêxember)!...

Lewra jî ciwanên êzdî dipirsin – ma, êzdî jî misulman in?

Û ev jî rê li pêşîya wê vedike, ku ew bixalifin û bikevin hemêza olên dinê!

Di rewşeke weha da mirovê bikaribe çî bibêje, dema hemû nav û têrmîn, têgehên ola *êzdî* bi yên erebî-îslamî hatine guhartin, dema ew qewl û beyt, ên ku tên gotin, bi erebî ne, û yên ku wan dibêjin, bi xwe jî ji wan fêhm nakin, dema heya navê vê ola pêşîyan, pîrozîyên wê yên sereke kirine erebî-îslamî, heya, li şûna peyva kurdî ya **Xwedê**, yên erebî yên **Rebê alemê** an **Rebilalem** tên bikaranîn, li şûna **Mêrê Reojê**, **Şems**, li şûna **Mêrê Tav û Sîyê**, **Melekî Tawis** an **Tawisî Melek** ..., û, wisa jî, cîyekî sereke di nava vê ola wan a netewî da dane Sultan Êzîdê xelîfê îslamê yê ereb. Û ji bilî vê, eger mirov di ser vana da wisa jî evan navan zêde bike: **Ezraîl**, **Dardaîl**, **Îsrafil**, **Mikaîl**, **Cebraîl**, **Şamnaîl**, **Turaîl**, wê demê dê ji bo êzdîtîyê dîmenekî pir xemgîn û dilkovan derê holê...

Û di vê rewşê da gazinên hinek xwendevanên me ne tenê mirov matma dîkin, lê wisa jî dilê mirov dêşînin. Mînak, *Reşad Sarîbaba* ji Stambolê dinivîse, ku ew bi xwe ji Serhedê ye, ku du-sê bavan berê malbeta wan *êzîdî* bûye, ku, wek ku ew dizane, ev şer û buxdanên nepak misulmanan bi zanebûn di derbarê êzîdîdîyan da belav kirine... Û, ji bo ku rastîya gotina xwe bide xuyan, ev biradera ji me ra parçeyekî ji nivîseke întêrnêtê dişîne û jêderka wê jî destnîşan dike: “Bi gelemperî wateya êzîdî li gor neteweyên misilman an jî cînarên wan û kêmezêde gelên di bandora îslamê de mane ne erênî ye. Di derbarê wan de pênîsên wekî “şeytanperest”, “gawir”, “dijminên elî”, “zindîq”, “kurdên bi porr”, “bi heşt simbêlan” bikartînin...”. (<http://www.kurdishinstitute.be/ezidi-ki-ne-u-tawise-melek-ci-ye/>).

Eger mirov bi baldarî van gotinên Reşadê hêja bixwîne, dê bibîne, gotina wî di derbarê *êzîdîyan* da ye, ne – di derbarê *êzdîyan* da. Ev – yek!

Û, ya dinê, her çî jî hebe, helwesteke weha, ew li hember kê dibe, bila bibe, ne rast e, ew bêdadîyek e û tucar nayê efûkirin!

Lê, eger mirov hestan dayne alîyekî û bi heşmendî bi çavê rastîyê li vê helwestê binihêre, dê hinek rastîyan ji hev cuda bike. Ji ber ku bersîva gelemperî ya van pirsan dê di nava şiroveyên me yên pêş me da hebin, em li vira her li ser gotina “*dijminên Elî*” rawestin. Ev ji ku tê?!

Wek ku me berê jî di gotar û berhemên xwe yên cuda da nivîsî bû, ku di dema xwe da bi çî sedeman, bi çî rê û rêbazan Sultan Êzîd bên Muewîyê pismamê Mehmed Pêxember anîne nava Êzdîtîyê, nayê zanîn, lê ji dîrokê tê zanîn, ku dema şerê navxweyî yê di nava qewmên Pêxember da hemû endamên malbeta hezretê Elî bi herdû lawên wî – Hesen û Huseyn va, tên kuştin... Û tê gotin, ku ew jî bi destê Êzîd bên Maewîyê pismamê wan pêk hatye! – Belê, dîrok vê dibêje! Lêbelê, ev hemû çî pêwendîya xwe bi êzdîyan an êzdîtîyê ra heye?

Û, lewra jî, li vira pirs dertê holê – ma yên ku Êzîd bên Maewîyê xelîfê ereban ê îslamî kirine pîrozî û anîne nava êzdîtîyê, ev yek nizanibûne? – Helbet, em bersîva vê pirsê ji lêgerînerên pêşerojê ra dihêlin (her çi qas bersîv di pirsê bi xwe da heye!).

Lê, dîsa, heya îro jî pirsê serê hemû pirsan, ya ku pêdivîya xwe bi bersîveke rast û durust heye, ev e: “*Ma, gelo, ev hemû çî pêwendîya xwe bi êzdîyan û êzdîtîyê ra heye?... Ev qewalên (mîssîonêr) terîqeta sofitîya îslamî çima ev pirsgerêka xwînî ya sedsalan a di*

navbera du şaxên îslamê – sunnîtiyê û şîitîyê da, anîne û bi êzdîyan û êzdîtiyê va girêdane û îrojî bi delk û dolabên cuda evê li êzdîyan ferz dikin? Ma ne bes e, ku ji ber vê sedemê piştî rêformên bi navê Şîxadî va girêdayî, di şerên navbera terîqetên îslamê da êzdî kirine teref û dane kuştin?” – Û, eger wan tevkujîyên êzdîyan ên pey serdema Şîxadî ra rast û obyektîv binirxînin, dê rastîya wan bûyerên malwêran derê holê!

Û, eger mirov bala xwe bidê, ev malwêranîya rewanî-olî, ya ku xwendevan behsa wê dikin, di eyneya wan pirtûkan da baş tê xuyan, û ew dibe sedem, ku ne ku tenê yên misulman, lê, her weha nûnerên olên dinê jî *êzdîyan* (dîsa ne *êzdîyan!*) bi wan gotinên bêrê û nepak nav bikin! Û ji bo vê pirsê em divê sedeman ne ku di nava bîyanîyan da bigerin, ên ku wan gotinan dinivîsin (her çiqas gotinên wisa bi serê xwe sûcê dijî mirovîyê ye!), lê di wan da bigerin, ên ku ji bo wan gotinên bêrê bi dîrokî ev sedemana afirandine!

Her çiqas, di nava hinek derdorên hinek rewşenbîrên kurd da tê gotin, ku du pirtûkên pîroz yên *êzdîtiyê* (dîsa – ne yên *êzdîtiyê!*) di sindoqekê da di Lalişa pîroz da tèn veşartin-parastin, hinek jî dibêjin, ku ew (an kopîyên wan) di mûzêyûmeke Londonê da hene, lê heya naha kesekî ew pirtûk li ber çavên xwe nedîtine...

Di serpêhatîya peydabûna van pirtûkan da tê gotin, ku erkdarekî dêra katolîkan û

zanîyarekî bi netewa xwe ereb, ê bi navê Anastas Marî bertîl daye erkdarekî perstgeha Lalişê û kopîyên wan pirtûkan destanîne û peyra jî têkstên wan weşandine... (Marie Anastas. – La decouverte recente de deux livres saccres des Yazidis // Antropos. Internationale Zeitschrift fur Volker – und Sprachen –kurde. Vol. Wienne, 1911). Û piştî du salan zanyarekî awstrî yê bi navê Maksîmilîan Bîtnêrê li ser bingeha van matêrfalan pirtûkek bi vê sernivîsê weşandye (Bittner M., “Die heiligen Bücher der Yeziden oder Teufelsambeter (kurdish und arabish”. Wien, 1913). Ango, eger em navê vê pirtûkê wergerîni kurdî wê derê: “P’irtûkên pîroz ên êzdîyan an şeytanperestan”, Vîêna, 1913.

Ma, gelo, ji bo sernivîseke weha mirov divê ji zanîyarê awstrî bipirse û wî tewanbar bike, an hewl bide tê bigihêje, ka di wan pirtûkan da çi hatye nivîsîn, ku vî mirovî li ser bingeha wê gihîştîye nêrîneke weha?...

Helbet, ev jî pirsêke hrêtorîk e, û bersîva wê bi xwe hema di wê da heye!

Û ji bilî vê, bi rastî di serpêhatîya (an çîroka) peydabûna van pirtûkan bi xwe da gelk pirs hene!

Tê gotin, ku ew pirtûk bi tîpên taybet hatine nivîsîn. – Eger wisa e, Anastas Marîyê erebê erkdar ê dêra katolîkan ew nivîsên wan pirtûkan ên bi tîpên taybet ên veşare bi çi armancê wergerandine? Û ev pirsêke vala nîne! Karên weha hema wisa, bê armanc pêk nayên. Wek ku di nav gel da dibêjin –ji bo çav û birûyê belek ên êzdîyan ev karê giran pêk neanîne!

Çira heya naha rêvebirya rewanî (ruhanî) ya Şengalê tu daxwîyanî yan agahîyekê nade? Eger bi rastî ew pirtûk li wir hene, çima mirov bi fermî bi navendeke zanistî-lêgerînî, an înstîtûteke akadêmî ra pêwendîyan daneyne, wan pirtûkan li ser bingeha orjînalên kopî neke, ji bo ku pispor wan bi zanistî binirxînin û ravebikin? – Jixwe, em di derbarê wê da nabêjin, ku ew navenda ruhanîyê ya êzdîyan (Lalişa pîroz) divê heya naha perwerdeyê erkdarên olî pêk anînbûya û pisporên xwe amade kiribûna, yên ku bikaribûna van pirs û pirsgerêkan ra bibûna bersîv!

Û pirsêke dinê jî:

– Eger ew pirtûk ên ola êzdîyan in û bi kurdî hatine nivîsîn, çima sernavên herduyan ne ku bi kurdî, lê bi erebî ne (“*Meshefa Reş*” û “*Kitab el-Cilwa*”). Û, ji bilî wê, nivîsarên

wan pirtûkan (têkst), ên ku paşê hatine weşandin, bûne bingeh, ku lêgerînerên bîyanî *êzîdîyan* (dîsa, ne *êzdîyan*!) *şeytanperest* nav bikin! (?!)

Û ev jî tiştêkî nû nîne – di vê derbarê da lêgerînerên bîyanî êdî jizûva nivîsîne!

Ji sedsalekê zêdetir e, di derbarê wan pirtûkan da cîhan dizane (ji bo bîyanîyan hîç surek jî nîne!), wergerên wan hene, lêgerînerên bîyanî di derbarê wan da gotar nivîsîne û îro jî dinivîsin... Lê hê jî ew hemû ji asta destpêkî ya danasînê derbaz nebûne! Çima?

Eger mirov hebûna van herdu pirtûkan, ên bi vî şewazî û bi vê naverokê va baş binirxîne, wê demê dertê holê, ku peydabûna van pirtûkan an pirojeyê ruhanîya îslamê bûye, ji bo ku bi navê *êzdîtîyê* ra bilîzin, ewê heya dawîyê reş bikin û bi wî awahî wê tune bikin. An jî, eger ew bi rastî berhemên pênuşa Şêx Adî, an şagirtên wî ne, wê demê mirov dikare tevahîya vê torê jî wek govenîya hebûna projeya îslamîkirina *êzdîtîyê* binirxîne.

Ma, xwe têknolojîyên weha yê cihêreng teze îro peyda nebûne?! (di vê derbarê da – wisa jî di gotara “Gengeşê didomon” da bi berfirehî heye https://amidakurd.net/ku/tekst/GENGEŞÛ_DIDOMIN).

Belê, ev nêrîneke pir ne baş e, lêbelê, wek ku êdî hate gotin, xwe ev li cîyekî vala yê bê bingeh peyda nebûye. Eger hinek bibêjin, ku hinekan şer û buxdan avîtime *êzdîyan*, ewê rast bin, lêbelê pirs di wê da ye, ka ji bo ku ew şer û buxdan pêk bên, kê ji bo wê bingeh danye? – Ma ne, ev ferz û nav û tîrmînên erebî-îslamî, yê ku anîne nava *êzdîtîyê*, di wan herdu pirtûkan da hatine tomar kirin! Û ev govenîya çî ye, gelo?...

Wê demê dertê holê, ku ev hemû ji bo *êzdîtîyê*, wek ku di nav gel da tê gotin, şer û siltaxekî neşuştî ye, lê ji bo *êzîdîtîyê*, wek terîqeteke *îslamê ya soft* – na! Ev rastîyêkê!? Û ev ji ku tê? Eger di “Mesheva reş” da nivîsîbe, ku *Melekî Tawis Ezraîl* e, û wisa jî di wê da navên pîrozîyên îslamê hatine rêzkirin, wê demê em çî gazinên xwe ji xelkê dikin?...

Ma ne, mîssîonêr (qewal) û çalakvanên *êzîdîtîyê*, wek *tarîqeteke softîya îslamî*, ev wisa dane nasîn. Bala xwe bidinê, wênegerê rûs ê sedsala XIX Mîxaîl Mîkêşîn hê di sala 1876an da wêneyekî çend binecîyên derdorên Wanê kişandye. Û di danasîna wî wêneyî da weha hatye nivîsîn: ... *Ji çepê berbi rastê va: du kurdên şeytanperest, kabardîn, çêçên û kurdê mihemedî yên derdorên Wanê* (fermo, jêderk li viraye: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Микешин_Типы_Кавказа_1876.JPG). – Û evî wênegrê rûs jî, ev wêne 37 slan berî derketina pirtûka navborî ya Maksîmîlian Bîtnêrê awstrî kişandye. Ango ev nav û dengê nepak bêyî weşana tîkêstên wan pirtûkên navborî jî di nava gelên derdoran da êdî hebûye!

Êger em van hemûyan bi kerrî bibuhêrin, ev pîrsgirêk dê ji holê rabe, gelo?! Ma ne, eva ku anîne serê *êzdîtîyê*, tiştêkî rêal bûye, û heya hinek kes vî karê *erebî-îslamîkirina êzdîtîyê* îro jî bi biryar didomînin, û navên wan jî baş tînen zanîn...!

Wê demê, li vira dîsa pirs dertê holê: “Ma, ev hemû çî pêwendîya xwe bi *êzdîyan* û *êzdîtîyê* ra hebûye û îro jî heye?”

Helbet, nîne! Lêbelê îro hinek kes evî karê malwêranîyê – *yê îslamî-erbkirina êzdîyan* û *êzdîtîyê* bi biryar didomînin.

Û eva pîrsa her ji ber wê bi *êzdîyan* ra tîkilîdar e, ji ber ku ew, ên ku îro bûne *êzîdîyên soft*, berî wê *êzîdî* bûne û bi rêya propaganda erkdarên îslamê û wan pirtûkan, ên ku qala wana tê kirin, dest ji ola xwe kişandine û bûne softîyên îslamî?!

Wê demê, divê gel bi xwe di nava xwe da hêz û bi biryarbûnekê bibîne û van kesan rawestîne, yê ku ji bo *êzdîtîyê* û *êzîdîtîyê* tevî hev bikin, li ser qube û perstgehên *êzdîyan* sembolen îslamê datînin û dibêjin, ku *êzdîtî* ola hevbeş a “kurmançîaxêv û erebîaxêvan” e. Divê gel bi xwe ji wan ra bibêje: “Êdî bese, we çiqas bi vî gelî û bi vê olê lîst, bes e,

rawestin!” – Helbet, eger ev civaka îzdîyan li ber vê êkspansiya îslamkirinê êdî têk neçûye û destda nebûye!

Amîda Kurd: Mamoste, biborîne, ji bo ku ev hemû baş bê têgihîştin, ji kerema xwe re, pîrsekê jî ravebike. Te demekê berî naha tiştek got, pîr bala me kişand. Te got, ku “... li şûna *Mêrê Tav û Sîyê, Melekî Tawis an Tawisî Melek* bikartînin”. Te dikaribû li ser vê pîrsê hinekî bi hûrbînî rawestyayî?

Ezîz ê Cewo: Belê, helbet, ji bo wê, ku heya dawîyê têgihîştina cudahiya di navbera *êzdîtiyê* û *êzîdîtiyê* da pêk bê, jixwe ev pîrseke navendî ye.

Bala xwe bidinê, di wê têksta “Mesheva reş” da, ya ku îro di weşanên cuda da heye, çi tê gotin: “II. Rôja yekem, dema Xwedê karê xwe yê afrînerîyê pêk tanî, yekşem bû. Xwedê melekê bi nave Ezraîl afirand. Eva meleka Tawis e — Hukmdarê Hemiyan e!” – Dibe ku ev gotinana ji bo yeke/yekî misulman heya radeyekê bîn têgihîştin, normal bîn dîtin û pejirandin. Lê yeke/yekî hema piçekî bîna êzdîtiyê ji cîjhana wî ya rewanî (ruhî) bê, dê destxweda li bal wî pîrs derê holê: “Ezraîl bi xwe navekî ne kurdî ye û têgeha wê jî ji îslamê tê. Gelo çi pêwendîya wê peyvê bi êzdîtiyê ra heye?” – Û ewê mafdar be! Binihêrin, peyva Ezraîl (عزرائيل) navê melekê mirinê ye – ruhîstî e... Ango çi dertê – Xwedê melekê mirinê kirye hukmdarê hemûyan? = Helbet, ev pîrsa ezdazanan e, û bila ew bersîva vê pîrsê bigerin. Lê em naha bîn ser navê Tawisî Melek an Melekî Tawis. Bala xwe bidinê. li vira hem peyva Tawis, hem jî ya Melek ne kurdî ne – ew herdu jî erebî ne, û tu pêwendîya xwe bi ola êzdî ra nînin. Em wê rastîyê li hêlekê daynin, ku ew çivîka xweşik û bedew ne di Kurdistanê da, ne jî di Îranê da nînbûye, lewra jî navê wê yê îranî-kurdî nikaribûye hebe û nîne. Ango ew biyanî ye, xerîb e.

Nmûneyeke darverojiya çînî – Dongyang
<https://museum-design.ru/the-exquisite-detail-of-dongyang-wood-carving/>

<https://obiskusstve.com/1770239243109796200/pavliny-v-kitajskoj-zhivopisi/>

Her çiqas nîgara vê balindeyê (teyrikê) di gelek mîtolojîyan da rastî mirov tê, lê di Çînê da ew bi taybetî tê perestin. Ew (teyra tawis) wek sembia nazikahîyê û paqijîyê tê dîtin, ew di nav xwe da tomerîya bedewetîyê û bijartebûnê digihîne hev û dide pêş, ew emblema binemala Mîng (a çînan) e. Bi perikên vê balindeyê (teyrikê), ya ku, wek ku tê gotin, Xwedê bi xwe wê diparêze, guldangên împêratorê mançjûrî xemilandine. Ev nîgara di wênegerîya çînî da û di nîgarkêşîya bedewetîyê ya giştî da bi berfirehî tê bikaranin:

Divê bê gotin, her çiqas peyva erebê ya Tawis (طاووس) di nava wam gelan da têbikaranîn, ên ku di dema xwe da îslam pejirandine, lêbelê, berî îslamê ev teyra di nava gelên iranî da wek teyra çînî (sînî) hatye zanîn – wek sînmarg (avêsta – *saēnô-mərəyô*;

pehlewi – *sēn-i-murūk*; farsî – سیمرغ/*sīmury*; kurdî – *sîmir*), anglo, *sinmarg* peyveke têkel e, ew ji peyvên *sîn* (*çîn*) û *marg/mory* pêk hatye – anglo, *çûka/teyra çînî*... Di nava demê da di zimanê kurdî da ew peyv hatye guhartin û şewazê sîmir wergirtye. Îro di kurdî da navê teyrê sîmir heye, û, dibe ku li serê kesekî ra jî derbaz nebe, ku ew heman peyva *sinmarg* e.

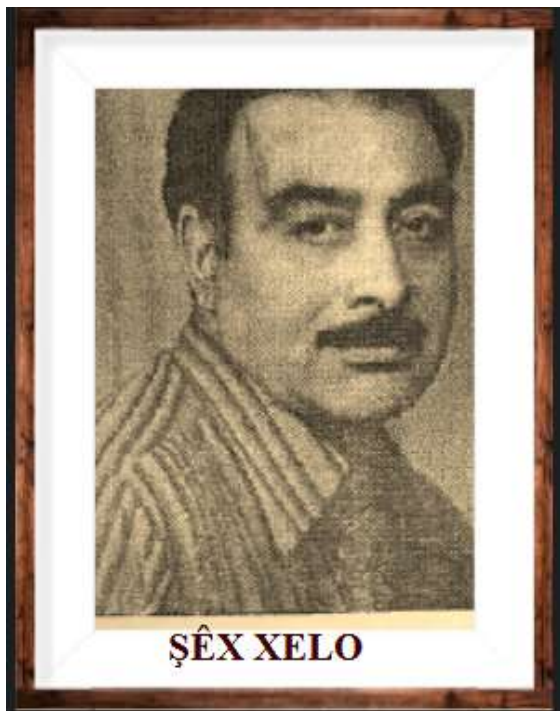
Û bi vî awahî, bi nîgara çûka çînî ya xweşik wateya pîrozîyeke me xeyrandine, kirine tiştêkî dinê û wate û naverokeke dinê dane wê... Lewra jî, yeke/yekî hema hinekî têgihîştina xwe bi êzdîtiyê hebe, dê bipirse: “Ma ev çivîka xweşik çi pêwendîya xwe melekê mirinê (ruhistîn), û, bi giştî, melekê mirinê jî bi êzdîtiyê ra heye?...”

Min berê jî bihîstibû, di nav gel da dihat gotin: *Mêr-milyaketê tav û sîyê, Mêrê tav û sîyê, Xwedayê şev û rojê, Mêr-milyaketê şev û rojê*. Piştî demekê, 15 sal berê min hem di nava *kurdên* Bakûr da, hem jî di nava yên Rojava da ev gotinana û yên mîna van bihîstin. Gotinên wisa heya di nava berhemên wêjeyî û stranên kurdên misulman da rastî mirov tên. Weha, em tenê li mînakekê ji wana binihêrin:

“... Ey Xudayê şev û rojan,
Bila bes bin ev derd û jan,
Ev dîn eger dînê te ye,

Kê kir hevalê xûnmijan? ...” (Parçeyek ji helbesta Sebrî Botanî ya “Di gel Yezdan”

– <https://www.youtube.com/watch?v=oiMOFyRgCtQ> ; û ew helbesta tenê bi deng: <https://soundcloud.com/abr-avci/sebri-botani-di-gel-yezdan-enfal>).

Lê, bi rastî, çi gunehê xwe veşêrin, wê demê wan gotina zêde bala min nekişandin, û min zêde wate neda wan... Paşê, dema ku ez bi pirsên *ola êzdî* va mijûl bûm, evê pirsê dem bi dem rû dida, û bersîva xwe dixwest: “Melekî Tawis û Melekê tav û sîyê, Xwedayê şev û rojê û têgehên dinê yên bawerîyê, gelo di *êzdîtiyê* da heman *pîrozî* nînin?” Lêgerîne êtîmolojî, û yên pirsên erka pîrozîyên olî her ez berbi bersîvekê va dibirim – belê, ew hemû yek in! Û ez bê rawestan, bi baldarî di nava civakê û zargotina gelêrî da govenyekê digeryam, heya ku piştî demekê pirtûka “Ayîn û qirarê dînê êzdîtiyê. Zargotina şêx Xelîfê Şemsanî” kete destê min. Ev di dema xwe da rewşenbîrê kurd Keremê Anqosî ji zarê Şêx Xeloyê Elî girtibûye, peyra ew derbazî ser kaxezê kiribûye û sala 2001ê di

bajarê Tbilîsîyê da wek pirtûk weşandye...

Û, tiştê balkêş di vê pirtûkê da ew e, ku, her çi qas, Şêx Xeloyê bihuştî di mala şêxan da gihîştibûye, ewî li ber destê oldarên êzdîyan li ser bingeha bîrûbawerîya Şîxadî perwerdeya olî dîtibûye, lê dîsa jî şopên bawerîya pêşîyên êzdîyan a resen di vê pirtûka wî da li ber çavan in... Ji ber ku ev pirtûk, wek ku her berhemeke zargotina gelêrî, hêjayî lêgerîneke zanistî ye û ez bi bawer im, ku dê dema pêş me da pisporên berê xwe bidine wê, ezê li vira her bala xwendevanên hêja vexwînim ser du tiştan.

Weha di rûpelê 13an ê pirtûkê da em van gotinên kekê Xeko dixwînin: “...Ew teyrê Enqer, Dur ser piştê Melekê Tav û Sîyê yanê Roj û Hîvê. Pêra dibêjin Tavûsî Melek. ...”

Lê di rûpelê 15an da kekê Xelo dibêje: “Melek Adî Şemsanîyê ra bav e. Melek Adî di Lalişê da Şems, Ferx, Sica, Nasir ji nûra xa dîhar kir. (Eva nava hemû xeber û navê erebîne, sirmaniyene. Navê eslî başqe ye). Dibêjin: Şemsê Adiya, Ferxê Adiya....”. – Bala xwe bidinê, şêxê êzdîyan, ê ku perwerdeya rewanî li ser bingeha bîrûbawerîya Şîxadî dest anye, dibêje, ku: “... Eva nava (ango, nav û têrmînên ola êzdî. – E. C.) hemû xeber û navê erebîne, sirmaniyene.” – Û bi vê gotina xwe ya kurt û kurmancî kekê Xelo yê bihuştî tevahîya rastîya serdema Şîxadî ya êzdîtîyê raxistye ber çavan!

Her, pêwîst e, ku mirov bikaribe vê bibîne, têbigihîje û rast rave bike!

Û ji bilî vê, van demên dawîyê di întêrnêta da (Youtube) bernamêyeke têlêvîzîona Ermenîstanê parvekiribûn. Di wê da civaka êzdîyan wek nexşekî Ermenîstanê didin nasîn... Helbet ev bernamê, sedemên amadekirina wê, wek peyamekê, bi serê xwe pirseke balkêş e, lê di vê bernamêyê da ya ku bala mirov dikişîne, ev e: rojnamegereke ciwan a TV a Ermenîstanê bernamêyê pêşkêş dike, û bi alîkarîya oldarekî êzdî û pîrekeke ermenî ya dinê ola êzdîyan dide nasîn. Û dema digihîjin pîrsa sembolên êzdîtîyê – Rojê û Melekî Tawis, ew pîreka peyva Tawisî Melek weke xwe weha şirove dike: *Melek* tê wateya freştê, lê Tawis – ango sîya tavê (!)... Em werger û şroveyên wê yê derdorên rastîya vê peyvê daynin hêlekê (ku sîya tavê nikare hebe!), her bêjin, ya balkêş ew e, ku wî navî bi teyra tawis va girê nadin û bi wê şirove nakin, her çiqas dibêjin, ku ew sembola wê ye... (<https://www.youtube.com/watch?v=kilTMvR1KII&t=390s>)...

Ev hemû govenîya wê yekê ye, ku, her çiqas kirasekî îslamî li stûyê ola kevnar a gelê kurd – êzdîtîyê danîne jî, hemû nav, têrmîn û têgehên wê erebî-îslamî kirine, lê yek e, zîlên resenîya pîrozîyên vê olê didin der û derdikevin ronahîyê...

Û, lewra jî, eger em îro rabin û êzdîtîyê tenê di nav goveka rêform û guhartinên Şêx Adî da binirxînin, emê bi wê yekê dîrok û şaristanîya gelê xwe ya dewlemend a hezarê salan binax bikin, û ew dewlemendîya şaristanî ya gelê me wê bê şop wînda bibe...

Ji ber wê jî, heya me nikaribûye rehên vê bêdadî û nepakîya dîrokî ya hember êzdîyan (û tevahîya gelê kurd) bibînin, ji me nehatye, ku em li ser bingeha daneyên pêbawer wan derew û şer û ştax û buxdanan bi bingeha wan va bi zanistî red bikin û rastîya dîrokî dernexin holê û jîndar nekiin, emê nikaribin bi cîhana mayîn ra, wek terefdarên vê ola kevnar û bîrûbawerîya wê ya bêhempa biaxivin. Emê nikaribin bibin xwedîyên mîrasa wê çanda kevnar û wê şaristanîyê, ya ku hebûna gelê kurd ê pîrmîllîonê ye...

Amîda Kurd: Gelekî spas, mamosta, ji bo şirove û nirxandinên balkêş, ji bo wan agahî daneyên nû. Em evî rûpelê hevpeyvîna xwe jî bigirin û heya hevdtîna di rêzê da xatirê xwe ji hev bixwazin!

Lê ji bo xwendevanên xwe yê nû jî em dîsa navnîşanên xwe datînin, ji bo ku ew bikaribin pirs û nêrînên xwe ji bo me bişînin:

Mahabad Felaat: m.felatarda@gmail.com

Ezîz ê Cewo: mamaziz@yandex.ru

Stokholm/Swêd – Pyatîgorsk/Rûsîya

20.05.2019

GOTÛBÊJA PÊNCHEM

**... Îro pirseke girîng jî ew e, ka mirov ji vir û pêva dikare çi bike,
ku ew merc û rewşên cuda, yê ku dibin sedema rûdanên nakokî û
gengeşîyan di nava civakê da, di nava beşên cuda yê gel da bîn
govtûgokirin?**

**Mirov çawa dikare bala civakê bikişîne ser wana?
Bi çi rê û rêbazam mirov dikare wê pêvajoyê xurttir bike?**

Amida Kurd: Dem baş, mamoste!

Ezîz ê Cewo: Dem baş ji we û xwendevanên we ra!

Amida Kurd: Mamoste, di beşên hevpeyvîna me yê berî vê de me piraniya wan pirsgirêkan, ên ku di nava civaka êzdîyan û êzdîtîyê de hene, nixandin û sedemên gelekên ji wan jî destnîşan kirin. Lê, gelo mirov dikare bibêje, hemû hatine gotin, bersîvên hemû pirsan hatine dîtîn?

Helbet, em bi bawer in, tuyê bibêjî – na! Lewra tu tevahîya dijwarîya van pirsgirêkan, bi hemû sedem û bingehên wan va baş dizanî...

Û, gelo, ji vir û pêve mirov dikare çi bike, van rastîyan çawa dikare di nava civakê de bide nixandin û bala endamên wê vegeşîne ser wan? Bi dîtina te, ji bo vê pêvajoyê çi rê û rêbaz dikarin pêkan bin?

Ezîz ê Cewo: Belê, di vê hevpeyvîna me da gelek pirsgirêk hatin nixandin, ravekirin û danasîn. Heya mirov dikare bibêje, piştî vê hevpeyvînê gelek kes êdî bi çavekî dinê li rastîya ola xwe ya kevnar dinihêrin. Û heya astekê rastîya gelek tiştan têgihîştine. Ez dibêjim, evê hevpeyvînê wisa jî derxist holê, ku, her çiqas pêvajoya tunekirinê, ev êdî 1350 sal e, didome jî, lê bingehên resen ên vê olê heya îro jî di nava gel da hatine parastin, ku, eger mirov bi baldarî li wan bigere, dê bikaribe, gelekane bibîne û vejinîne!

Bi evê gotûbêja me wisa jî gelek rastîyên êzdîtîyê – vê ola kevnar a gelê kurd, û wisa jî bingehên wan rastîyan ên dîrokî di nava tomerîyekê da jinûva hatin nixandin û ravekirin, ên ku me di gotarên cuda û pirtûkên xwe da destnîşan kiribûn û kiribûn mijara lêgerînên zanistî. Di wan bersîvan da, yê ku min dabûn pirsên we û yê xwendevanan, terefên pirsgirêkan ên di sîyê da mayî jî hatin ravekirin û derketin ronahîyê. Dibe ku heya astekê, ji bo vê demê, ji bo destpêkekê ev têrê dike jî, lê bi giştî, mirov dikare bibêje, ku pêvajoya têgihîştina civakî ya girseyî ya rastîya êzdîtîyê dê hê nû destpê bibe. Hê divê gav bi gav ew astengîyên derûnî (psîkolojîkî), yê ku di nava sedê salan da di nava civakê da hatibûne çandin, bîn rakirin. Bi rastî, rewşeke pir dijwar derketîye holê, hemû nix, pîrozî û têgehên gel ên netewî bi yê bîyanî va guhartine, ew bi şêwazê lêpovajîkirî li civakê dane pejirandin, û di demê ra civak hîn wan kirine... Û ji bo ku ew astengîyana bîn derbazkirin, ev hevpeyvîna jî wan bingehên zanistî, yê ku heya naha di lêgerînên me da hatibûn amadekirin, careke dinê bi xwendevanan ra dike mijara govtûgoyê, û bi wê yekê li pêşîya têgihîştina wan rêyekê vedike. Mirov dikare bibêje, li ser vê rêyê em hê nû ji

têgihîştina pirsgirêkan a zanistî ya teng gihîştine destpêka têgihîştin û watedarkirina wan a civakî.

Ji bo destpêkeke weha ev amadekarîyek e.

Lê, tiştê ku îro vekirî di nava civaka êzdîyan û bi giştî di nav gelê kurd da pêk tê, li ser bingeha wan rastîyan, ên ku me destnîşankirine, divê bên nirxandin û bikevin xizmeta vê pêvajoyê...

Amida Kurd: Ango, mamoste, tu dibêjî, pey ewqas nirxandinên berfireh re, me karibûye hê nû xwe bigihînin destpêkê?

Ezîz ê Cewo: Belê, belê, hema wisa!

Hûn dizanin, wek ku min êdî berê jî gotibû, ya ku anîne û îro jî tînin serê gelê me, ji t'evkujîya fîzîkî xerabtir e. Eger hinek dixwazin mirovekî, yan civakekê, an jî netewekê bi fîzîkî bikujin, rastî berxwedana wan tên: ew li dijî fişar û êrîşên tunekirinê serî hildidin. Û, eger mêriv bi fîzîkî tê kuştin, jixwe ew diçe, ji holê r'adibe, êdî ji bo wî pirsgirêk namînin. Lê, eger mirov bi r'ûhî-r'ewanî, bi cîhana xwe ya hundur'în va tê guhartin, hemû nirxên wî, yên ku di hezarê salan da, bi r'êya hîlbijartina xwezayî pêk hatine, diguhêrin, êdî ew mirov bi xwe ji xwe xerib dikeve, bi xwe dibe bela serê xwe... Û ya ku anîne serê beşekî gelê me jî, hema ev e! Ew bêyî ku evê tê bigihîjin, bêyî daxwez û rayê xwe, beşdarî tunekirina nirxên xwe yên ruh û rewanî dibin! (Û mînakên vê yekê jî li ser her gavekê rastî mirov tên!).

Û, eger ev ji bo kesekî weha ye, lê ji bo gelekî, net'ewekê nikare pêkan be! Di dîrokê da hîç tiştêk jî bê şop winda nabe, hezarsal jî derbaz dibin, lê r'astîyên dîrokî bi hewlên zanîyar û lêgerîneran gav bi gav dertên r'onahîyê... Encamên lêgerînên zanistî yên di warê dîroka şaristanîyên Sûmerê, Mayayê, Êgyûptê (Misra kevnar) û gelekên dinê da govenîya wê yekê ne.

Di rêzê da hê gelek mijarên dinê jî hene – jîyan didome!

Wek ku tê bîra xwendevanan, min di beşên berî vê da mînakên wê yekê anîbûn, ka çawa, bi r'ê û r'êbazne cuda, bi delkbazîyên cihêreng k'etine nava êzdîtiyê – vê ola gelê k'urd a kevnar, ew bi berekêva, ji hundur'va wisa guhar'tine, ku ewê êdî ne ku t'enê şêwazekî nû wergirtye, lê wisa jî bûye antîpod-dijayetî û dijawateya resenîya xwe ya destpêkî... Û mabesta min jî hema ev bû, dema min digot, ku ev, a ku anîne û îro jî tînin serê êzdîtiyê, ji êkspansîya dema Umer bên Xettab û van êrîşên van salên dawîyê yên DAÎŞê xerabtir û xetertir e...

Di beşê berî vê da em li ser wan gotinên oldarekî êzdî, bihuştîyê kekê Xelo rawestyan, ên ku di pirtûka wî ya “Ayîn û qîrarê dîne êzdîtiyê. Zargotina şêx Xelîfê Şemsanî” da li ser têgeha “Tawîsî Melek” hebûn... Em careke dinê vegehin ser gotinên bihuştîyê kekê Xelo: “...Ew teyrê Enqer, Dur ser piştê Melekê Tav û Sîyê yanê Roj û Hîvê. Pêra dibêjin Tavûsî Melek. ...” (rûpel 13). Û: “Melek Adî Şemsanîyê ra bav e. Melek Adî di Lalişê da Şems, Ferx, Sica, Nasir ji nûra xa dîhar kir. (Eva nava hemû xeber û navê erebîne, sirmaniye....” (rûpel 15). – Û evan gotinana ne mella û miftîyên îslamê û ne jî lêgerînerêkî xaçparêz dibêje, van gotinan oldarekî ola êzdî dibêje (bila dilovanîya Xwedê li ser ruh û rewanê wî be!), ê ku di malbeta şêxan da ji dêya bûye-gihîştîye, li ber destê zaneyên ola êzdî yên navdar perwerdeye ruhanîyê dîtye... Û li vira ya here girîng ew e, ku, her çiqas mejû û ruhê vî oldarê bihuştî (wek ku yên hemû oldarên êzdîyan!) ji her hêlan va di bin fişar û bandora bîrûbawerîyeke bîyanî (sofîtîya îslamê!) da bûye, lêbelê ew bingeheên resen ên êzdîtiyê di nava wî da heya dawîyê nehatine tunekirin û winda nebûne.

Ango, ev govenîya wê yekê ye, ku di nava hinek oldarên *êzdi* da, her çiqas, kirasekî îslamî li stûyê bawerîya wan hatye danîn, zîlên bawerîya wan a resen di bin ber û kevirên ola bîyanî da benda dema xwe bûne –benda ronahîyekê!... Û, eger ronahî bigihîje wan zîlan, ew dê zil bidin, derên jîyanê û bi hemû resenîya xwe va li ber bawermendên xwe yên “windabûyî” vebin.

Amida Kurd: Ango, mamoste, tu dixwazî bibêje, ew çend gotinên bihuştîyê kekê Xelo ji bo mijara me ewqas girîng in?

Ezîz ê Cewo: Belê, ew girîngtirîn govenîya rastîyên ola gelê kurd a kevnar – êzdîtîyê destnîşan dikin, ên ku hatine û îro jî tîen lêpovajîkirin! Eger mirov wan gotinan rast têbigihîje, ew t’evahîya wan delk û dolaban vala derdixin, ên ku qewalên (missioner) terîqata îslamê ya sofîtîyê li hember êzdîtîyê hûnandine, bi şer û buxdanên cihêreng ew reş kirine, û berê bawermendên wê berbi cîyekî dinê va guhastine... Ev gotinên bihuştîyê kekê Xelo wê dîtina me piştrast dikin, ku êzdîtî û êzîdîtî ne yek ol in, ku ew bi bingeha felsefeya

bîrûbawerîya xwe va du bawerîyên ji hev cuda ne, ku ew tiştana, ên ku di “Meshefa Reş” da hatine nivîsîn, tu pêwendîya xwe bi êzdîtîyê ra nînin, ku ew hemû têkilîya xwe bi êzîdîtîyê ra hene (wek t’erîqeteke îslamê!), û bila erkdarên wê t’erîqetê jî hewl bidin, wan ji bo bawermendên xwe raravebikin ...

Amida Kurd:

Mamoste, te dikaribû, li vira hinekî bi hûrbînî evê ji bo xwendevanên me ravebikî?

Ezîz ê Cewo: Belê, fermo! Ev tiştê ku kekê Xelo dibêje, rasttir dibû, mirov bigota, şewazdar (formûle) dike, di nav gel da jixwe (bi aprîorî) jîyana xwe didomînin – di nava zargotina gelêrî da, di nava jiyana gel a rojane da. Wek ku min di beşê berî vê da gotibû: “... di nav gel da dihat gotin û

îro jî tîe gotin: Mêr-milyaketê tav û sîyê, Mêrê tav û sîyê, Xwedayê şev û rojê, Mêr-milyaketê şev û rojê. Piştî demekê, 15 sal berê min hem di nava kurdên Bakûr da, hem jî di nava yên Rojava da ev gotinana û yên mîna van bihîstin – û ew jî di nava kurdên misulman

da! Lê, bi rastî, çi gunehê xwe veşêrin, wê demê wan gotinan zêde bala min nekişandin, û min zêde wate neda wan... Paşê, dema ku ez bi pirsên ola êzdî va mijûl bûm, ev pirs dem bi dem hişyar dibê: “Melekî Tawis û Melekê tav û sîyê, Xwedayê şev û rojê û têgehên dinê yên bawerîyê, gelo di êzdîtîyê da heman pîrozî nînin?” – Lêgerînên êfîmologî, û yên pirsên erka pîrozîyên olî her ez berbi bersîvekê va dibirim – belê, ew hemû yek in! Û ez bê rawestan, bi baldarî di nava civakê û zargotina gelêrî da govenyekê digeryam...” – Ango, dertê holê, ku Mêrê Tav û Sîyê tu pêwendîya xwe bi Tawisî Melekê “Meshefa reş” ra nîne, ê ku wek Ezrailê melekê mirinê (ruhistîn) raberî me dikin, li me ferz dikin û me didin pejirandin...

Û min govenîya wan dîtîne xwe di pirtûka kekê Xeloyê bihuştî ya navborî da dît!

Û ev p'ir' girîng e! Lewra ku, ev govenîya wê yekê ye, ku, her çiqas di sedê salan da hewl hatye dayîn, ku bingehên êzdîtîyê yên resen tune bikin, an wan bi yên xerîb biguhêrin jî, lê dîsa her tişt winda nebûye, gelek tişt hatye parastin. Û eger em baş lê biger'in, emê di nava zargotina gelêrî da (wisa jî ya ruhî-rewanî da!) bingehên ola xwe yên resen bibînin û vejînin...

Amida Kurd: ... Dizanî, mamoste, dema mirov gotinên te dibihê, ji hêlekê va tevahîya wê malwêranîyê tê ber çavê wî, ya ku anîne û îro jî tînin serê êzdîtîyê, ji hêla dinê ve pîrîskek a hêvîyê li ber mirov vedibe, ronahî dide – ku her tişt winda nebûye! Gelo ev çiqas rêal e?

Lê ji hêlaa dinê ve, wek ku tu jî dibêjî, dema hinek ewqas bi rêkûpêk, bi tevger, ji bo heya dawîyê îslamîkirina êzdîtîyê, ji bo tunekirina bingehên wê yên resen hewl didin, hemû hêz û derfetên xwe dikin tevgerê, li ser rêya têgihîştina rastîya vê olê ewqas astengî û tevlihevîyan derdixin, gelo çiqasî rêal e, ku mirov bikaribe rojekê bigihîje encamên pêwîst...

Ezîz ê Cewo: Belê, bi rastî jî wisan e! Her çiqas, ew hemû, ya ku anîne û îro jî tînin serê êzdîyan û êzdîtîyê ji tevkujiya fizîkî jî xirabtir û xetertir e, lê ji hêla dinê va jî pîrîskek a hêvîyê heye, ku her tişt winda nebûye... Her dimîne, ku mirov bikaribe hem vê malwêranîya bi xeter, hem jî wê pîrîska hêvîyê bibîne û bide dîtîna... Ev – wek prênîsîp!

Dizanin, min berê jî gotibû, ku mirov divê hewl bide, bingehên vê ola kevnar bi zanistî ravebike, vejînin, eger ne ji bo bi praktîkî bikaranîna wê be jî, hîç nebe, wek prênîsîp, bi zanistî – ji bo dîrokê, ji bo ku nivşên pêşerojê bizanibin, ku demekê oleke wisa

hebûye! Ev ji bo çi wisa girîng e? – Lewra ku, her çiqas em rehên xwe yên ruhî-rewanî nas bikin, emê ewqasî nirx û hêjahîyên xwe yên netewî nas bikin, qîmetê wan bizanibin, li wan xwedî derkevin û hema bi wê jî, resenîya xwe ya netewî biparêzin! Lêbelê, ev tişt, ên ku roj bi roj rû didin, dertên ronahîyê, hêvîya mirov di vî warî da mezintir dikin. Yek ji wan jî,

ew dîtîna û şiroveyên kekê Xeloyê bihuştî yên navborî ne, ya dinê jî, ew e, ku hinek kes û derdorên di xizmeta karê tunekirina bingehên êzdîtîyê (û, wisa jî, tevahîya kurdîtîyê!) da piştî weşan û govtûgoyên me digihîjin asta harbûnê, hewl didin rastîyên vê olê

biderewînin, lê ji talebextê wan ra, bêyî daxwez û rayê xwe, ew dikevin xizmeta têgihîştina wan rastîyan...

Amida Kurd: Balkêş e, çawa?

Ezîz ê Cewo: Bala xwe bidinê – hema mîna keke vê dawîyê! Çendekî berê di Fêysbûkê da (Facebook) vîdêoyek bi sernavê “Yusuf Berhudar – Yezidi kine?” hatibû parvekirin... Xwendevanan ev vîdêo pir bi tundî rexne kiribûn, heya di peyam û şiroveyên xwe da gotinên bêrêz û bêrê jî ji xudanê wê ra nivîsibûn. Xwendevnekî me, Keleşê Serdar ê hêja ew hemû ji ber girtibûn û ji min ra şandibûn (spas ji bo wî!), û ev daxweza xwe lê zêde kiribû: “Ca bala xwe bidinê! Ev çi ji me dixazin?”

Bi rastî, min di sêrî da şrove û peyamên beşdarên Fêysbkê bi baldarî xwendin, û heya radeyekê ez matma û bînteng jî bûm, ku gotinên wisa ji wî mirovî ra nivîsîne. Paşê ez vegeryame ser vîdêoyê bi xwe, bi wê mabestê, ku tê bigihîjim, ka di wê da çi heye, ku wisa dilê wan êşandye û ew wsa hêrs kirine, ku destûr dane xwe, wan gotinên bêrêz binivîsin...

Min bi baldarî li wê vîdêoyê nihêrî, hûn jî dikarin li vira lê binihêrin: <https://radikal.ru/video/WQn55Q8CS7Y> .

Di sêrî da bibêjim, hema di destpêkê da tiştê ku di vê vîdêoyê da bala mirov dikişîne, ev dîmen e: mirovekî bi rû li hember rûniştîye, û rûyê wî jî, wek ê mela an miftîyên misulmananên selefî ye, û li pişt wî va jî “dîwarekî” bi pirtûkên îslamî heye... Û, dema min ev dîmena dît, ev hat ber heşê min – eger ev mirova erkdarekî îslamê ye, bizanibe, di perwerdeyeke olî ra derbaz bûye (li dû wî va ewqas pirtûk rêz kirî ne!), hîç nebe dê hinekî terbîye jî girtibe û hinek rastî jî dê ji wî derên. Û bi rastî jî, eger mirov di nava axavtinên wî da hinek rastîyên nivîşkan û nîvhero û berovajîkirî dibihê jî, (ezê paşê bêm ser wan!), lê ji hêla toreya axavtina erkdarekî olî yê xwedî terbîye va, ew mirov matma û xemgîn dike, û mirov bêzar dibe, nizane çi bibêje, bi taybet jî, ew, ên ku erkdarên kurd ên dinê naskirine!

... Ez di dema xwe da li Welêt û Ewropayê rastî hinek erkdarên ola îslamê yên bi netewa xwe va kurd hatime, min bi wan ra li ser pirsên cuda galegal kirye, û ez hem bi dewlemendîya zanebûnên wan dilşad bûme, hem jî dilê min pir baristan bûye, ku ew gelek pirsên dîroka gelê xwe ya serdemên kevnar û ya berî û piştî îslamê rast têdigihîjin... Ji bilî wê, eger ewan tiştêk napejirandina jî, bi mominî, anegorî toreya danûstandinên şaristanî, wek mirovne xwedî terbye, bi dana û zanîyarîyên dîrokî gotinên rikberê xwe an sererast dikirin, an jî gotina xwe datanîn ber wî... Lê ya vî mirovî, tuyê bibêjî ew hema nû ji nava refên DAÎŞîyan veqetyaye, çeka xwe danye hêlekê û bi gef û gur vediperike ser bîneranan: “... Merivê ku divêje – eslê me, em êzîdî ne, êzîdî ser dîne xwe mane, ew em bin tîrsa şûr da ketine îslamîyê da, ew meriva ehmeq e, heşê wî jî tune, ew cahîl e jî, ulma terîqê jî nizane!...” – Hema wisa, ne kême, ne zêde!

Helbet, eger evî mirovî komeke misulmamên fanatîk di cîyekî da bervkiribûya (û dem jî sedsalên navîn bûna) û ji wan ra ev gotinana bigotana, wê demê mirovê tê bigihîştî. Lê di civakeka kurdî ya îroyîn da, ya ku, wek ku di nava gelê me da tê gotin, wek gulistanekê ye, ya ku bi gul û kulîlkên cuda va dewlemend e – di wê da hem yên misulman hene (sunnî, şîî û yên dinê), hem jî yên ne misulman (êzdî, yarasanî, elewî, xristîyan, yehûdî!), ev mirova weha diaxive (ew jî di sedsala XXI da!), hinekê bibêjin, ku ewî yan heşê xwe xwarye, yan jî dîn bûye (û, dibe ku lewra jî di Fêysbûkê da ewqas gotinên hişk ji bo wî hatibûn parvekirin!)... Lêbelê, divê bê gotin, ewî ne heşê xwe xwarye, ne jî dîn bûye, ewqasî, ew di pûngala Erdoxan da wek milîtanekî wî pêk hatye û givrik bûye, ew bi ruhê îslamîya radîkal a AKP hatye perewerdekirin, ewî di nava hewa wê partîya îslamîst da reng û şewazê xwe girtîye... Govenî? – Fermo, bala xwe bidine van

gotinên wî: “başkenta dewletê”, “ehmeq”, “cahîl”, “helbetekî”, “dêmekî”..., û heya navê xwe jî bi şêwaz û qalivê tirkî-AKPî nivîsye: ji ber ku ‘X’ê kurdî di Tirkîyayê da qedexe ye, di navê wî da peyva kurdî ya ‘Berxwedar’ şêwazê tirkî wergirtye û bûye ‘Berhudar’... Ji xwe ji destpêkê heya dawîyê ew “nêrînên” xwe bi gotinên “eleyî esselam!” û “el hemdullah!” govendar (îzbat) dike... Û, eger mirovek, ê ku hema piçekî ji prênspên zanistê agahdar be, van gotinên wî bibihê, dê bipirse: “Zanist, dîrok û dua, çi têkilîya xwe bi hev ra hene? Ev çawa dibe?!” – Ev her terefekî pirsê ye, lê ya sereke, axavtina wî bi şêwazê pêşkêşkirinê va dîjî prênspên Qurana pîroz bi xwe ye jî. Eger mirovek li ser dîmenê pirtûkên olî û oldarîyê û bi gotinên xwe ji pirtûka pîroz destpê bike û dawîyê jî digihîje asta kufurîyê, gelo mirov dikare wî bawermend bihejmêre, êdî ez di derbarê erka olî da nabêjim – ew ji çi olê dibe, bila bibe. Lê ya vî mirovî dikare bibe, lewra ku ew, wek peyayekî AKPî tevdi gere.

Ev li ser wê pirsê, ka dema li bal mirovekî dêfîtsîta terbye-toreyî (kêmasîyek a heya asta tunebûnê!) hebe, dikare bigihîje çi rewşeke nebînayî!...

Naha em bî ser pirsê êzîdîyê, ya ku ew mirova weke xwe şirove dike.

Li vira jî sîndroma nezanîya dîrokî û, bi giştî, dêfîtsîta zanistê li bal vî mirovî xwe didin der. Belê, ew, ya ku ew di derbarê êzîdîyê da dibêje, heya radeyeke rast e, lêbelê, ew hemû hîç pêwendîya xwe bi êzdîyan û êzdîyê ra nîne! Lewra ku, eger êzîdî terîqetêke îslamê ya sofîyan e, û navê wê ji navê Yezîd bî Muawî ebî Sifyan tê, lê êzdî ola gelê kurd a kevnar e, û navê wê jî, ji peyva Êzdî/Ezda, ango, Xwedê tê... Û ev rastîya wê jî di nava vî olê bi xwe da hatye parastin. Di nava bawermendê êzdî da gotinek heye, dibêjin, ku “...hezar û yek navên Xwedê hene, Êzdî jî (ne Êzîd, ha! – E.C.) navekî Xwedê ye!” Û ev peyva jî ji peyverêza “yê ez dayî” pêk hatye – ango, “yê ku ez dame”! Hemû navên Xwedê jî di kurdî da fûnktsînal in (erkî ne), û ji bo navê Xwedê jî, dîsa di nav bawermendên êzdî da tê gotin: “Xwdê cîhan sêwirandye, lê kesekî Xwedê nesêwirandye, Xwedê xwe daye!” – (Bala xwe bidinê – “yê ku ez dame!” û “...yê ku xwe daye!”). Û wisa jî hemû navên Xwedê yê dinê jî wateyên xwe hene...

Û ya dinê jî ew e, ku êzîdî ne tenê ola gelê kurd e, wek ku Pîr Dîma dibêje, “...ezdîti ne tene bawerya kurmaciaxeve bu, le bele gelek erebiaxeve u aramiaxeve ji bune ezdi...” (bi hûrbînî: Rojnameya “Pênûsa nû”, hejmarên 33 – www.penusanu.com, rûpel: 12 – 15). – Helbet, li vira divê bê gotin, ev ku Pîr Dîma êzdîti nav dike, tu pêwendîya xwe bi êzdîyê ra nîne, ew êzîdî ye – ola hevbeş a kurmaciaxeve û erebiaxeve u aramiaxeve e, û ev jî tê wê wateyê, ku rêya îslamîkirina êzdîyê hinek îro jî dişopînin û wê didomînin! Ji bilî vê, hê jî di Başîka û Bahzan da zarokên êzdîyan, wek ku Hoşeng Biroka govenîyê dide, bi erebîya Şamê (?) diaxivin... Çima, ev çawa pêk hatye? Lewra ku di demên dîrokî yê aloz û tund û dijwar da, erebên êzîdî-sofî jî bi Şêx Adî ra hatine nava êzdîyan. Hatine, hinek ji wana di nav kurdên êzdî da ji hêla zimên va întêgre bûne (hatine bişavtin), bi kurdî diaxivin, û paşê, bi berekê va, ji hindurva êzdîti werguhêrî êzîdîtiya sofî-îslamîya xwe kirine. Û ev jî bûye sedem, ku di şerê di navbera terîqetên îslamê da êzdîyan bidin kuştin û gorî bikin. Û, wek ku Hoşeng Biroka dinivîse, hemû fermanên êzîdîyan di serdema pey Şîxadî ra pêk hatine! Wê demê pirs dertê holê, ev fermanana çiqasî yê êzdîyan û êzdîyê bûne? Terîqetên îslamê di nav hev da şer kirine, û êzdî jî di nav şerê wan da dane gorîkirin – di şerên di navbera êzîdîyên sofî û terîqetên dinê yê îslamê da!... Helbet ev nayê wê wateyê, ku fermamnên êzîdîyan nînbûne! Ew hebûne û diwartir jî bûne, lêbelê hinek bi “fermanên” navxweyî yê terîqetên îslamê wan fermanên rastîn li êzdîyan didin jibîrkirin

(bi hûrbînî di gotara “Çima, divê yên êzdî bibin êzîdî-sofî, û êzdîtî bê tunekirin û ji holê rabe” da bixwînin – https://amidakurd.net/ku/tekst/çima_divê_yên_êzdî_bibin_êzîdî_sofî_û_êzdîtî_bê_tunekirin_û_ji_holê_rabe).

Belê, bi dîrokî wisa li hev hatye, ku îro di nava gelê kurd da çend olên cuda hene, lê pirañiya kurdan misulman in. Lê, gelo ev dikare îro ji bo hinek nûnerên kurdên misulman bibe bingeh û sedem, ku ew serdestîya xwe li hember kurdên dinê bîdin xuyan û li wan ferz bikin, helbet, eger têgihîştina wan ne ku olî, lê netewî be?

Û, binihêrin, eger vî mirovê bi navê “Yusuf Berhudar” dîrok zanibûya, an di nava wî da têgihîştina xwe ya mirovî û netewî hebûya, gelo dê ev gotinana bigota: “... Tabî, eva tiştê ez dibêjim, tarîxak min xandye, min geryaye, min lê nihêrye, kitabê hêna berê, min alima pirsye, ... min pirs kirye, ... , zef gelek cahîl hene, her yek întêrnêtê da tişteki divêje, hinek miletê meyî misilman ra dibêjin, dîne me, kal-bavê me êzîdî ye, sondê wan, edetê wan dikin nav me. Helbetîki tişteki wisa tune, dîne me jî, edetê me jî îslamyet e, elhemdulûllah, me ... eşqa dilê xwe îslam qebûlkirye, elhemdulûllah em gelekî şa ne”...

Amida Kurd: Bi rastî tişteki ecêb û matmayîne ye!

Ezîz ê Cewo: Belê, wisa ye! Heya mirov ji guhê xwe bawer jî nake, ku di sedsala XXI da... Nizanim, mirov tu gotinan nabîne!...

Lê, her çi jî hebe, mirov li vira dikare çi bibêje?

Helbet, rêza me bi nûnerên hemû olan ra heye, ew ji çi netewê dibin, bila bibin. Lê rastîyeke dîrokî heye, ya ku her mirovek, ê ku behsa rastîyên dîrokê dike, ewê rastîyê dizane. Ew jî ev e: hîç gelekî di dîrokê da bi tacên gulên oleke bîyanî pêşbazî nekirye, hîç kesekî bi rezadilîya xwe dest ji ola xwe ya kal û bavên bernedaye û oleke bîyanî nepejirandye (ji bilî çend heb bêbav, xayîn û xwefiroşan!), timê jî di destpêkê da hemû olan jî, ji bo ku xwe li gelekî bîyanî bidin pejirandin, li hember wan wisa jî zordarî pêk anîne, û ji bo wê jî, heya bi dewletê ra bûne yek û hêza dewletê jî ji bo armancên xwe bi kar anîne. Ev e rastîya dîrokê! Û di dîroka hemû gel û bawerîyan da timê jî ev rastî hatye dîtin û di wê derbarê da di dîrokên wan da hatye nivîsîn. Û di nav dîroka gelê kurd da jî di vê derbarê da govenîyên pêbawer hatine parastin. Yek ji wan jî parçeyekî helbesteke bi zimanê kurdî ye, ya ku di sedsala VII da li ser çermkaxetê (pêrgamênt) hatibûye nivîsîn, û parçeyekî wê çermkaxetê destpêka sedsala XX di şkevteke li rex Silêmanîyê da hatibûye dîtin. Weha têksta wê helbestê – bê şirove:

Hormozgan reman, atûran kujan,
Wisana serdewe gewreî gewrekan,
Zorkar arap kerdina xapûr,
Guneî pale heta Şarêzûr.
Jin û kenîkan wê dîl beşînia,
Merd azad li ve rûî hwîna...!

Amida Kurd: Lê ew ferman, ên ku ewqas di derbarê wan da tê gotin, mamosta?

Ezîz ê Cewo: Ev bi serê xwe, wek ku min jorê jî got, tişteki dinê bûye!

Eger kurd (êzdî-ne êzdî, ferq nake!) îro di derbarê fermanên êzdîyan da diaxivin, an dinivîsin (hinek dibêjin ew 72 bûne, hinek heya wan digihînin 97an!), divê wê jî bizanibin, ku hê di dîrokê da hîç kesekî fermanên ser tu gelekî nehejmartine, ku 72 di nava gel da hejmareke sembolîk e, û tê wateya “pir”, “gelek”, ku gelek ji wan “fermanan” di rastîya xwe da şerên di navbera terîqatên îslamî da bûne, û gelek caran di wan şeran da di bin navê

êzîdiyên sofî yên îslamî da êzdî jî dane gorîkirin... Û, rast e, di van şerên navxweyî yên terîqetên îslamê da êzdî hatine kuştin (rasttir dibe, mirov bibêje, ew dane kuştin!), lê, wek ku min êdî li jorê gotye, fermanên êzdîyan cuda bûne, ew ji van girantir bûne, lê ya here mzin, ew bûye, ya ku di derbarê wê da di helbesta navborî ya sedsala VII da tê gotin!... Ji wê mezintir nînin! Û qewalên (mîssîonêr) êzîdîtiya sofîya îslamî, van şerên navxweyî yên terîqetên îslamî didin pêş û bi wan tevkujî û fermanên gelê me yên dinê didin jibîrkirin. Tevkujîya êzdîyan (û ya tevahîya geelê kurd, bi giştî) ya Mezin di sedsala VII da pêk hatye, dema dest bi êkspansîya ereban a li ser Kurdistanê bûye, û di derbarê wê da jî di helbesta navborî da tê gotin, a ku li ser çermkaxeta Silêmanîyê hatibûye nivîsîn...Wekî dinê, ew çî ku tê serê êzdîyan û tevahîya kurd û Kurdistanê dûmahîya wê Tevkujîya Mezin in...

Amida Kurd: Ma ewqas jî dibe, mamoste? Ma ne, hewlên tevkujîyan hê jî didomin, divê rojekê ev bêdadî bê rawestandî, ma ji bo vê çareyek nîne!?

Ezîz ê Cewo: Helbet, hûn (wek ku tevahîya gelê me) ji bo vê helwesta xwe ya li hember vê rewşa dîrokî (ez jî wê çarenûs navnakim!) mafdar in... Ji bo ku tevkujîyên weha di dîrokê da êdî dubare nebin, dem e, ku êzdî (wisa jî, tevahîya gelê kurd!) li bingehên xwe yên netewî vegerin, li şûna ku bidin dû terîqetên biyanî, yên ku her tenê dikarin wan berbi mirinê û tunebûnê va bibin, yekîtiya xwe ya netewî ava bikin, û li ser bingeha nîrxîn netewî hem hebûna xwe ya fizîkî, hem jî ya ruhî-rewanî misoger bikin...

Dîroka mirovahîyê hê rêyeke dinê nedîtye!...

Û tiştêkî dinê yê balkêş jî, yê ku ne rastedêr be jî, bi vê mijara me ra têkilîdar e! Dema êdî ev beşa amade bû, xwendevaneke me ji Îzmîrê – Şengul Seferê vîdêoyek ji min ra rê kiribû, û di peyama xwe da nivîsîbû: “Mamoste, ca bala xwe bidê, ev êzîdiyên me çawa her tiştî didin bin nigê xw!” Min ew vîdêo vekir, amadekarê wê nivîsîbû: “ mixabin ji hinek Êzîdîyan re!!! ??? - ??? !!! ”مخابن بۆ هه‌نێک له ئێزیدیەکان – Min bala xwe dayê, yê ku ev vîdêo parvekiribû – Qehreman Sozdar, jî êşa dil diqîr’e: “...Ya ku hûn dibînin, eva komeka kur û kiçên êzîdî ne... li Kurdisatanê nîva bajarê Dihokê sirûda Îraqê lêxistîne, alayê alemê Îraqê bilind kirine ... bi rastî jî heyf û mixabin!...” – Wekî dinê, çêtir dibe, ku xwendevan bi xwe li vê vîdêoyê binihêrin: (<https://www.facebook.com/qehremansozdar/videos/2220865198002072/>) – Helbet, bi rastî jî dilê mirov dêşe, dema mirov rastîyên dîrokî û rewşa îroyîn di Başûr da nizanibe.

Ez dixazim, hem ji xwendevana hêja Şengulê ra, hem jî ji hêja Qehreman Sozdar ra bibêjim, ku di sêrî da divê bê zelalkirin, ka ew xort û kiçana kurdên êzdî ne, yan erebên êzîdî-sofî ne (yên ku hê jî di Kurdistanê da bi erebîya xwe ya Şamê diaxivin!) ... Ya dinê jî, ma Dihok bajarekî Başûrê Kurdistanê nîne? Ma ewan bêyî destûra rêvebirîya Herêmê (a PDKyî) û bêyî helandana wan, dikaribûn ev çalakî pêk banyana? – Helbet, ev pirsên min hrêtorîk in, û bersîvên wan jî di wan bi xwe da hen... Divê mirov hê hewl bide bizanibe, ka, gelo di Lalişê û Şengalê da êzdîyên kurd mane, yan hemû bûne êzîdî-sofîyên ereb? Û, eger hinek êzdî mabin jî, yên ku êzîdîtiya xwe parastine, divê bidin heşê xwe, ka çawa bikin, ku wan ji îslamîbûn-erbbûnê biparêzin... Ê, gelo kîyê bi vî karî rabe, rêvebirîya Herêmê, ya ku bi siyaseta xwe wêrekîyê dide wan êlêmêntên ereb ên îslamî-sofî, ku hem êzîdîtiyê ji hidur va biherifînin, hem jî ji navê êzdîyan çalakîyên vî rengî pêk bînin?

Û ya dawîyê, eger Qehreman Sozdarê hêja an kesekî dinê yê ji Başûrê Kurdistanê vîdêoyek di wê derbarê da amade bikira, ka çawa bi destûr, piştgirî û alîkarîya rêvebirîya Herêma otonom a Başûrê Kurdistanê (PDK) bi dehan baregehên sîxurî-leşkerî yên dewleta tirk di herêmê da bi cî bûne û li dijî Tevgera Netewî û gelê herêmê yê sivîl êrîşên leşkerî-

hewayî pêk tînin, ka çawa nîvekî xaka Başûrê Kurdistanê di bin silogana “serxwebûnê” da radestî Bexdayê kirine (û Şengal jî di nav da!), û wisa jî ji êşa dil biqêrîya, bigota: “Rawestin, hûn çî dikin, ma hûn çima bûne hevkar û hevparên êrîşên dijmin, çima we welatê me di bin pêyên dagerkeran da raxistye û ew kirye baregeha wan a leşkerî – li dijî gel û welatê xwe?” – Balkêş e, gelo rêvebirêya herêmê (ya PDKyî) dê destûr bida, an helwesta wan dê li hember wê çawa bûya?

Û, eger helwesteke weha di herêmê da hebûya, eger rêvebirîya herêmê siyaseta îslamî ya bi AKPê ra hevpar nemeşanda, dibe, ku ev êlêmêntên erebî-îslamî, yên ku ketine nava civaka êzdîyan, dê wêrekî negirtana û wisa bi hêsanî êzdîtî ji hundur va nexwarana û tune nekiriana!

A, ji bo vê, bi rastî sed heyf û mixabin!...

Amida Kurd: Spas, mamoste, ji bo bersîv û şiroveyên te yên hêja û kêrhatî... Em di wê bawerîyê de ne, ku xwendevanên me wê ji xwe ra agahî û zanîyarîyên pêwîst jê derînin, û, eger pirs û dîtînen wan ên cuda çê bibin, ewê ji me ra binivîsin!

Ezîz ê Cewo: Spas ji bo we, ji bo pirsên we yên balkêş, ên ku bûn bingeş, ku govtûgoya me dewlemendtir û balkêştir bibe...

Emê benda pirs, nêrîn û pêşnîyarên xwendevanên hêja bin...

Slav û r'êz!

Stokholm/Swêd – Pyatîgorsk/Rûsîya

14.06.2019

GOTÛBÊJA ŞEŞEM

...Terefekî pirsgirêkê yê dinê jî balkêş e – çima, gelo, ew êzdîyana, yên ku destpêka sedsala XX ji tevkujiyan filitî bûn, resenî û xwexwetîya xwe û ola xwe ya kevnar parastibûn, û di komarên Sovêtê yên Başûrê Kavkasîyayê da bi serfirazî pêşdiketin, van demên dawîyê bi berekêva dest ji ola pêşîyan berdidin û terîqatên cuda yên xristîyanîyê, yên wek Îfadeya Yehovayê, dipejirînin! ...

Û di vî karî da jî Komara Ermenîstanê rola xwe ya taybet heye.

Çima?

Amida Kurd: Mamoste, careke dinê dem baş!

Ezîz ê Cewo: Dem baş, slavên min ji we û xwendevanên we ra!

Amida Kurd: Wek mijar, me bi te re pirsgirêkên êzdîtiyê di tomerîya wana de nirxandin, mamoste. Spas ji bo keda te di vî warî de – ji gotarên te yên zanistî yên balkêş û pirtûka te ya hêja ya “Êzdîti: divê mirov rastîya wê li ku bigere”, heya bê-derê vê hevpeyvîna me ya bi te re! Bi rastî, me digot, qey bi xelesa berî vê re (ya V) emê vê hevpeyvîna xwe bidawî bikin... Lê, wek ku di nav gel de tê gotin: “Tivdîra malê di bazarê da deerbaz nabe!” Xwendevanên me qala terefekî vê pirsgirêkê yê dinê jî dikin. Ew dipirsin, ka gelo çima, ew êzdîyên ji ber tevkujiyên dagerkeran û îslamiyên fanatik filitîbûn û demekê di Komarên Kafkasîyayê yên Sovêtê de êzdîtiya xwe parastibûn û pêş diketin, bi berekê va dest ji ola kal û bavên berdidin û didin dû terîqatên xirîstyanîyê yên wek Govanîya Yehova û yên dinê... Û di vî warî de bi taybet rola Komara Ermenîstanê ya neyînî destnîşan dikin...

Ezîz ê Cewo: ... Belê, wisa e, ew jî beşekî girîng ê vê pirsgirêka giştî ye! Û mirovê nikaribe bibêje, ku hemû terefên vê pirsgirêkê hatin nirxandin, eger rewşa êzdîyên Sovêta berê li ber çavan neyê girtin. Wek ku tê zanin, evê civaka gelê me di parastina çanda netewî da rola xwe ya girîng lîstye, lê îro di nava aloziyekê da dijî... Hûn jî, xwendevan jî mafdar in – divê ew rewş, a ku îro êzdîxaneyê vê herêmê têda dijî, bê nirxandin...

Lê berî ku em derbasî nirxandina vê rewşê bibin, çend pirsên xwendevanan hene, bi destûra we, em bersîva wan bidin, paşê vê mijara govtûgoya me bi nirxandina rewşa êzdîxaneyê û êzdîtiyê di Sovêta berê da bi dawî bikin...

Weha, Şengul Sefera ji Îzmîrê vê carê jî dipirse: “... Mamoste, di nivîsên te de em dixwînin, ku di dema xwe da bi Şêx Adî re êzdîyên sofî yên misulman jî hatine nava êzdîyan, û di nava wan de wisa jî yên ereb hebûne. Wisa jî tu dibêjî, ku beşekî wana bi demê re ji hêla zimên ve helyane, lê wana sofîtiya xwe parastine... Û tiştekî dinê jî balkêş e, ku hinekan ji wan heya îro jî “erebîya xwe ya şamê” parastin e, û zarokên wan hê jî bi wî zimanî diaxivin... Ev hemû heya radeyekê tê fêmkirin, lê tiştek nakeve heşê min – ma êzdîyan çwa ew di nava xwe de bi rengê wan ê îslamî qebûl kirine û heya di bin bandora wan de hemû bingeheên ola xwe ya kevnar, a ku hîç pêwendîya xwe bi îslamê û sofîtiya wê re nîne, guhartine?... Û pirsê dinê jî, ew a ku Pîr Dîma dibêje, ku “... ezditi ne tene bawerya

kurmaciaxevan bu, le bele gelek erebiaxeve u aramiaxeve ji bune ezdi...”, naha mirov evê çawa tê bigihîje, gotina wî di derbarê êzdîyan da ye, an di derbarê êzîdîyên sofî da? ...”

Û, bi rastî jî, evana pirsne balkêş in, û bersîvên wan ên heşmendî jî hene!

Em bî ser beşê yekem ê pirsê Şengula hêja: “... ma êzdîyan çawa ew di nava xwe de bi rengê wan ê îslamî qebûl kirine û heya di bin bandora wan de hemû bingehên ola xwe ya kevnar, a ku hîç pêwendîya xwe bi îslamê re nîne, guharine?”

Eger mirov evê pirsê bi dîrokî binirxîne, divê ji rewşa êzdîyan a wê demê destpê bike. Ma wê demê êzdîyên di nava dorpêça îslamîyan da, di bin metirsîya êrîş û fişaran da, çi ji destê wan dihat û çi dikaribûn bikirana?... Û, lewra jî, ya yekem, wê demê êzdîyên di wê rewşa bêçare da ew êzîdîyên sofî-îslamî heya radeyekê ji xwe ra kirin wek sîwanekê, ji bo ku di bin wî navî da heya demekê xwe ji tunekirina fîzîkî biparêzin... Lê ew, a ku wana hêvî dikir, ku dê her heya demekê bidome, pir dieêj kişandye, û di bin metirsîya kuştin û talanê û êrîşên ji der û hindur da, derfet çê dibin, ji bo ku êzîdîyên sofî-îslamî di nava civaka êzdîyan da xwe bitelînin û bawerîya xwe ya softîya îslamî bidin pêş... Û, dema wana bi rêya sîstema Şêx Adî (Mala Adîyan!) êdî rengê xwe yê softîyê dan êzdîyê, ew di nava civakê da bûn serdest. Û piştra, dema di navbera wan (êzîdîyên sofî) û terîqetên dinê yê îslamê da şer derdiketin, êzdî jî dibûn gorîyên wan şerên navxweyî yê wan... Ji bilî vê, ya duyem, di nava êzdîyan da êdî bi hatina Şêx Adî ra hewayeke nerm a bê berxwedan hatibû amadekirin... Dibe ku hinek bipirsin, ma êzdîyan nizanibûn, ka Şêx Adî kî ye? – Belê, helbet, dizanibûne, lêbelê,... “eger pêwendîyên Şêx Adî hê di dema zarotîya wî da bi civaka êzdîyan ra nînbûna, êzdîyan ew nas nekiribûna, û ev jî nebûya sedem, ku ew bi hêsane ji hêla wan va wek “mirovê xwe” bê pejirandin,[5] û bi zarê xwe yê şêrîn ewî xwe nekiribûya dilê wana (pêşîyên me gotine: “Bi zarê şêrîn maran ji qulê derdixin!”), û, ya here sereke, eger rewşa êzdîyan a giran û bêçare nînbûya, û, eger ew jî wek ên berî xwe bi şûr û sotin li ser êzdîyan da hatibûya, êzdîyan dê berxwebidana, wê xwe bidana kuştin, lê Stargeha ola xwe ya navendî wê nespartana wî û dê îro jî ne di vê rewşê da bûna...” – Di vê derbarê da di gotara min a “... **Çima divê yê êzdî bibin êzîdî-sofî, û êzdîtî bê tunekirin û ji hole rabe? ...**” da bi hûrbînî tê vegotin – (https://amidakurd.net/ku/tekst/cima_divê_yên_êzdî_bibin_êzîdî_sofî_û_êzdîtî_bê_tunekirin_û_ji_holê_r_abe).

Û ya dinê – pirs, a ku Pîr Dîma dibêje, ku “... ezditi ne tene bawerya kurmaciaxevean bu, le bele gelek erebiaxeve u aramiaxeve ji bune ezdi...”, naha mirov evê çawa tê bigihîje, gotina wî di derbarê êzdîyan da ye, an di derbarê êzîdîyên sofî da? ...”

Helbet, bersîva vê pirsê jî heye. Ev pirsê bi heşmendî weha dikare bê şirovakirin: a ku Pîr Dîma dibêje, ne di derbarê êzdîyê da ye. Êzdîtî nikare hem ola kurdan be (yên ku Pîr Dîma wan kurmançîaxêv nav dike!), hem jî ya erban be (ya erebîaxêv û aramîaxêvan!), lewra ku êzdîtî di cihanê da tenê di nav kurdan da heye – ew ola kevnar a gelê kurd e. Ay, lê êzîdîtî, wek terîqetêke îslamê, bi rastî jî oleke “întêrnatsîonal” e, di wê da hem ereb hene, hem kurd û hem jî nûnerên gelên dinê. Bi rastî mirov matma dibe, ka, gelo Pîr Dîma çima weha dibêje, û ez niznim ji bo vê çi bibêjim? Lêbelê, eger mirov evê bi heşmendî binirxîne, ji bo gotinên weha tenê du bersîv hene: yan ê ku van gotinan dibêje, ne destûrmend e û vê cudahîyê tê nagihîje, an jî, ew van gotinan bi zanebûn wek mayîneke veşartî di nava êzdîyê da datîne, ya ku dê paşê, piştî demekê ne bi carekê va biteqe!...

Pirsê dinê jî, ji xwendevanên hêja Keleşê Serdar û Zeyneb Agrî hatye. Ew dipirsin, ka gelo hemû melek tenê mîr bûne, ku ez gotinên ‘Mêrê Rojê’, ‘Mêrê tav û sîyê’ û yê dinê yê weke van bikar tînim?

Berê pêşin, evan gotina ez ji ber xwe dernaxim û nabêjim, pêşiyên me hê çend hezar sal berê gotinên bi wê pergale bikaranîne. Ya dinê, eger Keleş û Zeyneba hêja gotara me ya “Êzdîtî. Çend raman û nêrîn li ser rastîya vê ola kevna, rewşa wê ya îro, nexwendîtîya olî ya di nav me da û leyîstokên siyasî” xwendibin, di wê da bersîva vê pirsê wan heye: “Di kurdî da wateya peyva mêr teng nîne (mêr û jin). Di zargotina me da peyverêzên weha mane û gihîştine me: **Mêrê Rojê, Mêrê Dîwanê, Mêr-Milyaket**. Dema em di çarçoveya zimanên hind-ewropî (hind-gêrmanî) da hemberî hev dikin, dibînin, ku di hinek cîyan da wateyên wan digihîjin hev. Mînak, di înglîzî da peyva merit (‘mrit) tê wateyên qazenc, hêjayî, qazenckirin, hêjayî tişteki bûyîn. Di rûsî da peyva mêr di nava peyverêza “mêr goroda” da tê wateya rêvebir, serok (rêvebir/şaredarê bajêr). Dema mirov van mînan dide ber hev, dibîne, ku di kurdîya kevn da mêr hatîye wateya peywirdarekî payebilind (Mêrê dîwanê), peywirdarekî pîroz di “pantêona” xwedawendan da (Mêrê Rojê, Mêr-milyaket). Eger em peyverêza mêr-milyaket ravebikin, emê bibînin, li vir mêr bi wateya milyaket hatîye têgihîştin: dema pêşiyên me peyveke bîyanîyan di nav axavtina xwe da anîne, ew bi peyveke kurdî ya hemwateya wê ra tevayî bikar anîne, ji bo ku ew bê têgihîştin. Mînak: horî-melek, mêr-milyaket, ruh û rewan, roj û şemal, şert û merc, dua-dirozge, heş-aqil, derî-bacî û yên dinê...

‘Mêr’ an peyvek e, ya ku di kurdî da wateya wê fireh bûye, an jî ew du peyvne cûda ne, yên ku di nava demê da tenê bi şêwazên xwe va bûne wek hev?! Ji bo bersîveke rast û zanistî bê dayîn, divê lêkolîneke zanistî ya kûr û berfireh bê pêkanîn...” – Tevahîya vê gotarê xwendwvanên hêja dikarin di gotara navborî da bixwînin – <http://www.pen-kurd.org/kurdi/ezize-cawo/ezditi.html> . Li ser van peyvnan da mirov wisa jî dikare peyva kurdî ya ‘mîr’ zêde bike.

Naha jî, fermo, em dikarin pirsê we binirxînin...

Amida Kurd: Belê, mamoste, spas ji bo şiroveyên te yên balkêş! Wek ku me li jorê jî got, terfên vê pirsê yên dinê jî ji bo xwendevanên me girîngîya xwe hene û balkêş in. Ew pirsê rewşa êzdîyên Sovêta berê ye, yên ku ji ber tevkujiyan filitîbûn û demekê di Komarên Kafkasîyayê yên Sovêta da êzdîtîya xwe parastibûn û pêş diketin, çima ji carekê ve wisa bi berekê va dest ji ola kal û bavan berdidin û didin dû terîqetên xirîstyanîyê yên wek Govanîya Yehova û yên dinê... Û xwendevanên me di vî warî da bi taybet jî rola Komara Ermenîstanê ya neyînî destnîşan dikin, ku hinek êzdî îro dibêjin – êzdî ne kurd in ... Bi rastî ev pirsê ji bo me jî balkêş e!

Ezîz ê Cewo: Belê, bi rastî jî ev pirsê balkêş e. Û ji bo ku mirov vê pirsê girêkê rast têbigihîje û bikaribe bersîveke rast ji bo wê bibîne, divê wê tenê ji dema pey hilweşîna Sovêta ra nenirxîne. Û, eger hinek dibêjin, ku piştî hilweşîna Sovêta ra yek-du şerletanên ji nava zanista lêp rabûne û gotine an nivîsîne, ku êzdî ne kurd in, û ev pêvajoya destpê bûye, ev gotin ewqasî jî ne rast e...

Ji bo xatirê rastîyê, divê bê gotin, ku vê pirsê girêkê hema wisa di rojekê da nedaye der. Ew ji kûr û dûr tê. Ji bo wê jî, ka, em jî ji dûrva destpê bikin. Weha em bala xwe bidinê, ka nivîskarê ermenî yê destpêka sedsala bîstî A. Gyûrcyan sala 1904-an di derbarê êzdîyan û rewşa wan a derûnî ya wê demê da di gotara xwe ya “Kurdên êzdî” da çî nivîsye: “... Wek ku hemû berekên kurdan bi giştî, êzdî jî, mîna gelên dinê yên misulman nizanin xwe “misulman” an “êzdî” nav bikin. Mînak, eger ji kurdekî misulman an ê êzdî bipirsî, ka ew kî ye, ewê bibêje: “Ez kurd im!” Û, eger bipirsî, ka ew çî kurd e, ewê her paşê bibêje, ku kurdê misulman an ê êzdî ye. Heya van salên dawîyê wisa bû, lê dema nefreta ermenîyan a li hember kurdên misulman pêş ket, êdî yên êzdî ewqasî jî bi serbilindî

nabêjin: “Ez kurd im!” Ev yeka bi taybet jî di nav êzdîyên di bin desthilatdariya Rûsîyayê da dyar dibe, yên ku hinek tiştên wan bi awayekî bi ermenîyan va girêdayî ne: çavê wan li destê ermenîyan e. Ev dide xuyan, ku ruhê olî di nava kurdan – wan bazên çîyan da pir lewaz e, ku ew heya îro jî neteweke ne olî bûye û mîna gelên îslam ên fanatîk gengeşîyên ser pirsên olî hez jî nakin... ” (U. Գյուրջյան, «ԵԶԴԻ ԲՐԴԵՐ», «ԼՈՒՄԱՅ» հավնդու, 1904 թ., թիւ 1, էջ 75 – 93//A. Gyûrcyan: “Kurdên êzdî”, kovara ermenî ya “Lûma”, sal 1904, hejmar 1, rû. 75 – 93).

Ev daneyeke govenîdar û pir balkêş e di wê derbarê da, ka çima hema wisa “jinişkêva” hinek kurdên êzdî yên Ermenîstanê rabûne û gotine; “Em ne kurd in!”

Eger mirov bi baldarî van gotinaan binirxîne û bi beşmendî watedar bike, dê bikaribe, ne ku tenê rewşa êzdîyan di Ermenîstanê da tê bigihîje, lê her weha sedemên rewşa pêwendîyên kurd û ermenîyan ên dîrokî bi giştî şirove bike. Û, bi dîtina min, ji van gotinan divê ne tenê û ne ewqas kurd dersan derxin, çiqas ermenî bi xwe jî...

Ji hêla dinê va di vê rewşa malwêran a êzdîtiyê di Ermenîstanê da mîssîonêrên (qewal) der û hindur ên terîqata îslamî-sofî ya êzîdîtiyê rola xwe ya neyînî dilîzin, ên ku dest dane destê wan çend şerletanên ji nava zanista lêp, û ji bo tunekirin êzdîtiya resen karê xwe yê reş didomînin ... Êzdîdîyên sofî-îslamî di nava êzdîyan da ewqasî bûne xwedî bandor, ku nekurdûna xwe li tevahîya êzdîyan ferz dikin, û hinek êzdî ji ji ber nezanî û nexwendîtiya xwe ya olî li dû wan diçin...

Lê, divê bê zanîn, dibe ku îro di tu welaatekî chanê da ewqas çavkanîyên dîrokî yên pêbawer di derbarê kurdan da ji dîroka wan a kevnar a ji serdema Medyayê girtî heya îro û, bi taybet jî di derbarê êzdîtiyê da tunene, çiqas di Ermenîstanê da. Her divê mirov bikaribe wan bibîne, bixwîne û bide xwendin!

Û ji bilî vê, bi giştî, divê êzdî ne ku guh bidin kaxazokên hinek şerletanên nûpêketî yên ji nava zanista lêp, û wana ji xwe ra bingeh bigirin, lê di sêrî da hewl bidin, rastîya ola xwe ya kevnar bi xwe ji hindur va nas bikin û paşê jî çavkanîyên ermenîyan ên serdemên kevnar û sedsalên navîn bixwînin û li ermenîyan jî bidin xwendin. Ji xwe, bi dîtina min, me – kurdan berhema bavê dîroka ermenîyan Movsês Xorênatsî. wek ku tê xwastin, hê nenirxandye... Ev pirtûka ji hêla watedarkirina dîroka gelê me ya kevnar va çavkanîyeke

giranbuha ye. Piştî vê berhemên nivîsagr û dîrokzanên ermenîyan ên demên cuda tèn, û di nava wan da pirtûka ezdazan û zanîyaarê ermenî-xrîstîanî yê destpêaka sedsala XX Sîon Vardapêt Têr-Manvêlyan a “Kurmanjên yêzîdî” ji bo vê mijara me cîyê xwe yê taybet heye.

Ev pirtûka sala 1910an hatibûye weşandin, lê dema Sovêtê, dema di Komara Eremnîsatnê ya Sovêtî da di Akadêmîya znistê da beşê kurdzanîyê hebûye, dema bi zimanê kurdî rojnameya “R’ya t’eze” dihate weşandin, dema weşanên radîyoya Yêrêvanê bi zimanê kurdî pêk dihatin, dema di Zanîngeha Dewletê ya Yêrêvanê da beşê kurdzanîyê hebû, lê di derbarê vê pirtûka hêja da hîç kesekî tiştêk “nizanibû”. Çima? – Ne ji bo wê, ku îro ev şerlatan, ên ku derketine holê, bi hêsane bikaribin bi êzdîyan û êzdîtiyê bilîzin? Eger tê bîra xwemdevanên hêja, min di gotara xwe ya

Pirtûka S. V. Têr-Manvêlyan a "Kurmanjên yêzîdî"

“Ezdazanê ermenî yê destpêka sedsala XX di derbarê êzdîyaan û êzdîtiyê da” nivîsîbû: “... Di vê pirtûka xwe da S. V. Têr-Manvêlyan navê vê civaka êtnîkî-bawerî bi 9 şewazên cuda dinivîse û bi giştî 150 caran bikartîne: **yêzdî** – 44 caran (ev têrmîna bêhtir nêzikî xwenavkirina êzdîyan bi xwe ye – **êzdî**), **kurd** – 24 caran, **kurmanc**– 17 caran, **yêzîd** – 8 caran, **kurmancên yêzdî** – 5 caran, **yêzîdên kurmanc** – 4 caran, **yêzîdên medyayî** – 1 carê, **kurdên yêzdî** – 1 carê û **kurmancên yêzîdî** – 1 carê. Û, ji bilî vê, ew van hemû navan dem bi dem bi peyv û peyvebendên dinê, yên weke: “**peyhatîyên medên kevnar**”, “**peyhatîyên Êkbatanê**”, “**peyhatîyên medîyaîyan**”, “**peyhatîyên vîştapîyên medyayî**”, “**şaxê Astîyagê leheng ê medyaî**” û yên dinê ra bikartîne... ” (http://www.amidakurd.net/ku/tekst/ezdazanê_ermenî_yê_destpêka_sedsala_xx_di_derbarê_êzdîyan_û_êzdîtiyê_da; wisa jî, rojnameya Pênûsa nû, hejmarên 51 û 52 – <http://www.penusanu.com/>).

Bala xwe bidinê, eger mirov xwe nas jî neke, yan jî xwe şûna ker û koran, an nezan û nedestûrmendan jî daneyne, dê ji van û çavkanîyên dinê hinek rastîyan derîne.

Û dema mirov wan gotinên ji gotara A. Gyûrcyan a “Kurdên êzdî” (1904), ên ku me li jorê anîne, û gotinên S. V. Têr-Manvêlyan ên ji pirtûka wî ya “Kurmanjên yêzîdî” (1910) hemberî agahî û zanîyarîyên ji çavkanîyên sedsalên XV û XIX dike, dibîne, ku gelek kesayetiyan ronakbîr di nav ermenîyan ên sedsalên navîn heya destpêka dewra XX bi bawer bûne, ku kurd (di nav wan da, helbet, wisa jî, kurdên êzdî) peyhatîyên medên kevnar in. Û agahîyên weha îro jî hene, hinek ji wan hatine weşandin, lê hinek jî di çavkanîyên kevnar ên destnivîskî yên ermenîyan da tèn parastin û benda dema xwe ne. Em li vir her bala xwe bidin çendekan ji wan:

“...*Berbangê zû ên med hatin, ên ku ji wan ra kurd dibêjin*”. – Ev buyer, a ku di derbarê wê da li vir tê gotin, ango, hatina kurd-medan a ber dêra ermenîyan a Tspnê, 19-ê gulana sala 1426-an pêk hatye (Արիստակես Տեղագր, Հայերգ, Թիֆլիս, 1882, էջ 175-180//Arîstakês Têvkants, “Hayêrg”, Tîflîs, s. 1882, rû. 175 – 180, bi zimanê ermenî).

Û yek jî:

“... *Binecîhên wî welatî, yên ku kurd in, ji wan ra med dibêjin*”. (Ev jî – di destnivîsa dewra XVI da heye – çavkznî: Հայաստանի Մատենադարան, XVI դարի ձեռագիր, №1495, էջ.էջ. 142ա և 142բ. //Matênadarana Ermenîstanê, destnivîsa dewra XVI, №1495, rû. 142a û 142b.).

Agahîyên mîna van li bal ronaydarê ermenî yê navdar Xaçatûr Abovyan jî hene. Weha, di nasîyên gotara xweye “*Yên kurd*” da ew dinivîse: “*Çamçyan di pirtûka xwe ya “Dîroka Ermenîstanê” da (berga I, beşê 10-an, rûpel 100) hemû nûnerên (walî) padişahê medan ên herêman bi rêzê nav dike, ji Arbûkês heya Dîovkês, anegorî dîroknûsên yewnanî, yên wek Hêrodotos, Dîodoros, Alîkar û yên dinê, dibêje, ku yên med (ango, kurdên kevnar) beş bi beş her komek li dora torinên xwe berev bûne û tam ji hev cuda jîyane...*” (Խ. Աբովյան, Երկերի լիակատար ժողովածու, ԼՂԽՀ հաստիքով, ԼՂԽՀ հաստիքով, Երևան – 1958, էջ 284// X. Abovyan, Berevoka berheman a tam, bi heyşt bergan, berga heyştan, Yêrêvan – 1958, rû. 284, bi zimanê ermenî).

Lê tiştê herî balkêş ew e, ku, her çiqas, Quruşê Gewre (lawê farsê vassal, nevîyê Îştîvêgû/Astîyagê padişahê Medyayê), bi rêya derbeya hindurîn bi xayîntî kalkê xwe ji ser text avîtye û desthilat hildaye destê xwe, û, piştî wê farsan li ser bingeha împêratoriya Medyayê dewleta xwe avakirine, û, bi wî awahî, ew dê-fakto bûne

mîratxur û dûmahîya dewleta Medyayê, lêbelê ji bo ermenîyan ên fars bi tu awahî med nînbûne, lê ji bo wan peyvên med û kurd yekwatebûne.

Ango çi dertê holê, ji demên kevnar û vir va, ji bo ermenîyan hemû kurd (yên êzdî, ne êzdî!), peyhatiyên medan ên rastedêr bûne, ermenîyan, dema gotine med, kurd têgihîştine, û dema gotine kurd, med têgihîştine. Ji bo ermenîyan kurd û med yek netew bûye!..

Amida Kurd: Mamoste, biborîne, li vir dû pirsên me hene: ya yeken, ermenîyan ji bo çi ewqas di debarê kurdan de nivîsîne? Ya duyem, pey ewqas daneyên dîrokî û agahîyên pêbawer re êzdiyên Ermenîstanê çima rastîya xwe tê nagihîjin?

Ezîz ê Cewo: Ji bo ku bersîva pirsê we ya yekem bidin, divê em serî li dîroka kevnar bidin. Weha, ji dîrokê tê zanîn, ku di dema xwe da “Padişahên Êrtartûyê sala 676-an a berî bûyîna Îsa bi alîkarîya hêz û komên çekdar ên bi kirê yên skyût (îskît/sît) û kîmmêriyan dewleta Frîgîyayê ji hev belav dikin” (Большая советская энциклопедия, третье издание, 27 том, Москва, 1977, стр. 72//Êntsîklopêdiya mezin a sovêti, weşana sêyem, berga 27, Moskova, 1977, rû. 72).

Û, wek ku tê xuyan, ev jî dibe sedem, ku ermenî neçar dimînin, cî û warên xwe biterikînin. Lê heya ew li Frîgîyayê bûne, an jî ji bo peydakirina cî û warekî nû li ser rêyan bûne, dewleta Êrtartûyê êdî ji hêla artêşa Medyayê va tê rûxandin, hemû ax, û aqarên wê digihîjin Împêratorîya Medyayê, û Êrtartû dibe parçeyekî vê dewleta gewre. Û her tenê paşê, piştî wê, ku ermenîyên penaber digihîjin wan deveran, Êvaxîşatrayê (Kîaksar) padişahê Medyayê beşekî erdên Êrtartûyê, yê ku wî dagerkiribûne, dide ermenîyan, ji bo ku ew di wan deveran da bi cîh û war bibin! Û, wek ku tê xuyan, beşê Êrtartû yê kafkasî didine penaberên ermenî – ji ber ku: berê pêşin, li wir kêr mirovên nişteci hebûne û, ya duyem jî, ji hêla dewlemendiyên xwezayî va ew ne ewqas kêrhatî bûye, û ji bilî van, rêvebirina wê ne ewqasî hêsan bûye, ji ber ku hingê erd û aqarên Medîyayê pir berfireh bûne, û wana pêra negîhandîye, ku bi wan erdên ne ewqas bi kêr û berhemdar va mijûl bibin...

Bi vî awahî, ermenî ji hêla bakûr va dibin cînarên medan.

Û piştî demekê, wek ku bavê dîroka ermenîyan Movsês Xorênatsî dinivîse, med torinê ermenî yê bi navê Parûyr tacîdar dikin û bi wî awahî ji wan ra dewletê dadimezirînin (bi hûrbînî: Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն, Երևան, 1991, էջ 123–131//Movsês Xorênatsî, Dîroka Ermenîstanê, Yêrêvan, 1991, rû. 123–131). Weha, evê bûyerê ezdazanê ermenî S, V. Têr-Manvêlyan çawa şirove dike: “Û, weha, bi pêkanîna tacîdarkirina Parûyr Ermenîstan ne tenê ji maldarîya bindest (vasal) werguhêrî desthilatdarîya padişahîya xweser dibe, lê, her weha, pêwendiyên wê yên siyasî-çandî bi dewletên cînar ra çê dibin, wek yên di navbera me – ermenîyan û medên ji binemala Vîştasp da, yên ku yek ji dewletên hêztirîn ên wê demê bûye. Û şaxê wanî herî nêzîk jî kurmancên êzdî yên îroyîn in”. (Մինն Վարդապետ Տեր-Մանուէլեան, «Եզիդի կուրման», Ախալցխա, 1910, էջ 3 – 4 // Sîon Vardapêt Têr-Manvêlyan, “Kurmanjên yêzîdî”, Axaltsxa, 1910, rû. 3–4). Di vê derbarê da bi hûrbînî – di van gotarên min da tê vegotin: “Lê k’a, êdî r’astî li k’u ma?.. ” – https://amidakurd.net/ku/tekst/lê_k_a_êdî_r_astî_li_k_u_ma û “Dîlêma dîrokî, an îdêa fikî?” – https://amidakurd.net/ku/tekst/dîlêma_dîrokî_an_îdêya_fik_s

A, eger em van agahîyan tomar bikin, dê derê holê, ku ermenîyan med û kurd wek yek netew zanibûne... Û ermenîyan jî, ne ku ji dîrva di derbarê wan da bihîstine, lê ew ji nêzîk va nas kirine... Ermenî nîveka sedsala VII a berî s.m. ji cî warên xwe penaber bûne,

hatine ber sînorên Medyaya Împêraatorîya gewre a wê demê, medan penaberên wan bi cî û war kirine, li wan xwedî derketine, torine

kî wan tacîdar kirine û bi wî awahî ser parçeyekî xaka xwe ji wan ra dewlet avakirine... Û, eger li ser van agahîyan da wisa jî gotinê Strabon (derdorê salên 64/63 ên berî s.m. — derdorê salên 23/24 ên s.m.) zêde bikin, dê bersîva pirsê we bi zelalî derê holê. Strabon dibêje: “... Ên med, wek ku dibêjin, bapîrên kevneşopîyên ermenîyan û hê berî van jî yên persan bûne...” (Страбон, География, XI книга, Москва, 1964, стр. 525//Strabon, Erdnîgarî, pirtûka XI, bi rûsî, Moskova, 1964, rû. 525) ...

Naha jî em bîr ser pirsê we ya duyem! Sedema yekem, ku êzdîyên Ermenîstanê rastîya xwe tê nagihîjin, nexwendîtîya olî ya di nav wan da ye – bi giştî. Min di wê derbarê da êdî gotye. Ya dinê, ew encama karê mîsîonêrên (qewal) hemdemî yên der û hindur in, ên ku di xizmeta bi êzîdî-sofî-îslamîkirina êzdîtiyê da pir bi çalak tevdigerin... Ji xwe ji bo vê ew erebên êzîdî-sofî-îslamî, yên ku zarokên wan heya îro jî di Başîka û Bahzan da bi erebîya xwe ya Şamê diaxivin û yên ku ji hêla zimên va di nav civaka êzdîyan da întêgre bûne (hatine bişavtin), bi berekê va di sazîyên erka olî da li ser asta here bilind cîyê xwe girtine û ji hindurva êzdîtî “întêgreyî” softîya xwe ya îslamî kirine...

Amida Kurd: Û li vira jî, pirsê me ya dawîyê:

– Di vê rewşê da ji bo êzdîyan çî rê hene?

Ezîz ê Cewo: Min berê jî gotye – perwerde, perwerde û dîsa perwerde! Û li vira jî, dibe ku hinek bipirsîn – ma kîyê vê perwerdeyê pêk bîne? – Helbet bi vê pirsê mabesta wan jî dê oldar bin. Lêbelê, ew dem, dema oldarên zane û şaraze hebûn, yên ku bingehên dua-dirozge, ferz û dogmên êzdîtiya resen bi zimanê xwe – kurdîya resen dizanibûn, êdî bûye dîrok. Piranîya oldarên îro di bin bandora bîrûbawerîyên êzîdîtiyê da û ji bo wê hatine amadekirin. Lê divê neyê jibîrkirin, yên wek buhuştîyê kekê Xelo naha dîsa di nav gel da mane, divê mirov li wan bigere, wan bibîne. Her çiqas, ew tiştên ku bihuştîyê kekê Xelo li dû xwe hiştîye jî ji bo dîtina rastîya êzdîtiyê bingehê bêhempa û nebînayî ye... Ya dinê jî, ewqas zargotîna me hatye berevkirin û weşandin! Divê mirov di nav wê da jî bingehên êzdîtiya resen û rastîya wê bigere. A, evê jî oldarê nekin, û, heya, eger ew bixwazin jî, bikin, ew karekî dijwar e, ewê nikaribin tenê bii wî karî rabin. Û li vira jî divê zanîyar û rewşenbîrên kurdên êzdî û yên kurd bi giştî di vê pirsê da hewl bidin – ma ne, ol ne tenê û ne ewqas a oldaran e, çiqas ya gel e, oldar xizmetkarên vî karî ne, lê nûnerên gel (rewşenbîr, dilxazên çand û bawerîya pêşîyan!) divê di vî warî da erka xwe a netewî bibînin...

Amida Kurd: Spas, mamoste, ji bo bersîv û şiroveyên te yên hêja û kêrhatî... Em di wê bawerîyê de ne, ku xwendevanên me wê ji xwere agahî û zanîyarîyên pêwîst ji vî hevpeyvînê derînin, û, eger pirs û dîtînen wan ên cuda çê bibin, ewê ji me re binivîsin!

Ezîz ê Cewo: Spas ji bo we, ku we ewqas pirsên balkêş amade kiribûn, û dîtînen we yên cihêreng jî bûn sedem, ku govtûgoya me dewlemendtir û balkêştir bibe...

Emê benda pirs, nêrîn û pêşnîyarên xwendevanên hêja bin...

Slav û rêz!

*
* *
*

Ev hevpeyvîn a bi lêgerîner, nivîskar û rojnamegerê kurd mamosta Ezîz ê Cewo re nivîskar, rojnameger û rêvebirê malpera **Amda Kurdê** Mahabad Felat pêk ane, ewî jî ew ji bo weşanê amade kirye û dîtina xwe li ser vê mijarê jî weha tomar kirye.

Weha – ew gotin:

YA KU EM GIHÎŞTINÊ, ÇI BÛ?

Bi vî awahî, xwendevanên hêja, me hevpeyvîna xwe gîhande dawîyê.

Di vê govtûgoya bi mamoste Ezîz ê Cewo re me rewşa ola gelê kurd a kevnar – êzdîtîyê nirxand, em di derbarê wan pirsgirêkan de axivîn, ên ku li ser rêya yekîtîya vê civaka netewî-ayînî ya kurdên êzdî dibin kelem. Di vê pêvajoyê de gelek terefên ne dîyar ên vê pirsgirêkê derketin ronahîyê, hatin nirxandin, û mamoste Ezîz ê Cewo bi znanistî bersîva wan pirsan da, yên ku tavetîyê nadin hem pisporên cuda, hem jî gelek nûnerên civaka kurdî bi giştî. Her çiqas mamoste bi bingehên pirsên me bersivandin, lê, ji ber ku pirsgirêkên heyî di navbera çend dehsalan da berv nebûne, ewana encama pêvajoyeke dîrokî ya demdirêj in, ya ku bi sedsalan domyaye, lewra jî, ji bo ku bersîva dawîn ji bo wan pirsan, ên ku rû didin, bibînin, pêwîst e, ku şaxên cuda yên civakê û pisporên pîşeyên cuda bi berfîrehî beşdarî vê pêvajoyê bibin. Tenê bi beşdarbûna we ya aktîv, xwendevanên hêja, a di nirxandina vê pirsgirêkê da, dê ji me re li hev bê, ku bersîvên obyektîv û heşmendî ji bo gelek pirsgirêkên bi êş ên di ser hev de berevbûyî bibînin.

Lewra jî îro armanca ku li pêşîya me ye, ev e: bersîveke heşmendî ji bo evê pirsê bibînin; “Ew kî ne, yên ku bi zanebûn dixwazin, êzdîtîyê –vê ola kevnar a resen a gelê kurd, tune bikin? Ji bo vê armanca xwe ew çî rê û rêbazan bikar tînin?”

Û, ji bo wê jî, her wê demê mirov dikare hesab bike, ku di pirsê lêgerîna bersîvên heyî de ew li ser rêya rast e, eger bikaribe têbigihêje, ku di êzdîtîya resen de bingehên resenîya netewîyê, ruh û rewanê netewî û vîna natewî yên gelê kurd veşartî ne. Ango di bingeha wê de kodên gînetîk ên gelê kurd tomarkirî ne. Û lewra jî sedema sereke, ku hinek hêz û derdor hewl didin, bingehên vê ola resen û nebînayî lêpovajî bikin, rastîya wê reş bikin, gav bi gav wê berbi mirinê va bibin û heya dawîyê tune bikin jî, divê mirov hema di nava vê govekê da binirxîne.

Lê, dibe, ji bilî van hemûyan sedemên dinê yên bêhtir kûr û girantir jî hene?

Ev pirsana girîng in û pêdivîya xwe bi bersîvên bi zanistî misoger û bi felsefî watedar hene, lewra ku, di bersîvên van pirsan da rastîya dîrokî ya pêvejoya here kêma 3500 salan veşartî ye. Û, bi dîtina min, wisa jî hinek olên kevneşopî gelek tişt ji êzdîtîyê wergirtine.

Di bingeha efsane, çîrok û bawerîyên wan da gelek şopên bingehên felsefeya jîyanî û efsaneyên wê ola kevnar a gelê kurd tên xuyan. Bi gotineke dinê, di bingeha jiyana ruhî-rewanî û civakî ya nûnerên olên kevneşopî da şopên bawerîyên kevnar ên êzdîtîyê tên xuyan. Û ev hemû pêk hatye û şêwazdar bûye û bi demê ra, di nava hezarê salan da di wê da hinek guhartin pêk hatine. Û lewra jî dîyarkirina rastîya di derbarê wan bingehan da timê netavetî daye nûnerên bijarteya (êlît) olî ya desthilatdar, yên ku li ser asta herêmî û cîhanî xwedî desthilat in. Hebûna ola êzdî ya resen û dîyarkirina rastîya di derbarê wê da ji bo bijarteya (êlît) olî ya xwedî desthilat bi rîskeke va girêdayî bûye, lewra ku di civakê da

pergala rêvebirîyê di destê wan da bûye. Lewra jî, hê berî peydabûna îslamê hewlên lêpovajîkirina rastîya vê ola kevnar hatine dayîn, ji bo ku ewê bi xwe ji xwe dûr bixin û tune bikin. Evan hewlana bi demê ra gihîştine asta here bilind, û lewra jî di derbarê 73 fermanên êzdîyan da tê gotin. Lê fermana here gewre tunekirina bingehên exlaqî û ruhî-rewanî yên vê ola resen e. Helbet, bê guman, di vê pêvajoyê da divê mirov rola rêformên bi navê Şêx Adîyê bên Mûsafîr ve girêdayî ji ber çav neavêje. Û îro di vî warî da hewlên çalak ên hinek derdoran û qewalên (mîssîonêr) cuda didomin. Û, ji bo ku pêşîya vê pêvajoyê bê girtin, ne ku tenê yekîti û hevgerîna gelê kurd pêwîst dike, lê wisa jî pêwîst e, ku hemû kurd amade bin, ku êzdîtiya resen biparêzin, lewra ku armanca dawîyê ya van planan lêpovajîkirin, herifandin û tunekirina bingehên ruh û rewana netewî û vîna gelê kurd e.

Eva, helbet, her terefekî pirsê ye. Û divê hê rastîya wan bawerîyan û efsaneyan bê ravekirin, ên ku ji bo peydabûna olên kevnepî bûne bingeh – wan olan, ên ku di encamê da di nav civakê da bûne xwedî gotin û desthilat.

Helbet, piştî zelalkirina vê rastîyê, di olên kevnepî da dê gelek dîyarde û dîtinên di derbarê pêşveçûnên pêvajoyên dîrokî bi awayekî nû bên nîrxandin. Wê demê jî, dibe ku, pêwîstî bi jinûva nîrxandin û watedarkirina gelek prînsîp û dîyardeyên pêşkevîtinê hevbeş ên olan û sazîyên dewletan derê holê, lewra ku ewana di navbera olan û sazîyên dewletê da bûne mîna tiştê garantîya rêvebirina hevbeş a civakê...

Weha, ya ku min di dawîyê da dixwast bigota jî, ev bû!

Spas ji bo We, xwendevanên hêja, ku Hûn di vê pêvajoya govtûgoya me da bi me ra bûne û bi pirs û ramaên xwe yên balkêş va We piştgirî daye me!

Em hêvîdar in, ku Hûnê ji vir û pêva jî bi pirs, nîrxandin û ramanên xwe yên nû piştgirîyê bidin projeyên me.

Lewra jî ez xatirê xwe ji we naxwazim, û her dibêjim – heya hevdîtineke dinê!

Bi rêzgirtin û daxwezîyên xwe yên qenc va – **Mahabad Felat.**

Stokholm/Swêd – Pyatîgorsk/Rûsîya

29. 06. 2019

Û – PIŞTÎ GOTÛBÊJAN...

Xwendevan dibêjin:

**“BELÊ, BI NIRXANDIN Û RAVEKIRINA
PIRSGIRÊKAN GELEK TIŞT RONÎ BÛYE,
LÊBELÊ...”**

(Li şûna paşgotina hevpeyvîna *Amida Kurdê*)

Wek ku tê zanîn, xwendevanên, hêja, sala buhurî (2019) malpera Amida Kurdê bi min ra li ser mijara “Pirsgirêkên li ser rêya avakirina yekîtiya êzdîyan” hevpeyvînek pêk anîbû.

Helbet. di derbarê wan bûyeran da, ên ku berî wê pêk hatibûn û bibûn sedem ji bo pêkanîna govtûgoyeke weha, hema di destpêkê da hatibûn gotin. Her weha, armanc û mabesta pêkanîna vê hevpeyvîne jî hatibûn destnîşankirin, û piştra ew di pêvajoyê da gav bi gav hatibûn nûkirin û pêşxistin...

Dema me dest bi wê hevpeyvîne kir, mabest ew bû, ku ewê bi xelegekê pêk bê, lê dema em hinekî di pirsgirkan da kur bûn, pirsên nû rû dan, û bi wan pirsan ra wisa jî raman û dîtinên nû derketin holê... Û, lewra jî, ew govtûgoya me domya û her bi xelega şeşan ser hev da hat...

Ev hevpeyvîn wisa jî, bi daxweza xwendevanên me yê komarên Sovêta berê, bi zimanê rûsî hate weşandin, û, her çiqas çû, goveka baldarîya berbi wê berfirehtir bû.

Wan xwendevanan, ên ku weşana vê hevpeyvîne dişopandin, wek ku hate gotin, ji me ra pirs, nêrîn û dîtinên xwe dişandin. Û ev pêvajo piştî weşana hevpeyvîne jî didome, hê jî pirs, dîtin û

pêşniyarên xwendevanan tên ber destê me...

Weha, komek xwendevanên me ji me ra dnivîsîn, ku hinek vîdêo bi wan jêderkan, ên ku me di hevpeyvîne da weşandibûn, venabin. Hinek ji van xwendevanan jî di vî krî da destê wan dibînin, ên ku delk û dolabên li dijî êzdîyan û êzdîtîyê didin lîstin, û dibêjin: “... Binihêrin, ewana çiqas hişyar in û çawa bi aktivî tevdişerin!”

Fermo, ew vîdêo, yên ku xwendevanan destnîşan kiribûn ev in:

Ya yekem strana “...Şerfedîn e, j’ dînê me ye!” (<https://www.youtube.com/watch?v=fd91whAVJIQ>). Ango, wek ku xwendevan dibêjin, dertê holê, ku piştî xwendina hevpeyvîna me hinekan ew vîdêo jê der avitibûn û her tenê şêwazê wê stranê yê lêpovajikîrî, yê “...Şerfedîn e, dînê meye!” hiştibûne (<https://www.youtube.com/watch?v=G2A2JjkR8Ls>), ji bo ku xwendevan rastîyê nebînin (ew vîdêo di xelesa hevpeyvînê ya III da hatibûn weşandin – http://www.amidakurd.org/ku/nuce/PIRSGIRÊKÊN_LI_SER_RÊYA_AVAKIRINA_YEKÎTÎYA_ÊZDÎYAN_III).

Lêbelê, me ew şêwazana li cîyekî dinê dîtî, û wan hemûyan li vîra datînin, ji bo ku xwendevan bikaribin wana hemberî hev bikin û bi xwe bibînin, ka çi guhartin pêk hatine, û mekanîzma pêkanîna van karana têbigihîjin:

1. “...Şerfedîn e, j’ dînê me ye!” – <https://radikal.ru/video/YB74RzaVv7M>
2. “...Şerfedîn e, dînê meye!” – <https://radikal.ru/video/20v4iY8Ccm9>
3. Di sêrî da dibêje; “...Şerfedîne, j’ dînê mene!”, – lê paşê dibêje: “Şerfedîne, dînê me ne!” – <https://radikal.ru/video/8YIE67s2zpg> ...

Ya duyem jî, ya ku dîsa ji Youtub-ê hatibû deravîtin, vîdêopeyama Yusuf Berhuda a “**Yezidi kine?**” bû – <https://www.youtube.com/watch?v=qKAW02GdMEI> . Ew jî di xelesa hevpeyvînê ya V da hatibû weşandin – http://www.amidakurd.org/ku/nuce/PIRSGIRÊKÊN_LI_SER_RÊYA_AVAKIRINA_YEKÎTÎYA_ÊZDÎYAN_V . Me ev vîdêopeyam jî di heman cîyî da dît û wê pêşkêşî bala xwendevanên xwe dikin. Fermo, ev jî jêderka wê ya nû ye: <https://radikal.ru/video/WQn55Q8CS7Y> . Bila xwendevanên hêja jinûva bi baldarî li wan binihêrin, wan di nava govekekê da binirxînin û watedar bikin, lê ezê li vîra gotineke kevn bînim bîra wan kesan, ên ku wan vîdêoyan derdavêjin, ji bo ku şopa kirên wan ên reş nemîne. Tê gotin:

“Ya ku bi pênuşê hatye nivîsîn, bi bivir nayê birîn!”

Naha em bên ser hnek nirxandinên xwendevanan, ên ku, bi dîtina min, ji hêla têgihîştina vê pîrsgirêkê ya giştî va hêjayî baldarîyê ne.

Hinek xwendevan jî, piştî xwendina vê hevpeyvînê, ji êşa dil, bi axîn û dilekî kovan bêhîvîbûna xwe tînin zimên, û, eger mirov wan dîtî û nêrînen wan bigihîne hev, wê derê holê, ya ku tirsê dike dilê wan xwendevanan, ew e, ku êzdîtîya resen – ola gelê kurd a kevnar, bêşop wimda dibe! Heya hinek dibêjin, ku ew êdî wînda jî bûye... Û dixwazin gunehkarên wê malwêranîyê yek bi yek nav bikin... , û wisa jî – hinek tiştên dinê yên balkêş!

Helbet, heya astekê mirov dikare vê metirsî û hêwarzeya rewanî ya xwendevanan tê bigihîje, lêbelê, eger xwendevan hestên xwe hinekî daynin hêlekê û bi serê sar hemû gotinên me binirxînin, dê têbigihîjin, ku hemû tişt bê şop wînda nebûye, ku di nava gelê kurd da bingeheên êzdîtîyê hatine parastin, lewra ku, wek ku xudanê vê hevpeyvînê rêzdar Mahabad Felat di dawîya vê hevpeyvînê da dinivîse: “... di êzdîtîya resen de bingeheên resenîya netewî, ruh û rewanê netewî û vîna natewî yên gelê kurd veşartî ne. Ango di wê de kodên gênetîk ên gelê kurd veşartî ne...”

Û, ji bo ku ev hemû bê têgihîştin îro li ser astên cuda ji hêla kesên cuda va lêgerîn pêk tên. Hinek ji wan hewl didin, ku êzdîtîyê bi sofîtîya îslamê – êzîdîtîyê şirove bikin û vê ola gelê kurd di nav wî şaxê îslamê da bibişêvin û wînda bikin, lê henk jî hewl didin, bi zanistî rastîya vê ola kevnar a nebînayî ravebikin û derxin ronahîyê... Di vî warî da rêzegotarên xudanê van rêzan li holê ne, pirtûkên “Êzdîtî: divê mirov rastîya wê li ku bigere”, ya ku sala 2017an ji hêla weşanên J&J va hatye weşandin, û ya “Zerdeşt

Pêxember (Rûpelên dîroka “windabûyî”...), ya ku ji hêla weşanên “Aryen” va hatye weşandin û vê dawîyê jî – ev hevpeyvîna malpera “Amida Kurd” a bi min ra. Di vê hevpeyvînê da em li bersîva pirsên bi êş, ên jimêjva gihîştî geryane, me hewl daye, bingehên wan derxin ronahîyê, û ew hemû me bi zimanekî gelêrî yê sade şirove kirine...

Belê, bi rastî jî ev hevpeyvîn, a ku malperê amade kiribû û pêk anîbû, îro bûye tomerîya bersîvên pîranîya wan pirsan, ên ku netavetîyê didin xwendevanên me û hemû dilêş û dilsozên ruh û rewan û ramana netewî...

Hinek xwendevanên me jî bi dilêşî dinivîsin, ku, rast e, destê hinekên derva di karê reşkirin û tunekirina êzdîtiyê da heye, lê di nava civaka êzdîyan da jî (bi taybet, di nava êzdîyên Sovêta berê da) hene, yên ku ji “yên derva” jî tehlûketir in. Ku ewana xwe piştovan û parazvanên êzdîtiyê didin xuyan, lê bi kar û helwesta xwe va ji mîssîonêrên (qewal) îslamê jî zêdetir mala êzdîtiyê wêran dikin...

Mînak, yek ji wan – Sûrênê Hemîd dinivîse: “... Ev îdî 29 sal e, ez ji Ermenîstanê derbazî Ûrisêtê bûme. Li vira jî êzdîyêd me hev dipirsin, diçin şîn û şayîyêd hev. Lê sed heyf, ew nexweşîya hê li Ermenîstanê ketibû nava wan, vira jî heye. Ew nexweşîya yêhovatîyê ye! Ewêd çûne nav wê sêktayê (terîqet), xwe xwedênas nav dikin... Bi rastî, min jî berê bi çavekî ne qenc li wan dinihêrî, min ew xayîn û xwefiroş hesab dikirin... Helbet, ez zanim, nava wan da yên usa jî hene, lê ne hemû usanin. Pîranîya wana ji nezanebûna dîne xwe çûne. Eger terêqên me (şêx, pîr) ew hînkiribûna, çavê wan li ser rastîya dîne wan vekiribûna, û wana dîne xwe zanibûna, wê neçûna... Binihêrin, xelq êdî difire ser hîvê, di dêr û mizgevtên xelqê da êdî kompytêr û întêrnêtê didin xebatê, lê terêqên me her tenê çend gotinêd ereban êd quranê ezberê kirine, û xêncî wê tiştekî nabêjin... Ew xaxa jî li wan gotina tiştekî fehm nakin... Lema jî min hê berê jî fehm dikir, wekî ewêd ji êzdîtiyê diçin ser dîne dinê, ji vê tê, ji vê nezanebûna terêqên me. Û dema min întêvyûya (hevpeyvîn) We xand çavê min ser rastîya vî halê me vebû... Rastî jî usane, gerekê meriv êzdîtiyê hîn be û emir da êzdîtiyê bike. Û bona vê, bi fehmkirina min, gerekê sêrî da şêx û pîrên me dîne me zanibin, bona wê jî gerek ji bo wan kursên hînbûna dîne êzdî vekin...”

Bi rastî jî, wek ku ji vê nameyê tê xuyan, di nava gelê me da yên ku pîrsgirêkê tê digihîjin, hene. Û daxwezên rêzdar Sûrên jî rast in, lêbelê, bi dîtina min, ji bo ew xwestek pêk bînin, divê di sêrî da ev nezanebûn-nexwendîtiya olî ya di nav gel da desthilatdar e, bê tunekirin. Min berê jî gotibû, ku ol ne tenê ya oldaran e, ew ya hemû bawermendan e, lê oldar xizmetkarên olan in... Û yên ku divê li olan xwe xwedî derkevin jî, divê di sêrî da bawermend bin – bawermendên zaneyên ola xwe. Lewra jî, eger em dixwazin, ku ew ol wînda nebe, divê ola xwe bi destê nezanan va bernedin. Ji bo wê jî, divê gelê me bi girseyî bigihîje têgihîştina giştî ya ola xwe. Eger ev pêk bê, wê demê mirovê bikaribe li rê û rêbazên guhartina vê rewşa heyî bigere, wê demê yên ku bixwazin bi karê konkrêt ji çareserîya vê pîrsgirêkê ra bibin alîkar, wê bi xwe derên holê ...

Û – bûyereke dîne ya zêndî jî!

Berî çend mehan merivek çûbû ber dilovanîya Xwedê, û ez jî çûbûm hewariyê. Piştî nanê xêrê, camêrekî navsere nêzîkî min bû, xwe da nasîn, got ku navê wî Hesen e, Hesenê Sebrî, û got, ku dixwaze, ku em xwe ji girseyê bidin alîyekî û cuda li ser hinek pîrsgirêkên gelê me biaxivin. Min got, ku naha, li vira, di vê rewşê da nabe, ku em ji gel cuda bibin ... Em bi hev ra qayîl bûn, ku piştî du rojan di bajêr da rastî hev bînin.

Piştî du rojan hevdiîna me pêk hat, ewî derdê xwe bi hûrbîni anî zimên.

Bi gotina wî, lawekî birayê wî di bajarê cînar da dijî. Ku piştî mirina birê xwe ew çend salan neçûbûye wî bajarî. Û demekê jî, dema diçe wî bajarî birazîyê xwe dibîne. Birazî dibêjê, ku êdî 4-5 sal in, ku ew ji mala bavê xwe cihê bûye, û dixwaze apê wî here mêvanîya wî. Hesen diçe mala birazîyê xwe, dema birazîyê wî bi pîreka xwe va ji bo mêvndariyê li xwe duxurdilin, ew bi baldarî li fotowênayên li ser dîwarên odeya wan dinihêre...

– Tu dizanî, – ewî bi çavên tuje hêsir, bi zorekê gotinên xwe anîn zimên, – ez bi xwe li Ermenîstanê di gundekî ermenîyan da mezin bûme, li wira heya carna em bi hevalên xwe yê ermenî ra diçûne dêrê jî. Li wira me mûm jî vêdixistin... Û wê demê me dizanibû, ku ermenî jî dicin ber ocax û zyaratên me... Em diçûn ser şîn û şayîyên hev, lê timê jî me dizanibûm, ku em êzdî ne, lê ew – xaçparêz. Û wana jî ev yeka baş zanibûn! Me tu carê nexastye bikevin kirasê wan û êzdîtiya xwe parastye...

Lê, di mala birazîyê xwe da, ez bala xwe didimê, hemû wênayên zarokên wî jî bi sembolên xristîniyê xemilandîne (bi wênayên Îsa û Meyrema dêya wî, xaç, êncîl!)... Helbet, tiştekî min miqabilî dîne xaçparêzan nîne, bila dîne wan li wan pîroz be, yê me – li me! We qet dîtye, ku xaçparêz an misulman sembolên dînen dinê di malên xwe da daynin?... Û min ji birazîyê xwe ra hest û nêrînên xwe û tîrsa dilê xwe bi zimanekî nerm anîn zimên... Û, tu dizanî, ewî çi bersiv da min?

“Çi dixwazî bibêje, – ewî got, – ew pîrs li te neketye, tu karê te wê pîrsê tune, ka, were, em wê pîrsê dadin!” – Piştî vê ez bi dilekî kul vegeryam. Tu zanî, dilê min zêde bona çi dêşe? – Ji bona durûti û bêexlaqîya merivên mîna vî birazîyê min. Berî ku ez herim mala wî, me li ser şinekê hev dît, ewî li ser sivra xêrê ji bo bîranîna yê rehmetî xeberda, û her te bidîta, ewî çawa gotinên qube û qutam di derbarê êzdîtiyê da digot, navê zîyaret, ocax û mêr-milyaketên me bîr tanîn! Çawa dibe? Meriv jî ewqas durû û bênamûs dibe? Naha pîrsa min: “Yên ku rê li pşîya ewên xalîfî vedikin, ku ew herin-bibin yêhovayî, gelo evên durû û bêexlaq nînin? Gelo ewên ku çûne bûne yêhovayî (bi “alîkarîya” evên durû!) ji van qencîr nînin?..

Bi rastî jî dilê mêriv dêşe! Bi fikra min, eger evên, wek vî birazîyê min, durû nînbûna û rastîya ola me di destpêkê da ji ewên xalîfî ra hatibûya şirocvekirin, ewana hemû paqijî û pîrozîya ola xwe bizanibûna, dibe ku ew ji dîne xwe qut nebûna...

Û pîrseke dinê jî! Binihêrin ewên durû, her tiştî dikin, ku evên me yê xalîfî heya dawîyê ji me dîr bikevin. Van demên dawîyê hinek jî xwe didin rex hev û di nav civakê da dibêjin, ku divê nehêlin, ewên çûne nava terîqeta yêhovayê, bîna nava şîn û şayîyên me! Gelo ev ne dijminatî ye? Ewana bi xwe her tişt kirine, ku ew ji êzdîtiyê dîr bikevin, lê dema ew naxwazin heya dawîyê ji qewmên xwe qut bibin, dema şîn û şayîyên wan, li wan diprsin, naha jî ew her tiştî dikin, ku wan heya dawîyê ji me dîr bixin. Çima? Çima, yê misulman, xaçparêz û ên dinê dikarin bîna ser şîn û şayîyên êzdîyan, çima evana nikarin? Çima ew tayê herî zirav, ê ku di navbera me û wan da maye, wê jî qut dikin? Gelo dijmin kîne? Gelo ev ne planeke helandin û tunekirina êzdîyan e?” – Hesen bi dilekî kul li pey hev ev pîrsên xwe rêz kirin û dema xatîrxwestinê got:

– Ya ku gerekê tu û yê mîna te baş bala xwe bidîne û serê xwe ser biêşînin jî, hema ev e! Demaxatîre te!

Demeke dirêj ez di bin bandora vê hevdişinê da bûm, dema min nameyek ji xwendevanekî me stand. Û evê nameyê, qey bibêjî, bi wateyî ev hevdişin tomar dikir.

Borîsê Elî (Barî) dinivîse: “Ez naha li Ûrisêtê dimînim. Berê em li Ermenîstana Sovêtê diman. Hilbet, wê demê hinek problêmên me hebûn, lê hal ne weke naha bû.

Xwendina min a navîn a pêşekzanîyê heye. Dema xwendinê min nava komên lîteratûrê da cîyê digirt. Me şiyêrêd şayîrêd ermenî dixandin, ezber dikirin. Min şiyêrêd Parûyr Sêvak pir hizdikirin. Pey ra hê dereng, min nivîsarêd nivîskarên kurdan jî xandin.... Van paşwextîyan min întêrnêtê da berevoka şiyêrêd We ya “Karwanên bêxewîyê” jî dît (ev jî adrêsa wê ye – https://amidakurd.net/ku/tekst/Karwanên_Bêxewiyê). Şiyêrêd We min xweş hatin, cuda jî, ya “Leglegê heznî” û ya “Dirozga rojê” ...

Erê, min çî dxwast bigota, min hevpeyvîna Amida Kurdê xand, û min gelek tişt fehm kir, a ku berê nedihate heşê min jî. Rastî jî, ya ku tînin serê miletê me û dîne me, dilê mêriv dêşîne... Ev lîstikana, yê ku hinek nav me da dilîzin, malxirabîya me hema wê da ye. Gerekê em xwe hindurva paqîş bikin, ji wan, êd ku ji navê êzdîtîyê xeber didin, lê me dikin îslam, êd ku me perçe dikin û dikin xurê guran... Van tiştan hinek ji nezanîya xwe dikin, hinek jî – bi zanebûn... Ê, dema min sowbeta we xand, ez li cabekê digeryam – gelo ev hemû ji ku tê? Gerekê meriv çî bike? Min nikaribû cabekê bibînim û xetêd dawîyê yêd şiyêra We ya “Dirozga rojê” hatin bîra min, û min got , ku meriv dikare wek duayekê (an – nifîrekê!) ji bo wan wê bixwîne, yê ku van tiştan tînin serê miletê me:

Ya Xwedê,
dîsa yeke xêr bikî,
me j' xax û bendên
giran xweybikî!..
Lê gunehê evên
ev yek hinartî
bi mêzîna lêp
t'ucar nepîvî,
lewra ku lêpî
û mêzîna lêp
t'u hevdu nakin...
Di jîyanê da
lêpî û r'astî
cotgaên nîr in,
ew t'im cot diçin...
...Ya Xwedê,
qet na,
di jîyanê da
tu ji kirên lêp
hinekî dûr bî!...

Min careke dine jî ev helbest xwend, min fehmkir, ku, çiqas jî ew ji bo pirseke dine hatye nivîsar, lê heya derceekê ji bo vî halê me jî wek duayekê dikare bê xwendin... Lê usa jî min texmîn kir, ku tenê bi dua an nifîran nabe, ku gotineke dinê jî li vir lazim e... Ê min ew bîra xwe da, nava şiyêrêd min xwendî da dîtin. Ew şiyêra şayîrê ermenî-sovêtî Parûyr Sêvak a “Du'a r'oja t'eze” ye («Լորորոյա աղոթք»). Vê şiyêrê da cîyek heye, ku meriv dikaribû ew jî li vira wek gazîyekê (bang) bixanda, wek şkyatekî li hember wan, ên ku vê malkambaxîyê tînin serê dîne me, lê min nikaribû wê t'ercume bikim, ez wê bi ermenî ji We ra dişînim, eger hûn bikaribin wê bikin kurdî, wê gelekî baş be ...”

Min jî, ew parçeyê ji helbesta Parûyr Sêvak wergerand kurdî. Weha, çî derket hole:

...Hûn pifî hemû mûmên wan bikin,
Find û çirayên wan vêsînin hûn,
Hemû şemdanên wan vemirînin,
Ku ... ronahî bê!
Li tu bergehane qurbana wan jî
Hûn qebûl nekin,
Ku ne ya wan e, lê hatye dizîn.
Wê qurbanê jî, ya-k wan soz daye,
Red bikin yekser,
Ku... bawerî b'xwe jî nebe qurbanî –
Bawerîya paqij û nebînayî,
Ya durust-ne vir'!

.....
...Û guhên xwe jî hişkem bigirin
L'ber dirozga wan, a-k dişûlike –
Li hember ewan dua-dirozgan,
Ên ku ew wisa bi hesab pey hev dixulxulînin,
Bi wê ewana xwe naxapînin,
Lê we –
We dixapînin!
(Ji helbesta “Dirozgeya roja nû” a Parûyr Sêvak –
wergera ji ermenî – ya Korda Mad)...

Bi rastî, çi gunehê xwe veşêrim, di destpêkê da ez bi dudilî nêzîkî weşandina van parçeyên helbestan bûm, lê paşê, dema min dubare ew di nav govaka têgihîştina xwe ya vê rewşa heyî da xwendin, ez bi bawer bûm, ku Barîyê rêzdar bi dil ji bo vê pirsgerêkê diêşe û bersîvekê geryaye û xwestye helwest û dîtînen xwe bi van gotînen helbestkî bîne zimên... Û lewra jî min got, ku mafê min nine, ez wan gotinan daneynim, ên ku xudanê nameyê bi xwe dixwaze daye – “... wek şkyatekî li hember wan, ên ku vê malkambaxîyê tînin serê dîne me!”

– Çira jî na? Ma ne, ev helwesta xwendevanekî ye, ya ku divê bi baldarî bê bihîştin!

Wekî dinê, bi dîtina min, mirov dikare li vir bibêje, ku ev hemû nîşana wê yekê ye, ku hevpeyvîne karibûye xwe bigihîne hest û hizirên rwanî yê hinek xwendevanan, ku ji vir û pêva jî xwendevanên hêja dê li ser vê hevpeyvîne nêrîn û ramanên xwe parvebikin û pevbiguhêrin, govtûgo bikin, lê, dibe ku êdî ew di nava govekek dine da pêk bê...

Ezîz ê Cewo
Pyatîgorsk/Rûsîya
28. 02. 2020

PÊVEK

Xwendevanên hêja, di rêzehevpeyvînên xwe da me govekek a pirsgirêkên civaka netewî-ayînî ya kurdên êzdî û rêyên watedarkirina û berterfikirina wan pirsgirêkan nixandin. Bi alîkarîya hevaxêvê xwe birêz Ezîz ê Cewo, di nava çarçoveya derfetên heyî da em li bersîvên wan pirsên bi êş geryan, yên ku êdî ev çend sedsal in, ku tavetîyê nadin ne ku tenê êzdîyan bi xwe, lê her weha komên pispor û şareza û lêgerînerên serbest jî.

Wê demê me digot, heya eger di vê serdemê da ji me ra li hev jî nehat, ku em bersîvên tam ji bo wan pirsên bi êş bibînin jî, dîsa me karbû di warê lêgerînên evê mijarê da komeke pirsgirêkên sereke bibînin û tomar bikin, û rêyên lêgerînên wan destnîşan bikin.

Û, qey bibêjî, her tenê dima, ku em bendê bimînin, heya ku civaka xwendevanan wan hemûyan watedar bike, û ji wana şiroveyên bêhtir ciddî bistînin. Lêbelê, wek ku di nav gel da tê gotin, şemî ji înyê zûtir hat. Wek ku tê xuyan, karê reşkirina êzdîtîyê û bişavtina êzdîyan, a ku gelek sedsalan berê hatye destpêkirin, di van rojên me da jî didome.

Di vê derbarê da di gotara hevaxêvê me ya “Nêçîra li dû ruh û rewanê êzdîyan didome!” da tê vegotin, a ku di bin sernivîsa giştî ya “Di cîhan li pişt eyneya xar da!” hatibû weşandin.

Bi dîtina me, eger ev gotar di vê berevoka gotûbêjan da neyê weşandin, hinek tişt dê heya dawîyê nehatibe gotin û kêmbimîne. Bi vê gotarê ev berevok dê bi agahîyên balkêş û nixandinên zanistî yên hêja û şiroveyên xudanê wê dewlemend bibe: Û ev jî dikare bibe bingeh, ku têgihîştin û watedarkirineke nû ji bo rewşa îroyîn a di nava civaka êzdîyan û derdorê wê da derê holê.

Di vê gotarê da, ya ku em li vira pêşniyarî bala xwendevanên xwe dikin, ewê gelek tiştên balkêş bibînin, lê ya here sereke, piştî ku ew wê bixwînin, dê bikaribin gelek rewşan di pirsê bandora faktorên derva da ji hev cuda bikin.

“Amida Kurd”

Di cîhana li pişt eyneya xar¹ da!

“NÊÇÎR A LI DÛ RUH Û REWANÊ ÊZDÎYAN DIDOME!”

Ezîz ê Cewo

Îro di qada medya civakî da hinek weşan vekirî propaganda îslamîkirina êzdîyan û êzdîtîyê dimeşînin. Bi biryar karekî bi rêk û pêk û bi armanc tê meşandin, ji bo ku di heşê

¹ Cîhana li pişt eyneyê va – cîhaaneke çîrokî, xewnerojkî û xiyalî ye, li ku rewşa her tiştî li ser asta derxwezayî ya absurdê ye. Ev tégîna di sedsala XIX da di wêjeya ji bo zarokan da hatye bikaranîn, bi bingehîn jî di berhemên nivîskarê inglîz Liyûs Kêrol (*Lewis Carroll*) da.

xwendevanan da bidin rûniştandin, xwedêgiravî, derî gelê kurd û ji wî cuda, wisa jî gelê êzîdî heye, xwedêgiravî, heya zimanê êzîdkî jî heye.

Û “têoriyeke” weha ne ku tenê dijzanistî ye, lê, her weha, bi xeter e jî. Û xeterîya wê di wê mebestê da ye, ku hewl didin, bi têngîna “yêzîdî/êzîdî” kurdên êzîdî bidin nasîn û pejirandin, ên ku hîç têkilîyeke xwe jî bi êzîdîyan û êzîdîtîyê ra nînin (bi hûrbînî di vê derbarê da – emê hinekî paşê bibêjin!) ...

Û, ji bo ku bigihîjin vê armanca xwe, ew qewalên (mîssîonêr) îslamîkirina *êzîdîtîyê* dest davêjin lêpovajî û çewtkirina dane û rastîyên dîrokî jî, û heya navekî nû ji ber xwe derdixin, ji bo ku rastîya vê ola gelê kurd a nebînayî ya berî zerdeştîyê bidin jibîrkirin. Û di vî karê xwe da ew digihîjin absûrdeke wisa, ku heya hewl jî didin, bidin bawerkirin, xwedêgiravî peyva êzîdî têkilîyên xwe bi navê xwedaya Êgyûpta kevna (Misir) Îzîdayê (Îsîda) ra heye...

Mirov nizane, bikene yan bigirî!?

Û bi vî awahî, her carê “peydakarîyên” nû yên dûrî heş û sewdawê mirovê tendurust (ê ne nexweş) davêjin holê.

Bi xwezayî, ji ber ku vekirî di van nivîsan da ne ku armancên zanistî, lê yên siyasî tîn xuyan, lewra jî di heman demê da li hember wana hem matmayînek rû dide, hem jî baldarîyeke zêndî li hember vê pirsê hişyar dibe.

Û, ya ku herî zêde mirov matma dike jî, ew e, ku hinek nûser (*author*) bê şerm û fedî dane û rastîyan wisa bi nezanî diguhêrin û lêpovajî dikin, ku heya mirovên dûrî zanebûna pirsê jî matmayî dibin...

Yek ji nivîsên vî rûgî yên “hesthejîn” (“*sensation*”) jî ya bi sernivîsa “Derket, ku gelê bi gînetîkî bêhtir nêzîkî êzîdîyan asorî ne” bû (?! – E. C.), ya ku van demên dawîyê (03. 04. 2021) di malpera *yazidis.info* da hatibû weşandin.²

Û ew armanca bi hewldaneke weha destpê dibe: “Zanîyaran bi lêgerînên zanistî çîroka di derbarê hemlêzimîya (hemnijadîya) kurdan û êzîdîyan vala derxistine. Derket, ku gelê bi gînetîkî bêhtir nêzîkî êzîdîyan asorî ne” (?! – E. C.). – Ango, bi dîtina wan, dertê holê, ku êzîdî samî ne, û ne tenê “gelê” hemnijadê asorîyan, lê wisa jî yên ereban û cihûyan in?... Lewra jî, em pirsê bi rêzimanî tevlihevîya nivîsê bi xwe û sernivîsa wê li hêlekê bihêlim, û bala xwe bidinê, ka çawa gav bi gav ew “mitaledana” wan pêş dikeve û digihîje asta here bilind a absûrdbûna xwe.

Bi xwe binihêr’in; “... Ew, ku êzîdî û asorî bi gînetîkî tîra xwe nêzîkî hev in, mirov matma nake, lewra ku evê lêgerînê îzbat kirye, ku yên ku bi gînetîkî bêhtir nêzîkî niştciyên Navçemkê (Mêsopotamîyayê) ne, hema êzîdî û asorî ne, ne ku kurd û ereb. Ku hema êzîdî û asorî gelên bingehîn ên Îraqê ne (ango, gelên bingehîn ên Navçemkê, Sûmerê û Babilê ne.) ...” – Hema wisa, hildane û “biryarek” a weha ya derzanistî û lêp dane!

Belê, dîmenekî balkêşê dîroka lêp derdikeve hêlê!

Li ber çavan e, ku li vî armanca ne ewqasî êzîdî ne, çiqas cîhana kurdî bi xwe. Û ji bo wan girîng e, “îzbat bikin”, xwedêgiravî, yeknijadîya kurdan û êzîdîyan çîrokek a xwenerojkî ye, xwedêgiravî, gelên ku bi gînetîkî bêhtir nêzîkî niştciyên Navçemkê hema êzîdî û asorî ne... Û, ji bo ku ev “nûpeydeyî” nêzîkî rastîyê bihata xuyan, di dawîya gotarê da ev tîbînî danîne: “Çavkanîya fermî: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5669434/>”.

² http://yazidis.info/ru/news/5167?fbclid=IwAR3ii20poq5Mn6xUqVgRNz2H8pVLsbb_7Z2bbJrdMXRV_cT23koWMRnBFwQ

Helbet, piştî gotinên weha ne her xwendevanekê bicêribîne, bi rêya wê jêderkê çavkanîya destnîşankirî veke. Lê, eger bibe, û hinek bicêribînî jî, dema li wira nivîsa bi zimanê inglîzî ya bi tablê (cedvel), dîagram û şemayên dinê bibînin, dê bibêjin, ku ew jî heman tişt e, ...hema bi inglîzî ye.

Lêbelê, ji bo xatirê rastîyê, ka em binihêrin, gelo bi rastî di (qaşo!) “çavkanîya fermî” da çi hatye weşandin, û di wê da bi rastî çi tê gotin!

Wek ku ji naveroka wê nivîsê tê xuyan, ew tişteki mina gozarêşa (rapor) lêgerînên zanistî ye, yên ku di warê gênêtîkê da pêk hatine, û di bin sernivîsa “Awirek li ser pirrengîya (mozaîka) geremol a komên êtnîkî yên Navçemkê: gênêologîya ereban,

kurdan, sûrîyanîyan, turkmenan û êzîdîyan ên Bakûrê Îraqê”.

Û di wê gozarêşa zanistî da armancên wê lêgerînê jî hatine dyarkirin: “...Ji bo baş têgihîştina bingeha zanistî ya pirrengîya êtnîkî ya Bakûrê Îraqê bi rêya analîza hemberhevkerinî ya gênêologîya pênc komên êtnîkî yên wê herêmê yên here pirhejmar ...” – Li wira tê gotin û bi hinek hûrbînîyên destpêkî va weha tê domandin: “...Bi giştî 500 nimûne ji mirovên tendurist ên 18 salî û yên ji wan bi tementir, yên ku di nav wan da têkilîyên malbetî nînin, û ji komeke êtnîkî ya ji wan pênc komên bingehin ên Bakûrê Îraqê ne. Û ew jî ev in: yên ereb ($n = 102$), yên kurd ($n = 104$), yên sûrîyanî ($n = 86$), yên turkmen ($n = 102$) û yên êzîdî ($n = 106$)...” – Lêbelê, nûserên nivîsa mijara gotinê jî ji vê raporê “encamên” weha yên hesthejîn (*sensational*) ên dijzanistî derxistine.

Pirs dertê holê: “Çima, armanc çi ye?”

Dibe ku wana hema wisa hildane û ji wan hemûyan ew hilçinîne, çi ku bi daxwez û fermana hinekan divê wana “bidîtana” û bidana daxuyandin? An jî, dibe ku li vira amatorîya wan bi xwe tiraneya stemdar (qerfê zulmdar) li wana kirye? – Nizanim, nizanim!

Em lêytmotîva peydabûna nivîseke weha û pirsê destûrmendî-nedestûrmendîya nûserên wê daynin hêlekê û pirsê “hemlêzimî-hemnijadiya êzîdîyan û asorîyan” binirxînin.

Li vira divê ez li xwe mikur bêm, ku bi xwe aprîorî (bêyî ku di rastî û nerastîya wê da bi bawer an bi guman bibim) dikarim bipejirînim, ku bi dîrokî tişteki wisa dikaribû pêk hatibûya. Û ji bo pêşdîtineke wisa jî bingehe hene. Ma ne, ji dîroka gelên cîhanê tê zanîn, ku hinek caran pêkhatîyên êtnîkî yên bîyanîza beşdarî gênêzîsa (pêvajoya pêkhatina) gelê konkrêt bûne. Ev pêvajoyeke xwezayî ye, lewra ku, hîç gelek jî di qadeke ji derdorên xwe ra girtî da pêk nehatiye.

Lewra jî, sedemên hebûna bingehe gênêtîkî (*genetic haplogroups*) li bal gelên cuda divê di nava vê govekê da bê nirxandin, di rewşên dîrokî yên konkrêt da, wek encama pêvajoyên dîrokî yên konkrêt, yên ku di herêma cîhanê ya konkrêt da pêk hatine...

Û li vira, ji bo ku mirov bikaribe bersîvên pirsên di derbarê hebûna bingehe gênêtîkî yên hevbeş li bal êzîdîyan û asorîyan bibîne, yên ku bi weşana gotara navborî ra rû dane, di sêrî da em pirsê gênêzîsa (pêkhatina) hema asorîyan binirxînin.

Tê zanin, ku bi dîrokî pêşîyên rastedêr ên asorîyên îroyîn asorî û binecîyên Navçemkê (Mêzopotamîyayê) yên kevnar tînen hejmartin, ên ku di sedsala I da xaçparêzî pejirandine.³ Ma ne, ew, a ku wisa ne dyar, di nav nehîniyekê da “nişteciyên Mêzopotamîyayê” tînen navkirin, ew gelên konkrêt ên bingehin ên welatên cuda ne, û heya nûnerên rassa û nijad û şaristanîyên cuda ne jî, yên ku ji hêla Împêratorîya Asoristanê ya koledar va hatine dager û kolekirin. Lewra jî, divê mirov hê bikaribe bibîne, ka asorî kî ne?

³ <https://ru.wikipedia.org/wiki/Ассирийцы>

– Ewana nivş û peyhatîyên nişteciyên bajarê Aşûr ê kevnar in, ê ku dewleta yekem a asorîyan li dora wî pêk hatye, an peyhatîyên wan gelên kolekirî ne, yên ku welatên wan ji hêla Împêratoriya Asoristanê va hatine dagerkirin? Ma ne, hema îro jî komên cuda yên wê konglomêrata (civaka geremol) ya asorîyan bi navên ji hev cuda xwe nas dikin û didin nasîn: atûraya, aysor, sûraya, sûryanî, aramêî, kildanî, kurdên asorî (ango, kurdên nêstorî) û her wekî dinê.

Lewra jî pirs dertê hole, ka, gelo, dema xudanên vê gozarêş-rapora lêgerînên zanistî nivîsîne sûryayî, mabesta wana kî bûne, xazma, dema tê zanîn, ku di dîroka xwe ya dewr û zemanan da di xwezayê da pêvejoya pêkhatina gelê bi navê asorî, wek neteweke yekgirtî, wisa jî heya dawîyê neçûye sêrî. Peyva asorî/sûryayî bêhtir têgîneke wek a kurdistanî, rûsîyayî, amêrîkî, brîtanî dide zanin... Dibe ku, ji ber wê jî di têksta orîjînal a “çavkanîya fermî” da bi înglîzî syrians, ango, sûrîyayî nivîsîne, lê ne ku assîryans (asorî/asoristanî).

Lewra jî, îro hê divê mirov zelal bike, ka asorîyên îroyîn kî ne, û peyhatîyên kîjan gelê konkrêt in ew.

Tê zanîn, ku Împêratoriya Asoristanê, bi xakeke berfireh û gewre va, ji herêmeke biçûk a bi rêve-birîya xweser ava bûye, ya ku li bakûrê Navçemkê li dora bajarê Aşûr pêk hatibûye.⁴ Evê dewletê di sêrî da, weke çend dewran di jîyana bajarên herêmê da roleke ewqas girîng ne-lîstye, û ji hêla pêşkevîyê va ji cînarên xwe yên başûrî paş maye...

Lê paşê, leşkerên asorîyan berbi xakên welatên cînar va êrîşên girîng û serkevtî tevger kirine. Bi sayîya tevgerên weha yên leşkerî ruh û moralê artêşa asorîyan xurt dibe, û dewletên cînar jî êdî bi çavekî dinê li wan dinihêrin.

⁴ Bala xwe bidinê: li ser xerîta Asoristanê bi rengê keskê tarî xaka Asoristanê ya destpêkê hatye cudakirin, a salên 1800 – 1600 ên b.z. Xerîte ji çavkanîyên vekirî hatye hildan.

Dewleta asorîyan di wê dema pêşveçûna xwe da Bakûrê Sûrîyayê, Fînîkiyayê û hinek herêmên Asîa Biçûk dager dike...

Wisa jî ji dîrokê tê zanîn, ka berî ku têk here, ewê Împêratorîyê di dîroka xwe da çiqas xakên welatên cuda dager kirine û çiqas gel kole kirine. Ka ewê makîneya koledarîyê ya gewre ya bi navê Asoristan di dîroka xwe da çiqas gel hêrane û dabelandine. Lewra jî îro mirov her bi mercî dikare di derbarê bi gênêtîkî yekawatîya gelê asorî da (wek êtnos) biaxive...Û, divê bê gotin, di vê pirsê da asorî ji gelên dinê yên cîhanê pir cuda nînin, heman tiştî (kên an zêde!) mirov wisa jî dikare di derbarê her gelekî cîhanê da bibêje...

Lêbelê!...

Helbet, berê jî di medya civakî da rûdanên propagandayî pêk hatine, yên ku ji bo gengeşiyên ciyawaz bûne sedem. Di derbarê gengeşiyê weha da xudanê van rêzan di dema xwe da (s. 2017) di bin sernivîsa “Gengeşî didomin” da nixandinek weşandye. Di vê gotarê da hinek agahî hene, yên ku dikaribûn bibin alîkar, ku mirov rûpelên tarî yên dîroka gelên herêmê yên hevbeş ronî bike. Lewra jî, ez hinek şiroveyên ji wê nixandîne li vira pêşniyarî bala xwendevanên hêja dikim. Weha: “...ji dîrokê tê zanîn, kû beşekî kurdan (yên êzdî, zerdeştî) di dawîya sedsala yekem û di destpêka sedsala duyem a serdema me da xristîyanî pejirandine, û êdî di sedsala duyem da dewleteke kurdî hebûye, û ola wê ya fermî jî xristîyanî bûye...

Pirs dertê hol, piştî hilweşîna wê dewletê, ew kurdên xristîyan kuda winda bûn? – Bi demê ra beşek ji wan paşva vegeryane nava refên ola xwe, lê yên dinê an xwe dane ber dêra nestûrî ya asorîyan, an a hewarî ya ermenîyan, û bi demê ra di nav wan gelan da helyane û gelek reng û rûçikên xwe yên kurdî-netewî dane wan gelan... Û ev pêvajoya jî, wê demê hê zûtir pêş ketye, dema dest bi îslamîkirina kurdan bûye û îslam di Kurdistanê da bûye ola desthilatê. Weha, mînakê: netewzan (êtnograf) û arkêologê navdar ê ermenî yê dawîya sedsala XIX û destpêka ya XX – Lalayan Yê. A. (1864 – 1931) di dema xwe da çî nivîsye: “Poêzîya gelêrî ya aysoran bi piranî di bin bandora ya kurdî da ye; stranên wan ên gelêrî pir hindik in, lewra jî kevneşopîyek a giştî heye, ku ew stranên kurdî distirên û çîrokên kurdan dibêjin”.

Û ev agahîya bi serê xwe yeke tenê nîne...

Weha zanîyarê sovêti yê navdar akadêmîk Î. A. Orbêlî çî nivîsye: “... Gelo, tê ber heşê kê, ku ew Selaheddînê ewqas êş û tengasî gîhandye xaçdaran, kurd e, ku torinên Dolgorûkî (Çepildirêj) yên navdar, ên ku di dîroka Ermenîstanê û Gurcistanê da ne ku tenê wek serleşker, lê wisa jî wek avakarên çandê yên navdar, bi eslê xwe kurd bûne, ku yên Şeddadî, yên ku ji bo avabûna dewletê di Kafkasîyayê da hevrikî bi Gurcistanê ra kirine û di Îranê da deshilatdar bûne, kurd bûne, ku Nîzamîyê helbestvanê mezin, ê ku bi farsî afirandye, di nivî da kurd bûye. Evî gelî lawên xwe di nav îranîyan, tirkan, ereban, ermenîyan da windakirne, û navên wan wek navên helbestvan, awazjen (mûzîsyen) û serleşkerên bi nav û deng dîroka gelan dixemilînin” (cudakirin a min e. – E. C.) .

Û ya balkêş jî ew e, ku hê jî di nav ermenîyan û asorîyan da nivîşên wan kurdan hene, yên ku di nav wan da hatibûne bişavtin, û ew îro li xwe mukur tînin, ku pêşiyên wan kurd bûne... ”⁵

Û, lewra jî, wek ku ez dibînim, dema lênihêrandina pirsê di derbarê hemlêzimî-hemniyardîya *êzîdîyan* û *asorîyan* da, pêwîst e wan rewş û mercên dîrokî hesab hildin.

Helbet, ev her dîtinek e di derbarê peydabûna bingeşên genetîkî yên hevbeş li bal

⁵ https://www.amidakurd.net/ku/tekst/GENGE%c5%9e%c3%8e_DIDOMIN

gelên herême, di nav wan da wisa jî, li bal êzîdîyan û asorîyan.

Lêbelê, dîtineke dinê jê heye, ya ku ji vê ne kêmtir girîng e.

Ji bo ku vê dîtîne binirxînin, em di sêrî da hinek pirsên bingehîn govtûgo bikin.

Ya yekem ew e, ku di cîhana zanistê da têgînên “êzdîtî” û “êzîdîtî/yêzîdîzm” bi zelalî ji hev cuda nayên dyarkirin û zanîn.

Ev pirsê jî pir girîng e. Û ew ne ku tenê ji bo têgihîştina êtnogênêza gelê kurd girîng e, lê wisa jî ji bo ya gelên herême, bi giştî.

Û ew dîtî, a ku bi gotina “êzîdî” ji bilî êzîdîyên sofi yê îslamî (ên ku di nava wan da wisa jî pêkhatîyên ereb pir in), wisa jî – kurdên êzdî têdigihîjin, di nava vê govekê da hîç cî nabe. Lewra ku, yê êzdî ne ji hêla gênelogîya xwe va, ne jî ji hêla bawerîya xwe va tu têkilîya xwe bi “êzîdîyan” û “êzîdîtî/yêzîdîzm” ra nînin (êzdî kurdên rojperest in, lê êzîdî nûnerên civakek a polîetnîk/pirêtnîk in. Û ev civak jî ji wan nûnerên gelên cuda pêkhatye, yê ku şaxê îslamê yê sofitîyê dipêrêzin!)..

Ango, eger mirov van gotinan bi şeweyekî dinê şewazdar bike, dikare bi bawer bibêje, ku êzîdîtî ne êzdîtî ye, û êzîdî jî hîç ne êzdî ne! Êzîdîtî/yêzîdîzm terîqetêke şaxê sofitîyê yê îslamê ye, lê êzdîtî rojperestî ye û ola gelê kurd a berî zerdeştîyê ye.

Hê sala 2004-an di têbînîyêke gotara xwe ya “Êzdîtî. Çend raman û nêrîn li ser rastîya vê ola kevnar, rewşa wê ya îro, nexwendîtiya olî ya di nava me da û leyîstokên siyasî” da min şirovryêke brfîreh ji bo wê pirsê dabû. Weha, li wir çî tê gotin:

“Îro di weşanên cuda û çapemanîyê da bi şaşî navê ola gelê kurd a kevnar – ola êzdî – wek yêzîdîzm, an ola êzîdî dinivîsin, lê bawermendên vê olê jî yê êzîdî nav dikin.

Bi vê boneyê divê bê gotin, ku navê vê olê ne ku ola êzîdî ye, lê – ola êzdî ye. Ev civaka netewî-olî bi xwe jî wek êzdîtî, an êzdîxane tê zanîn. Ji gelên cînar, ermenî ji êzîdîyan ra dibêjin yêzdî, lê yê dinê –yêzîdî.

Divê bê gotin, ku tu grêfterîyêk di navbera navê ola kurdan a kevnar Êzdî û navê Sultan Êzîd da nîne. Navê ola Êzdî yek ji navên Xwedê ye. Di qewlek a ola Êzdî da tê gotin: “Hezar û yek navên Xwedê hene, Êzdî jî navekî Xwedê ye!”. Her navekî Xwedê tê ravekirin: Peyva Êzdî ji peyverêza “Yê ez dayî” tê. Paşê, hê dereng, ev peyverêz di axavtina zêndî da hey hatîye gotin û di wê da guhartin çê bûne, deng jê werîyane, gihîştine hev û ew bûye peyvekê. Peyverêza “yê ez dayî” bûye Yêzdî, ev jî ji hêla xwe va bûye Êzdî (Êzdî <êzdayî<Yêzdayî<yê ez dayî). Hê jî di nav gelek êzîdîyan da ji êzîdîyan ra dibêjin ezdayî...

Lê Yêzîd bîn-Maewî bîn- Ebî- Sifyan benî –Omeya ji eşîra ereban a Qurêşîya ya li Mekkê, pismamê Mihemed Pêxember ê dûr e, yek ji Xelîfê (Sultan) cîhana îslamê bûye.

Yezîd (an, wek yê êzdî wî nav dikin, Sultan Êzîd) kurê Maewî bîn Ebî – Şifyan e. Heya Êzîd (Yezîd) xelîfî di dest malbata Pêxember da bûye. Ji vê malbatê Elî xelîfê 4-em ê dawîyê bûye. Tê gotin, ku kuştina wî bi destê maewîyan çê bûye. Hesenê kurê Elî, tê jehirdadaykirin, ê dinê- Huseyn û hemû malbata wan, bi giştî 22 kes, di Kerbelayê da ji hêla Êzîd va tînin kuştin. Û, bi vî awahî, dawî bi desthilatdarîya malbata Pêxember tê û pismamên wan ên dûr – meawîyan desthilatdarîyê hiltînin destê xwe. Û Êzîd dibe Xelîf.

Lê ew pirs, ka gelo bawerîya Yêzîd (Sultan Êzîd) çawa anîne nava ola êzdî, hê bersîveke bi zanistî ya pêbawer ji bo wê nîne. Dibe ku ev bawerî dema rêformên Şêx Adî anîbin nava ola êzdî, ji bo ku herçê êzîdîyên ji tevkujiyan firitîne, biparêzin, an jî...? Dibe ku zaniest îro ne amade ye, ku bersîva vê û pirsên dinê bide, lê mirov dikare bi bawer bibêje, ku hîç pêwendîyêk di navbera ola êzdî û navê sultan (xelîf) Êzîd da nîne. Êzdîtî ola gelê kurd a berî zerdeştîyê ye.

Têrmîn û navên bi vê olê ra pêwendîdar ên rast ev in: **êzdîtî, ola êzdî, yên êzdî, ya êzdî, yê êzdî**".⁶

Ango, li vira karê me bi du olên cuda ra, bi du bîrûbawerîyên cuda ra heye: yek *êzdîtî* ye, ya ku ola gelê kurd a berî zerdeştîyê ye, ya duyem êzîdîtî/yêzîdîzm e – terîqeta îslamê ya sofîyan.

Lêbelê, îro hem di hindur da, hem jî ji derva va hinek hêz her tiştî dikin, ji bo ku êzdîtîyê, evê ola kevnar a xwezayperest a gelê kurd –, werguhêrî êzîdîtîyê bikin, anga wê bikin terîqeta îslamê ya sofîyan.

Di vê derbarê da bi boneyên cuda di çapemenîyê û medya civakî da gengeşî pêk hatine, ez jî beşdarî hinekan ji wan bûme, û min hewl daye, rastîya wê pirsê bi zanistî ravebikim û derxim zanebûnê. Û ji bo ku rastîya pirsê bi nimûne bê têgihîştin, ka, em li vira hinek parçeyan ji gengeşîyekê bînin, ya ku sala 2015-an di bin sernivîsa: "Çima, divê yên êzdî bibin êzîdî-sofî û êzdîtî bê tunekirin û ji holê rabe?" da hatibû weşandin. Wê demê min di wê gotar-nirxandinê da nivîsibû: "**Di sêrî da bibêjim, ew, ku kekê Hoşeng gelek tiştan nabîne (an dide xuyan, ku nabîne?!) ew ji ber wê ye, ku bingehên têgihîştinên me herduyan ên vê mijarê ji hev cuda ne. Ya yekem ew e, ku ew li ser dîtînen biêzîdîkirina (bixwîne: *îslamî-sofîkirina*) êzdîyan gihîştîye-mezin bûye, lê min di nava *êzdîyan* da çavê xwe vekirye, di nava *êzdîyan* da mezin bûme. Û ev êzdî jî, ne bi giştî be jî, ji wan pêvajoyan, der mane, yên ku bi hatina Şêx Adî û piştî "rêformên" wî di nav civaka *êzdîyan* da rû dane, û bingehên sereke yên *êzdîtîyê* parastine... Ango, em du mirov in, ên ku ji nav civakên ji hev cuda, olên ji hev cuda hatine (ew *êzdî-sofî* ye, ez *êzdî* me!), û ji bo wê jî dîtîna û armancên me ji hev cuda ne: ew hewl dide *êzîdîtîya sofî* li ser r.dkirin û tunekirina *êzdîtîyê* li civakê ferz bike, lê ez dibêjim, ku *êzdîtî* bi serê xwe oleke kevnar a gelê kurd e, û tu pêwendîya wê bi *sofîtiya (sûfîzm) îslamî* ra nîne (û, ku *êzîdîtî* terîqeteke îslamê ya *sofîtiyê* ye jî, ne ku ez, lê ew biradera bi xwe dinivîse!)"**.

Bi xwe binihêr'in, va ye, di vê derbarê da ew qewalê îslamîkirina êzîdîtîyê çi dinivîse: "Ya Şêxadî û gelek irfannasên din yên „Ne-Kurd“ digihîne Êzîdîyan û dîne wan, ji her tiştî bihtir *sufîzm* e (bi kurdî: *sofî/sofîti*. – E. C.), ku bingeha wê jî ji îslamê wêdetir e. ...*Sufîzm* di koka xwe de, wek rêya naskirina Xwedê, ji „şerîtetê“ bihtir rêgeh û **terîqet** e, *û ji dînnasiyê jî bihtir irfannasî ye, û ji Xwedanasîyê jî bihtir mirovnasî ye. Lewre, Hisên Bin Mensûrê Hellac (858-922) digot: „Ez heq im...!“*⁸

Heman rêyê di komarên Sovêta berê da Pîr Dîma dide pêşîya xwendevanan. Lê tenê bi wê cudahîyê, ku ew li şûna peyva *sofîti/sûfîzm* ya dewrêşî bi kar tîne. Weha, ew çi dibêje: "Ezditi ne zerdeshtiye, ezditi derweshiye u derweshi ji ne misilmanetiye".⁹ – **Gelo?! Çawa dibe? Çi ye, Pîrê hêja nizane, ku dewrêşî (farsî) hemwateya (sînonîm) peyva erebî ya *sofî (sûfî)* ye. Ev têrmîna di nîveka sedsala XI da di derdorên farsîaxêvan da dyar bûye.**¹⁰ Û *sofîti/sûfîzm* jî, wek ku tê zanîn, ne ku tenê şaxekî îslamê

⁶ https://www.amidakurd.net/ku/tekst/Ê_Z_D_Î_T_Î_1

⁷ Hoşeng Broka – yek ji mîssîonêrên (qewal) îslamîkirina *êzîdîtîyê* yê dema me -

https://www.amidakurd.net/ku/tekst/LI_BER_DERGEH%C3%8AN_BALEFIR_GEHA_SIL%C3%8AMAN%C3%8EY%C3%8A_%C3%9B_Pa%C5%9Fgotina_b%C3%BByer%C3%AA_n_p%C3%AAkhat%C3%AE

⁸ Li nasiya 7. Binihêre!

⁹ https://www.amidakurd.org/ku/tekst/%c3%aak_spans%c3%aeya_biirebkiirina_k_urdistan%c3%aa_didome_2 ; Wisa jî di pirtûka "Êzdîtî: divê mirov rastîya wê li ku bigere?", Weşanên J&J, Amed – 2017, rû. 186 û 205 – 216. Pdf-a pirtûkê li vira ye: https://www.academia.edu/38211605/ÊZDÎTÎ_DIVÊ_MIROV_RASTÎYA_WÊ_LI_KU_BIGERE_BERBI_SURÊN_CÎHANA_KEVNAR_VA

¹⁰ <https://ukrezo.com.ua/ezoterika/sufizm/sufizm-kto-takie-dervish.html> ; также см. «Словарь суфийских терминов» – <http://mevlana.lv/суфизм/словарь-суфийских-терминов/>

ye, her weha, di cîhana misulmanîyê da ewê heya “îslama gelêrî” jî nav dikin.

Mirov matma dibe, ku kesekî wisa yê ne dûrî cîhana erebî-îslamî di vê derbarê da nizane! Eger gotinên weha ji zarê mirovekî nîvxiwendî, an amator derketana, mirov bi awayekî dikaribû tê bigihîjta. Lê, dema di vê derbarê da mirovek dibêje, yê ku di dema xwe da, wek ku tê gotin, di fakûltêta rojhilatzanîyê da xwendye (ew jî di beşê erebî da!), û bi xwe jî ji malbeta pîrên êzdîyan e, û hewl dide xwe bigihîne asta *ezdazanîyê*⁽⁹⁾, hîç nakeve heşê mirov...

Û ya ku ew li şûna sofitî/sûfîzmê peyva derwêşî bi kar tine, dibe ku ji ber wê ye, ku di nava civaka êzdîyan da (ne ya êzîdîyan da!) peyva sofî bi wateyeke ne pak, bi awazê qerf û tirane û nav-nûçikan va tê bikaranîn? Mînak, di nava êzdîyan da gotina “Sofîyê serkesk” bi wateya “mîrovê durû û derwîn” cîyê xwe girtye...

Balkêş e, ev biradera bi rastî di derbarê van hemûyan da nizane, an dizane, lê ...?

Û çiqas diçe – ew bêhtir mirov matma dike!

Bala xwe bidinê, ka Pîr Dîma êzdîyê çawa “têdigihîje”: “Ezditi dineki vekiribu di dema xwe da. U ezditi ne tene bawerya kurmaciaxeve bu, le bele gelek erebiaxeve u aramiaxeve ji bune ezdi...”¹¹

Balkêş e, ev çîrokana ji bo kê ne?!

Helbet, piştî van gotinan, di serê wan mirovan da, yên ku hema piçekî bi dîroka êrîşên ereban û îslamkirina Rojhilata Navîn û Kurdistanê ra nas in, dê ev pirsên hanê li dû hev rû bidin: “Ma, gelo tiştêkî wisa dikaribû pêk bihata? Ma, gelo erebên zorkar, ên ku bi dagerkirina xakên gelên dinê va mijûl bûne, li ser wê rêyê bi şûr û agir nirxên rewanî û matêriyê yên gelên binecî tune kirine, bi zordarî ola xwe (îslam) li wan ferz kirine, û ji ber wan êrîşên tunekar “nav û dengê” wan gihîştibûye asta here bilind, dikaribûne rabin û wê bawerîyê bipejirînin, a ku wan bi xwe tunedikirin?” .

Bi rastî, ev tiştêkî mîstîkî ye!

Helbet, di ratîya xwe da bi dîrokî pêvajoyeke dinê pêk hatye, ya ku wisa bi “xweşikî” ji gel vedîşêrin. Di dema xwe da (dawîya sedsala XI – destpêka ya XII) bi Şêx Adî (Şîxadî) ra komek terefdarên sofitîyê, bi piranîya xwe va jî yên ereb, ên ku xwe (y)êzîdî dihejmartin (ango, terefdarên Yêzîd bîn-Muawî ebû-Sufyan) tên navçeyên Kurdistanê yên derdorên Lalişa pîroz û Şengalê. Bi demê ra gelek ji wan êzîdîyên terefdarên sofitîyê zimanê kurdî fêr dibin û gav bi gav dişûlikin nava civaka êzdîyan... Hê dereng ev kesana di nava êzdîyan da bîrûbawerîya Şîxadî (sofitî/sûfîzma îslaamî/derwêşî)¹² belav dikin. Û bi wî awahî, dest bi pêvajoya îslamkirina êzdîyan dibe, ya ku îro jî didome...

Û agahîyeke balkêş jî: zarokên wan erebên êzîdî-sofî yên navçeya Başîk û Behzan a Başûrê Kurdistanê, ên ku qewaltîya (mîssîonêriya) bîrûbawerîya êzîdîyê (sofitî/sûfîzma îslamî) dikin, wek ku heman Hoşeng Broka bi xwe dinivîse, di malên xwe da bi erbîya Şamê diaxivin (!?)¹³ .

Û ev jî aspêkteke peydabûnaa bîngêhen genetik ên hevbeş li bal êzîdîyan û asorîyan e...

¹¹ Li nasîya 10. binihêr'e.

¹² Di vê derbarê da bi hûrbînî di nasîyên 6 û 8 da binihêre.

¹³ https://amidakurd.net/ku/tekst/%C3%A7ima_div%C3%AA_y%C3%AA_n_%C3%AAzd%C3%AE_bibin_%C3%AAz%C3%AEd%C3%AE_sof%C3%AE_%C3%BB_%C3%AAzd%C3%AEt%C3%AE_b%C3%AA_t_unekirin_%C3%BB_ji_hol%C3%AA_r_abe

Derencam

Dema mirov wan agahî, dîtî û ramanan, ên ku di derbarê wan da li jorê hate gotin, tomar dike, dertê hole, ku:

1. Eger mirov di derbarê hinek mînahevîyên gênetîkî yên di navbera asorîyan û êzîdîyan da diaxive, wê demê di sêrî da divê zelal bike, ka bi gênetîkî gelê asorî yê îroyîn çawa pêk hatye. Û, dema mirov ji hêla dîrokî va li pirsê dinihêre, ev pirs dertê holê: “Gelo asorî peyhatîyên binecîyên bajarê kevnar ê Aşûr in, ê ku li dora wî dewleta yekem a asoryan pêk hatye (Li xerîteya dewleta Asoristanê ya li jorê û nasîya 4. binihêrin!), an ên wan gelên bindest û kolekirî ne, yên ku welatên wan ji hêla Împêratorîya Asoristanê va hatibûne dagerkirin? Ma ne, ji dîrokê tê zanîn, ka heya têkçûna xwe ewê împêratorîyê çend welat dager kirine, û çiqas gel ji hêla wê va hatine bindest û kolekirin, ka di dema hebûna xwe da ewê sîstêma koledarîyê ya gewre çiqas gel hêrane û dabelandine! Lewra jî îro mirov dikare her bi mercî di derbarê bi gênetîkî yekrengîya (homogênî) gelê asorî da biaxive – wek êtnos!...”

Û lewra jî, îro komên cuda yên wê konglomêrata pirêtnîk (civaka geremol)xwe bi navên cuda nas dikin û didin nasîn: *atûraya, aysor, sûraya, sûryanî, aramêî, kildanî, kurdên asorî (ango, kurdên nêstorî)* û yên dinê.

Û ji vira jî bersîva pirsê “ Bingeheên hevbeş ên gênetîkî çawa li bal asorîyan û wan gelan, ên ku ji hêla wan va hatine kolekirin, peyda bûne?...”

2. Hebûna bingehên hevbeş ên gênetîkî li bal êzîdîyan û asorîyan hem jî bi wê tê şirovekirin, ku di civaka êzîdîyan a pirêtnîkî (*polîêtnîk*) da pêkhatîyên ereb pir in, û ereb û asorî jî, jixwe, gelên hemnijad ên samî ne.

Lê, eger di derbarê êzîdîyan da bê gotin, wê demê divê vegerin xala 1. a van derencaman, lewra ku, berovajî êzîdîyan, êzdî bi êtnîkî kurd in, û bawerîya wana jî ola gelê kurd a kevnar a berî zerdeştîyê – êzdîtî ye.

Û bi boneya...!

(Li şûna paşgotinê)

Di gotara xwe ya “Kurdên êzdî” da, ya ku 117 sal berê hatibûye weşandin (sala 1904an), nivîskarê ermenî A. Gyûrcyan nivîsye: “... Wek ku hemû berekên kurdan bi giştî, êzdî jî, mîna gelên dinê yên mehmedî nizanin, bi navê olî yê “misulman” an “êzdî” xwe bidin nasîn. Mînak, eger ji kurdekî misulman an ê êzdî bipirsî, ka ew kî ye, ewê bibêje: “Ez kurd im!” û eger bipirsî, ka ew çî kurd e, ewê teze bibêje, ku kurdê misulman, an ê êzdî ye. Heya van salên dawîyê weha bû, lê dema kîna ermenîyan li hember kurdên misulman pêş ket, êdî yên êzdî ewqasî jî bi serbilindî nabêjin: “Ez kurd im!”

Ev yeka bi taybet jî di nav êzdîyên di bin desthilatdarîya Rûsîyayê da dyar dibe, yên ku hinek tiştên wan bi awayekî bi ermenîyan va girêdayî ne. Ev dide xuyan, ku ruhê olî di nava kurdan – wan bazên çîyan da pir lewaz e, ku ew heya îro jî ne neteweke olî bûne, û ne jî, mîna hemû gelên dinê yên misulman ên fanatîk gengeşîyên ser pirsên olî hez dikin...”¹⁴.

¹⁴ *Ա. Գյուրջյան, «Եզդի Բրդեւ», «ԼՈՒՄԱՅ» հանդես, 1904 թ., թիւ 1, էջ 75 – 93//A. Gyûrcyan, “K’urdên êzdî”, kovara “Lûma”, s. 1904, № 1, r’û. 75 – 93, bi zimanê ermenî.*

Berevoka gotûbêjan

Yên êzdî û êzdîtî.

Li ser rêya hevhatinê û yekîtiyê.

Gotûbêjên malpera “Amida Kurd” (Swêd) bi lêgerîner,
nivîskar û rjnameger Ezîz ê Cewo (Mamoyan) ra.

Amadekar – **AmidaKurd**

Êdîtor – **Mahabad Felat**

